

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO

**MEDBANČNE PROVIZIJE PRI KARTIČNEM POSLOVANJU IN
ANALIZA VPLIVA NJIHOVIH SPREMEMB NA BANČNA
NADOMESTILA IN MALOPRODAJNE CENE TRGOVCEV**

Ljubljana, junij 2014

ANDREJA BIRSA

IZJAVA O AVTORSTVU

Spodaj podpisana Andreja Birsa, študentka Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, izjavljam, da sem avtorica tega magistrskega dela z naslovom Medbančne provizije pri kartičnem poslovanju in analiza vpliva njihovih sprememb na bančna nadomestila in maloprodajne cene trgovcev, pripravljenega v sodelovanju s svetovalcem izr. prof. dr. Alešem Berkom Skokom.

Izrecno izjavljam, da v skladu z določili Zakona o avtorski in sorodnih pravicah (Ur. l. RS, št. 21/1995 s spremembami) dovolim objavo magistrskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

S svojim podpisom zagotavljam, da

- je predloženo besedilo rezultat izključno mojega lastnega raziskovalnega dela;
- je predloženo besedilo jezikovno korektno in tehnično pripravljeno v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, kar pomeni, da sem
 - poskrbela, da so dela in mnenja drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih uporabljam v magistrskem delu, citirana oziroma navedena v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, in
 - pridobila vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti (v pisni ali grafični obliki) uporabljena v tekstu, in sem to v besedilu tudi jasno zapisala;
- se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del (v pisni ali grafični obliki) kot mojih lastnih – kaznivo po Kazenskem zakoniku (Ur. l. RS, št. 55/2008 s spremembami);
- se zavedam posledic, ki bi jih na osnovi predloženega magistrskega dela dokazano plagiatorstvo lahko predstavljalo za moj status na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani v skladu z relevantnim pravilnikom.

V Ljubljani, dne 23. 6. 2014

Podpis avtorice: _____

KAZALO

UVOD	1
1 KARTIČNO POSLOVANJE	3
1.1 Trendi pri poslovanju s plačilnimi karticami	3
1.2 Koncepti poslovanja s plačilno kartico	8
2 MEDBANČNE PROVIZIJE PRI KARTIČNEM POSLOVANJU	11
2.1 Transfer medbančnih provizij.....	12
2.2 Določitev medbančnih provizij in njihova struktura	14
3 EKONOMSKO OZADJE MEDBANČNIH PROVIZIJ	16
3.1 Teorija dvostranskega trga	18
3.2 Test turista	20
4 UREDITEV MEDBANČNIH PROVIZIJ	21
4.1 Medbančne provizije znotraj Evropske unije	21
4.2 Omejevanje medbančnih provizij od regulatornih organov	24
4.2.1 Postopki Evropske komisije proti kartični shemi MasterCard.....	25
4.2.2 Postopki Evropske komisije proti kartični shemi Visa	27
4.3 Predlog Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije	29
4.4 Primeri regulative medbančnih provizij na nacionalnih ravneh.....	32
4.4.1 Regulatorna medbančnih provizij v Združenih državah Amerike.....	32
4.4.2 Regulatorna medbančnih provizij v Španiji	36
4.4.3 Regulatorna medbančnih provizij v Avstraliji.....	37
5 OMEJUJOČA POSLOVNA PRAVILA NA PODROČJU POSLOVANJA S PLAČILNIMI KARTICAMI	39
6 OCENA VPLIVA PREDLOGA UREDBE EVROPSKEGA PARLAMENTA IN SVETA O MEDBANČNIH PROVIZIJAH ZA KARTIČNE PLAČILNE TRANSAKCIJE NA RAZLIČNE DELEŽNIKE NA KARTIČNEM TRGU V SLOVENIJI	44
6.1 Kartični trg v Sloveniji	46
6.2 Medbančne provizije v Sloveniji.....	49
6.3 Konkurenčnost bančnega sektorja v Sloveniji	51
6.4 Ocena vpliva Predloga Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije na različne deležnike v Sloveniji	54
6.4.1 Ocena prihodkov slovenskega bančnega sektorja iz medbančnih provizij pri kartičnem poslovanju	56

6.4.2 Vpliv znižanja medbančnih provizij na povišanje bančnih nadomestil za uporabo plačilnih storitev.....	58
6.4.3 Prenos povišanih prihodkov iz znižanja medbančnih provizij bank pridobiteljic na trgovce	61
6.4.4 Prenos povišanih prihodkov iz znižanja medbančnih provizij trgovcev v končne cene blaga in storitev	64
6.4.5 Drugi potencialni vplivi znižanja medbančnih provizij.....	65
SKLEP	66
LITERATURA IN VIRI	70

KAZALO SLIK

Slika 1: Uporaba negotovinskih plačilnih instrumentov v Evropski uniji v obdobju 2000-2012.....	4
Slika 2: Uporaba plačilnih kartic po posameznih vrstah kartic v Evropski uniji v obdobju 2000-2012.....	5
Slika 3: Potek transakcije s plačilno kartico na POS terminalu	8
Slika 4: Poslovni model štiri-stranske kartične sheme	10
Slika 5: Poslovni model tri-stranske kartične sheme	10
Slika 6: Finančni tok in transfer provizij v primeru transakcije s plačilno kartico na POS terminalu.....	13
Slika 7: Vrednost domačih medbančnih provizij v primeru plačevanja s kreditno kartico MasterCard (ko medbančno provizijo določi MasterCard) in Visa za transakcije v vrednosti 10 evrov po posameznih državah Evropske unije v novembru 2013.....	22
Slika 8: Vrednost domačih medbančnih provizij v primeru plačevanja z debetno kartico MasterCard (ko medbančno provizijo določi MasterCard) in Visa za transakcije vrednosti 10 evrov po posameznih državah Evropske unije v novembru 2013.....	23
Slika 9: Primer trenutne ureditve čezmejnega pridobiteljstva	43
Slika 10: Število transakcij s plačilnimi karticami, kreditnimi prenosi in direktnimi obremenitvami v obdobju 2004-2012 v Sloveniji.....	47
Slika 11: Vrste plačilnih kartic v Sloveniji v obdobju 2001-2012.....	48
Slika 12: Debetne plačilne kartice, izdane fizičnim osebam v Sloveniji glede na blagovno znamko, in sicer na dan 31. 12. 2012 v %	48
Slika 13: Kreditne plačilne kartice, izdane fizičnim osebam v Sloveniji glede na blagovno znamko, in sicer na dan 31. 12. 2012 v %	49

KAZALO TABEL

Tabela 1: Plačevanje s plačilnimi karticami v Evropski uniji v letu 2012, in sicer po posameznih državah	7
--	---

Tabela 2: Višine medbančnih provizij za debetne plačilne kartice v primeru transakcij v vrednosti 10 evrov in 100 evrov v letu 2010 v državah Evropske unije	23
Tabela 3: V Sloveniji veljavne medbančne provizije glede na vrsto plačilne kartice v primeru transakcij, skladnih s standardom EMV	51
Tabela 4: Stopnje tržne koncentracije na bančnem trgu po posameznih evropskih državah	53
Tabela 5: Ocena prihodkov slovenskih bank izdajateljic iz medbančnih provizij, za kartice upoštevane v ocenah v letu 2012	57
Tabela 6: Ocena prihodkov slovenskih bank izdajateljic iz medbančnih provizij, za kartice upoštevane v ocenah v letu 2012 in medbančnih provizij po njihovem znižanju v skladu s Predlogom Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije.....	58
Tabela 7: Ocena povišanja bančnih nadomestil za uporabo plačilnih kartic na letni ravni, kot posledica znižanja medbančnih provizij v skladu s Predlogom Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije.....	60
Tabela 8: Ocena povišanja bančnih nadomestil za uporabo plačilnih kartic po posameznih letih, kot posledica znižanja medbančnih provizij v skladu s Predlogom Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije.....	61
Tabela 9: Ocena znižanja provizij, ki jih plačujejo trgovci, zaradi znižanja medbančnih provizij.....	63
Tabela 10: Ocena znižanja provizij, ki jih plačujejo trgovci, zaradi znižanja medbančnih provizij po posameznih vrstah plačilnih kartic.....	64

UVOD

Plačilne kartice so dandanes najpogosteje uporabljen plačilni instrument za izvrševanje brezgotovinskih plačil v večini držav. Njihova razširjena uporaba je predvsem posledica narave dotičnega plačilnega instrumenta, saj plačilne kartice njihovim imetnikom omogočajo enostavno, hitro in varno poravnavo dolgov, običajno ne glede na lokacijo.

S plačilnimi karticami oziroma s transakcijami s plačilnimi karticami so povezane različne provizije in nadomestila, ki jih plačujejo različni deležniki, vključeni v verigo takega plačevanja. Tako poznamo nadomestila, zaračunana imetnikom kartic, provizije, zaračunane trgovcem od bank pridobiteljic, provizije, ki jih banke plačujejo kartičnim shemam za članstvo v shemi, in provizije, zaračunane od bank izdajateljic plačilnih kartic bankam pridobiteljicam. Prav slednje provizije so bile in so v zadnjem času predmet številnih diskusij na ravni Evropske unije in tudi v ostalih državah sveta, predvsem iz vidika vprašanja, ali so medbančne provizije v višini, kot so trenutno postavljene, previsoke in tako škodijo družbi kot celoti, in bi jih zato bilo potrebno regulirati.

Medbančne provizije znotraj kartičnega sistema služijo kot mehanizem za prenos stroškov, ki nastanejo pri transakciji s plačilno kartico od bank izdajateljic na banke pridobiteljice. Višina medbančnih provizij, ali določenih s strani kartičnih shem ali v medsebojnih dogovorih bank, vpliva tudi na višino provizij, ki jih trgovci plačujejo bankam pridobiteljicam (medbančna provizija je namreč glavna sestavna komponenta teh provizij), s katerimi imajo sklenjeno pogodbo za sprejemanje kartic. Trgovci, na katere banke pridobiteljice prenesejo stroške, s plačilom provizij bankam pridobiteljicam in s tem posledično medbančnih provizij dejansko subvencionirajo banke izdajateljice in posredno imetnike kartic. Prav zato so običajno trgovska združenja tista, na podlagi prijav katerih regulatorni organi pričnejo preiskavo proti upravičenosti višin posameznih medbančnih provizij.

Temu je bilo tako tudi v primeru kartične sheme Visa, proti kateri je Evropska komisija pričela postopek, na podlagi katerega je morala shema znižati medbančne provizije za čezmejne transakcije z debetnimi in kreditnimi karticami znotraj Evropskega gospodarskega prostora in za domače transakcije znotraj držav, v katerih shema neposredno določa medbančne provizije. Na podlagi postopka Evropske komisije je morala znižati medbančne provizije za čezmejne transakcije znotraj Evropskega gospodarskega prostora tudi kartična shema MasterCard.

V okviru že omenjenih postopkov Evropske komisije je bila znižana medbančna provizija le za majhen del kartičnih transakcij znotraj Evropske unije. Še vedno namreč velja, da so medbančne provizije med državami Evropske unije precej različne, in sicer v svoji višini in strukturi. Ker naj bi bila višina medbančnih provizij postavljena previsoko, zaradi česar ni zagotovljena optimizacija koristi vseh udeležencev v verigi plačevanja s plačilnimi karticami, in ker se med državami medbančne provizije v svoji višini precej razlikujejo, so

medbančne provizije eden izmed razlogov, da področje kartičnega poslovanja v primerjavi s kreditnimi plačili in direktnimi obremenitvami precej zaostaja pri harmonizaciji poslovanja na vseevropski ravni.

Tudi za to je Evropska komisija 24. julija 2013 objavila Predlog Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije, v skladu s katerim naj bi se medbančne provizije za plačilne kartice štiri-stranskih kartičnih shem na ravni Evropske unije poenotile in bi znašale 0,20 odstotkov za transakcije s potrošniškimi debetnimi karticami in 0,30 odstotkov za transakcije s potrošniškimi kreditnimi karticami.

Predlagano znižanje medbančnih provizij bo pomenilo spremembe v stroških skoraj vseh deležnikov, vključenih v verigo plačevanja s plačilnimi karticami, seveda pa bo imelo največji vpliv omenjeno znižanje na banke izdajateljice, saj bo večina bank, ki nastopa v tej vlogi, po sprejetju Predloga Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije zabeležila izpad prihodkov iz tega naslova. Zato se postavlja vprašanje, ali bodo banke izdajateljice izpad prihodkov iz naslova medbančnih provizij kompenzirale s povišanjem bančnih nadomestil, ki jih zaračunavajo uporabnikom plačilnih storitev za uporabo plačilnih kartic oziroma uporabo transakcijskega računa. Če se to zgodi, kakšna povišanja nadomestil se lahko pričakuje. Prav tako se zastavlja vprašanje, v kolikšni meri se bodo na račun znižanja medbančnih provizij znižale provizije, ki jih banke pridobiteljice zaračunavajo trgovcem, in ali bodo trgovci prihranke iz naslova nižjih provizij prenesli v nižje cene blaga in storitev.

Namen magistrske naloge je, zaradi trenutne aktualnosti tematike in objave Predloga Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije, ki medbančne provizije na ravni Evropske unije znižuje in izenačuje, predstaviti področje medbančnih provizij pri kartičnem poslovanju, njihov pomen in trenutno ureditev ter vpliv sprememb medbančnih provizij na različne deležnike, vključene v verigo plačevanja s plačilnimi karticami.

Cilj magistrskega dela je oceniti, kakšen vpliv bo imelo sprejetje Predloga Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije na različne deležnike v Sloveniji. Cilj je oceniti, ali bodo in za koliko bodo banke izdajateljice znižanje medbančnih provizij kompenzirale s povišanjem nadomestil, ki jih zaračunavajo uporabnikom plačilnih storitev, ali se bodo in za koliko se bodo na račun znižanja medbančnih provizij znižale provizije, ki jih banke pridobiteljice zaračunavajo trgovcem, in ali bodo trgovci na nacionalni ravni znižanja stroškov prenesli v znižanja maloprodajnih cen in za koliko.

Magistrska naloga je razdeljena na sedem poglavij. V prvem poglavju so predstavljeni trenutni trendi pri poslovanju s plačilnimi karticami in osnovni koncepti kartičnega poslovanja, ki so osnova za razumevanje delovanja kartičnega trga.

V drugem poglavju so predstavljene medbančne provizije, z opisom, zakaj medbančne provizije obstajajo in čemu so namenjene. Prav tako je predstavljeno, kako transfer medbančnih provizij pri kartični transakciji poteka, kdo medbančne provizije določa in kakšna je njihova struktura. V tretjem poglavju je predstavljeno ekonomsko ozadje medbančnih provizij s poudarkom na opisu dveh teorij, ki sta na področju medbančnih provizij še posebej pomembni, in sicer teorija dvostranskega trga in Test turista.

V četrtem poglavju je opisana trenutna ureditev medbančnih provizij znotraj Evropske unije, iz česar je razvidno, da se medbančne provizije med državami Evropske unije precej razlikujejo. V nadaljevanju poglavja so predstavljeni postopki, ki jih je Evropska komisija na področju medbančnih provizij s ciljem njihovega znižanja vodila proti kartičnima shemama MasterCard in Visa v Evropi. Predstavljen pa je tudi Predlog Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije. V nadaljevanju poglavja so predstavljeni primeri regulative medbančnih provizij na nacionalnih ravneh, in sicer v Združenih državah Amerike, Španiji in Avstraliji. Opisane so tudi posledice, ki jih je imela regulativa v obliki znižanja medbančnih provizij na različne deležnike v teh državah.

Peto poglavje je namenjeno opisu omejujočih poslovnih pravil in praks, ki trenutno veljajo pri kartičnem poslovanju in ki negativno vplivajo na razvoj kartičnega trga. Ključni problemi, ki ga takšna pravila in prakse povzročajo, so predvsem povečevanje neučinkovite konkurence med deležniki na kartičnem trgu, poviševanje končnih cen blaga in storitev za potrošnike, vpliv na izkrivljeno uporabo plačilnih instrumentov in oviranje vstopa novih deležnikov na kartični trg.

V šestem poglavju magistrske naloge je ocena vpliva Predloga Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije na različne deležnike na kartičnem trgu v Sloveniji predvsem iz vidika ocene vpliva Predloga Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije na povečanje ali znižanje stroškov posameznih deležnikov. Sledi sklep.

1 KARTIČNO POSLOVANJE

1.1 Trendi pri poslovanju s plačilnimi karticami

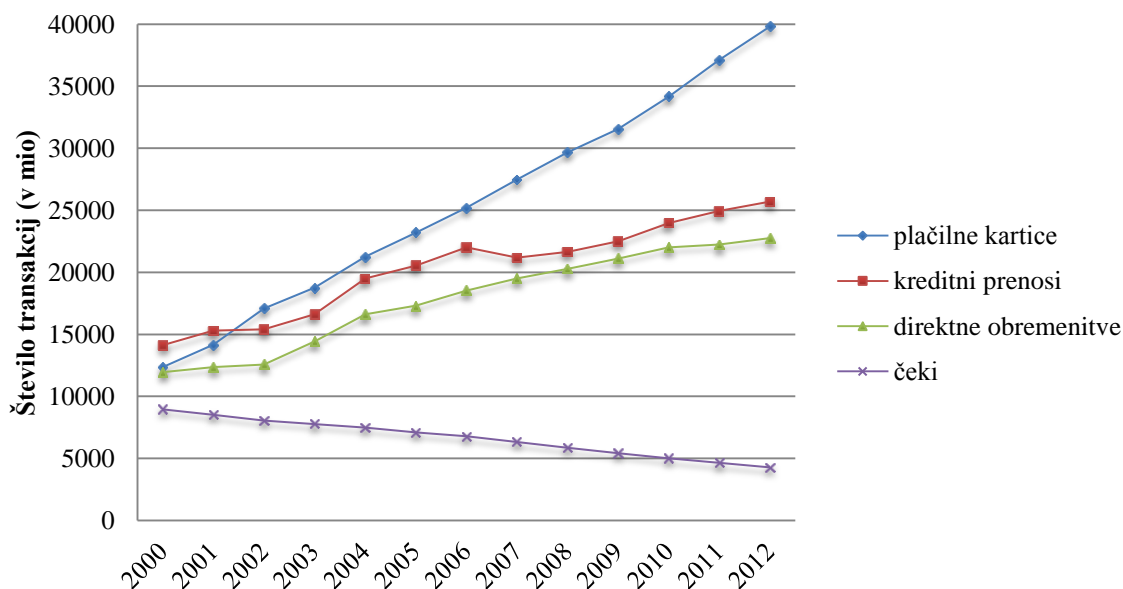
Od leta 1951, ko je bila v Združenih državah Amerike izdana prva plačilna kartica, smo priča trendu prehajanja od plačevanja z gotovino k plačevanju z inovativnimi elektronskimi metodami. Med slednjimi so prav plačilne kartice tiste, ki so drastično vplivale na način plačevanja potrošnikov in ki so v zadnjem času dosegle (med bolj razširjenimi plačilnimi instrumenti) v primerjavi z ostalimi plačilni instrumenti najvišjo stopnjo rasti. Po podatkih Evropske centralne banke se je v Evropi v zadnjih nekaj letih obseg negotovinskih plačil vsako leto povečal v povprečju za 6 odstotkov, pri čemer so kartice dosegle najvišjo letno rast v višini 10 odstotkov ter tako, z nekaj več kot 19

milijardami plačil na leto, postale najpogosteje uporabljen plačilni instrument v Evropi (Börestam & Schmiedel, 2011, str. 8).

Pravzaprav so v zadnjih desetletjih plačilne kartice postale najpopularnejši in najučinkovitejši način plačevanja v mnogih državah, saj si večina potrošnikov dandanes ne more več predstavljati nakupov brez njihove uporabe. Razlog za množičen porast njihove uporabe gre iskati predvsem v njihovi priročnosti, enostavnosti in varnosti, ki jo pri plačevanju nudijo imetnikom.

Kot je razvidno iz Slike 1, so plačilne kartice v Evropski uniji najpogosteje uporabljen negotovinski plačilni instrument. V obdobju zadnjih trinajstih let je uporaba plačilnih kartic konstantno naraščala in prehitela uporabo kreditnih prenosov, direktnih obremenitev in čekov. Kreditni prenos je plačilna storitev, pri kateri plačnik odredi izvršitev posamezne plačilne transakcije ali več plačilnih transakcij, vključno s trajnim nalogom, svojemu ponudniku plačilnih storitev, direktna obremenitev pa je plačilna storitev, kjer prejemnik plačila na podlagi plačnikovega soglasja odredi plačilno transakcijo za obremenitev plačnikovega plačilnega računa (Zakon o plačilnih storitvah in sistemih, Ur.l. RS, št. 58/2009, 34/2010, 9/2011, 32/2012). Uporaba plačilnih kartic se je vsako leto povečala za skoraj 10 odstotkov v primerjavi z uporabo kreditnih prenosov in direktnih obremenitev, katerih letna rast je v povprečju znašala okrog 5 odstotkov.

Slika 1: Uporaba negotovinskih plačilnih instrumentov v Evropski uniji v obdobju 2000-2012

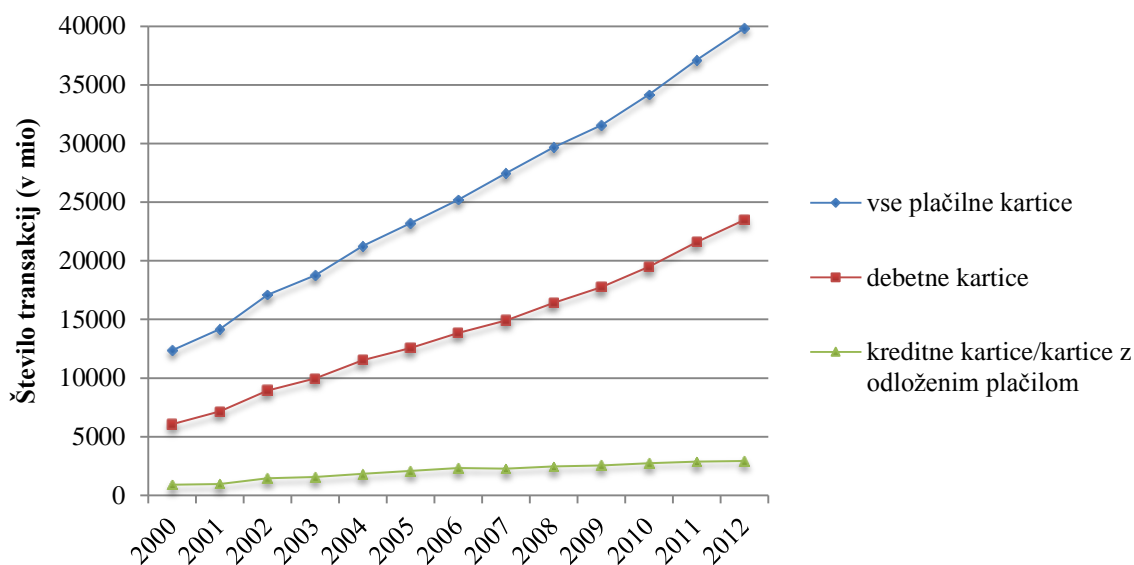

Vir: Statistical DataWarehouse - Payments Statistics, 2013.

Kljub temu, da je na fizičnih prodajnih mestih v Evropi število plačil z gotovino še vedno največje, pa se v zadnjem času število plačil z debetno plačilno kartico približuje uporabi

gotovine. Uporaba debetnih kartic v vsakdanjem življenju Evropejcev postaja vedno pogostejša. Kot prikazuje Slika 2, število plačilnih transakcij z debetno kartico precej presega število transakcij s kreditnimi karticami.

Slika 2: Uporaba plačilnih kartic po posameznih vrstah kartic v Evropski uniji v obdobju 2000-2012

Vir: Statistical DataWarehouse - Payments Statistics, 2013.

Debetna kartica je plačilna kartica, ki omogoča negotovinsko plačevanje in dvigovanje gotovine, pri čemer je imetnikov transakcijski račun sprotno bremenjen. Kreditna kartica pa je plačilna kartica, ki svojemu imetniku omogoča nakup ali dvig gotovine do določenega zneska kredita, ki je nato poravnana v celoti ali delno na koncu določenega obdobja, pri čemer banke izdajateljice zaračunavajo obresti na neporavnane vsote. Posebna vrsta kreditnih kartic so kartice z odloženim plačilom, za katere velja, da imetniku omogočijo nakup ali dvig do določenega limita, pri čemer imetnik poravnava nastale obveznosti enkrat mesečno, to je v celoti.

Čeprav so trendi, ki jih prikazujeta zgornji sliki, splošno veljavni skoraj v vseh državah Evropske unije, pa velja tudi, da se države Evropske unije glede uporabe plačilnih kartic, kot prikazuje Tabela 1, med seboj bistveno razlikujejo.

Po posameznih državah Evropske unije so opazne velike razlike pri plačevanju s plačilnimi karticami. Tako letno število plačil s plačilnimi karticami na prebivalca varira med 4 v Bolgariji in 230 na Švedskem, pri čemer znaša povprečje Evropske unije 79. Število plačil s plačilno kartico na prebivalca v Sloveniji je 62 in je pod povprečjem Evropske unije.

Povprečna vrednost transakcij, opravljenih s plačilno kartico, varira med 18,1 evrov v Litvi in 84,6 evrov na Cipru. Povprečna vrednost transakcije, opravljene s plačilno kartico v Sloveniji, znaša 37,0 evrov in je pod povprečjem Evropske unije, ki znaša 51,3 evrov.

Najvišja rast števila transakcij s plačilno kartico v Evropski uniji v letu 2012 je bila v Litvi (22,20 odstotkov), Romuniji (21,25 odstotkov), na Češkem (19,02 odstotkov), na Poljskem (18,48 odstotkov) in v Bolgariji (16,23 odstotkov). Le na Portugalskem in v Grčiji je število transakcij s plačilni kartico v letu 2012 upadlo glede na leto 2011, in sicer za 1,88 odstotkov oziroma 1,31 odstotkov.

Tabela 1: Plačevanje s plačilnimi karticami v Evropski uniji v letu 2012, in sicer po posameznih državah

Država	Število izdanih plačilnih kartic na prebivalca	Število transakcij s plačilno kartico na prebivalca	Povprečna vrednost transakcije s plačilno kartico (v evrih)	Povišanje števila transakcij s plačilno kartico glede na leto 2011 (%)	Delež države v celotni vrednosti transakcij s plačilno kartico v EU (%)
Belgija	1,87	111	54,50	6,29	3,27
Bolgarija	1,13	4	42,30	6,23	0,07
Češka	0,97	30	35,80	9,02	0,56
Danska	1,48	224	42,40	9,19	2,59
Nemčija	1,63	39	62,30	8,19	9,70
Estonija	1,33	159	16,40	7,63	0,17
Irska	1,32	78	68,20	5,10	1,19
Grčija	1,18	7	80,10	- 1,31	0,29
Španija	1,49	52	44,20	1,23	5,22
Francija	1,26	130	49,70	7,13	20,62
Italija	1,12	28	76,50	8,44	6,36
Ciper	1,46	48	84,60	6,52	0,17
Latvija	1,17	63	21,50	12,28	0,13
Litva	1,22	44	18,10	22,20	0,12
Luksemburg	3,68	156	77,20	15,85	0,31
Madžarska	0,90	27	26,60	14,09	0,34
Malta	1,88	38	62,40	13,71	0,05
Nizozemska	1,82	158	37,40	8,12	4,83
Avstrija	1,33	58	62,40	9,51	1,49
Poljska	0,86	32	23,60	18,48	1,40
Portugalska	1,92	115	45,20	- 1,88	2,68
Romunija	0,64	7	34,60	21,25	0,27
Slovenija	1,60	62	37,00	5,49	0,23
Slovaška	1,02	32	48,70	11,75	0,41
Finska	1,45	214	33,70	5,84	1,91
Švedska	2,24	230	44,50	10,48	4,77
Velika Britanija	2,40	167	59,80	6,51	30,83
Evropska unija	1,46	79	51,30	7,26	100,00
Evrsko območje	1,43	71	51,10	6,27	58,91

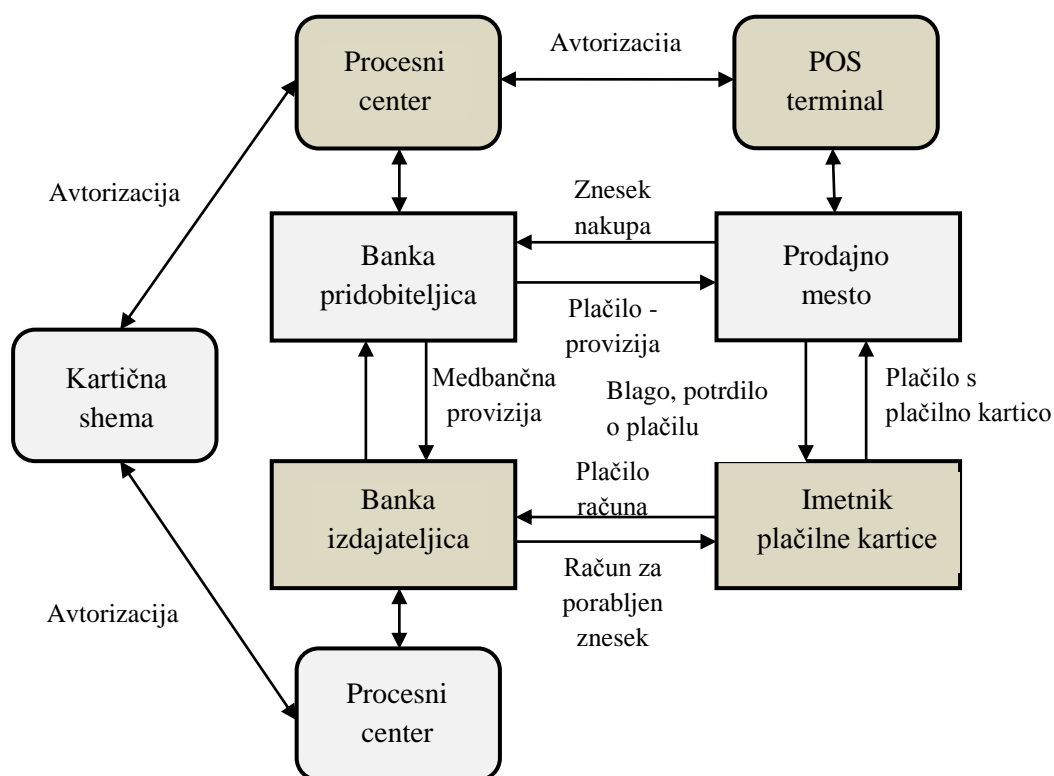
Vir: Statistical DataWarehouse - Payments Statistics, 2013.

1.2 Koncepti poslovanja s plačilno kartico

Kartično plačilo je lahko opravljeno z debetno kartico, ki jo običajno pridobijo imetniki pri odprtju transakcijskega računa, ali pa s kreditno kartico. Plačniku izda kartico banka izdajateljica.

Kot navaja Kalan (2012), je, čeprav se število nakupov s kartico preko interneta iz leta v leto povečuje, še vedno večina nakupov s kartico opravljenih na POS terminalih. Potek transakcije s plačilno kartico na POS terminalu prikazuje Slika 3.

Slika 3: Potek transakcije s plačilno kartico na POS terminalu

Vir: Združenje bank Slovenije, *Plačilni promet*, 2009, str. 3, slika 1.

Trgovec uporabi kartico plačnika, ki se odloči, da bo za poplačilo svojega nakupa uporabil plačilno kartico, na POS terminalu, pri čemer zahteva od banke izdajateljice kartice preko procesnega centra banke lastnice POS terminala oziroma banke pridobiteljice, s katero ima trgovec sklenjeno pogodbeno razmerje za sprejemanje kartic, potrditev plačilne sposobnosti imetnika kartice – postopek se imenuje avtorizacija. Banka izdajateljica sporoči, ali je nakup možen, tj. ali ima imetnik na razpolago dovolj sredstev oziroma limita

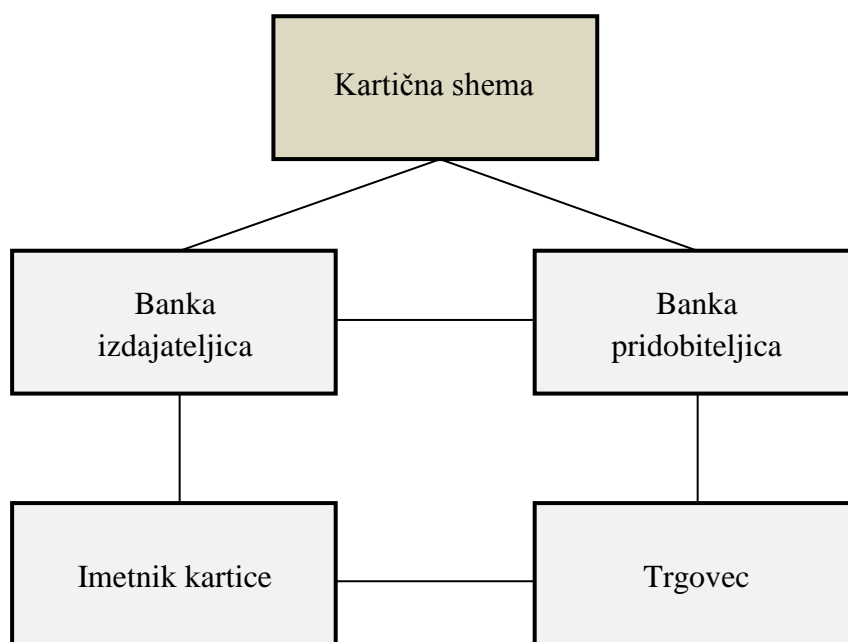
za izvedbo plačila. V primeru uspešne avtorizacije imetnik potrdi nakup ali tako, da vtipka PIN, ali s podpisom. Ob koncu dneva se finančna transakcija nadaljuje tako, da POS terminal posreduje banki pridobiteljici seznam opravljenih transakcij na POS terminalu. Procesni center posreduje transakcije bankam izdajateljicam kartic oziroma mednarodnim kartičnim shemam (v kolikor gre za mednarodno plačilno kartico). Banka izdajateljica kartice poravna obveznosti banki pridobiteljici skladno s sprejetimi pravili. Banka pridobiteljica poravna obveznost do trgovca v pogodbeno dogovorjenem roku. Za svojo storitev odtegne banka pridobiteljica pogodbeno dogovorjeno provizijo – provizijo, zaračunano trgovcu. Del provizije – medbančno provizijo – odstopi banki izdajateljici kartice. Banka izdajateljica bremeni imetnika kartice v odvisnosti od vrste uporabljene kartice, in sicer individualno za vsako opravljeno transakcijo (debetna kartica) ali enkrat mesečno (kreditna kartica ali kartica z odloženim plačilom) za nakup (Združenje bank Slovenije, 2009, str. 3).

Kartični sistem služi dvema skupinama deležnikov, in sicer imetnikom plačilnih kartic, ki te uporabljajo za nakup blaga in storitev, in trgovcem, ki omogočajo nakup blaga in storitev s karticami. Poleg omenjenih dveh skupin deležnikov so ključni igralci v kartičnem sistemu še kartična shema in banka izdajateljica kartice ter banka pridobiteljica, preko katerih vstopajo imetniki kartic in trgovci v medsebojno interakcijo pri izvedbi plačilne transakcije. Imetniki kartic so deležni plačilnih storitev od banke, ki je kartico izdala, tj. banka izdajateljica, trgovci pa od bank pridobiteljic, s katerimi imajo sklenjeno pogodbo za sprejemanje kartic. Banka pridobiteljica je torej trgovčeva banka, ki pomaga trgovcu pri izpolnjevanju procesnih obveznosti pri sprejemanju plačilnih kartic.

Enotna zbirka pravil, praks, standardov in/ali izvedbenih smernic za izvrševanje plačilnih transakcij po celotni Uniji in v državah članicah, ki je ločena od kakršne koli infrastrukture ali plačilnega sistema se imenuje kartična shema (Evropska komisija, 2013b, str. 26). V praksi poznamo dve vrsti kartičnih shem, in sicer štiri-stranske kartične sheme in tri-stranske kartične sheme.

Kot prikazuje Slika 4, so člani štiri-stranske kartične sheme imetniki kartic, trgovci, banka izdajateljica in banka pridobiteljica. Banka izdajateljica je v pogodbenem razmerju z imetnikom kartice, banka pridobiteljica pa je v pogodbenem razmerju s trgovcem. Kartična shema kot peti udeleženec pa zagotavlja platformo za izvedbo plačilne transakcije. Po takšnem principu deluje večina kartičnih shem, kot so mednarodne kartične sheme MasterCard in Visa ter domači kartični shemi Activa in Karanta.

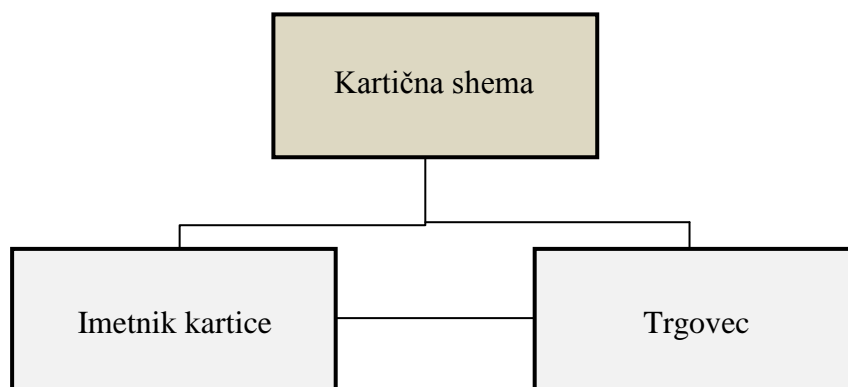
Slika 4: Poslovni model štiri-stranske kartične sheme

Vir: A. Börestam & H. Schmiedel, *Interchange fees in card payments*, 2011, str. 10.

V primeru tri-stranske kartične sheme (Slika 5) pa je kartična shema tista, ki nastopa v vlogi pridobitelja in izdajatelja in je v neposrednem pogodbenem razmerju z imetnikom kartice in trgovcem. Primera tri-stranskih kartičnih shem sta kartični shemi American Express in Diners.

Slika 5: Poslovni model tri-stranske kartične sheme

Vir: A. Börestam & H. Schmiedel, *Interchange fees in card payments*, 2011, str. 10.

Velja, da so tri-stranske kartične sheme predvsem kreditne kartične sheme, medtem ko so štiri-stranske lahko kreditne ali debetne kartične sheme (European central bank, 2012, str. 81).

Iz vidika prisotnosti kartičnih shem na evropskem trgu velja, da ga lahko označimo kot trg, na katerem je prisoten duopol mednarodnih kartičnih shem Vise in MasterCarda. V letu 2008 je tržni delež Vise znašal 41,6 odstotkov in MasterCarda 48,9 odstotkov. Deleži ostalih mednarodnih kartičnih shem so precej manjši, in sicer delež kartične sheme American Express je 1,6 odstotkov in delež sheme Diners je 0,3 odstotkov (European Commission, 2013, str. 99-100). So pa v nekaterih evropskih državah prisotne tudi nacionalne kartične sheme, ki imajo še vedno pomemben tržni delež na nacionalnih ravneh.

2 MEDBANČNE PROVIZIJE PRI KARTIČNEM POSLOVANJU

V tesni povezavi s plačilnimi karticami se pojavljajo različna nadomestila in provizije, ki jih plačujejo različni deležniki, vključeni v verigo plačevanja s karticami, kot npr. nadomestila, zaračunana imetnikom plačilnih kartic za namen njihove uporabe, provizije, ki jih banke pridobiteljice zaračunajo trgovcem, in provizije, ki jih banke izdajateljice in banke pridobiteljice plačujejo kartičnim shemam za članstvo v shemi (na podlagi česar lahko izdajajo ali pridobivajo kartice posameznih shem). V zadnjem času je največja pozornost posvečena medbančnim provizijam oziroma provizijam, ki jih banke pridobiteljice plačujejo bankam izdajateljicam. Banke pridobiteljice s tem, ko zaračunajo provizijo trgovcem, pokrijejo medbančno provizijo, ki jo plačajo bankam izdajateljicam. Medbančne provizije so tako ključna komponenta provizije, zaračunane trgovcem.

Trgovci lahko z namenom pokriti provizijo, plačano bankam pridobiteljicam, ali povišajo splošno raven cen izdelkov in storitev ali, če ni prepovedano z domačo zakonodajo ali pravili sheme, zaračunajo imetnikom kartic nadomestilo (angl. *surcharge*) za uporabo plačilnih kartic v primeru, ko je percepcija trgovcev, da je sprejemanje kartic zanje dražje od sprejemanja gotovine kot načina plačila.

Medbančne provizije predstavljajo velik delež v sestavi provizije, ki jo trgovci plačujejo bankam pridobiteljicam. Po podatkih Evropske komisije naj bi vsota provizij, ki jo plačujejo trgovci, znašala na letni ravni približno 14 milijard evrov. Približno 70 odstotkov od omenjene vsote (približno 10 milijard evrov) se prenese k bankam izdajateljicam v obliki medbančne provizije predvsem na račun kreditnih kartic in ostalih dražjih kartic, kot so npr. premium kartice. Razpoložljivi podatki kažejo, da so na Češkem v letu 2003 medbančne provizije predstavljale 60 odstotkov provizije, ki jo banke pridobiteljice zaračunavajo trgovcem, v Italiji je ta delež znašal leta 2003 prav tako 60 odstotkov, v Belgiji je bil leta 2002 73 odstotkov (European Commission, 2013, str. 122).

Zato je v zadnjem času prav medbančnim provizijam posvečena večja pozornost trga, predvsem zaradi povečane zaskrbljenosti varuhov konkurence, da medbančne provizije povečujejo stroške kartičnega poslovanja trgovcev in posledično cene za potrošnike, ne da bi pri tem povečevale učinkovitost. Tako so bile in so medbančne provizije predmet številnih diskusij in zakonodajnih postopkov v Evropski uniji in drugod po svetu.

Medbančne provizije so namenjene predvsem doseganju stroškovnega ravnotežja med trgovci, ki kartice sprejemajo, in potrošniki, ki kartice uporabljajo, oziroma za poravnavo stroškov med bankami pridobiteljicami in bankami izdajateljicami, in sicer z namenom zagotoviti, da se dobiček na strani trgovca porazdeli med banke izdajateljice kartic, tj. banke plačnikov, in banke pridobiteljice, tj. banke trgovcev, s ciljem pokriti stroške, ki jih banka izdajateljica ima s tem plačilnim instrumentom (pri tem velja, da medbančne provizije pri tri-stranskih kartičnih shemah niso neposredno prisotne. Provizije plačujejo le trgovci in imetniki kartic (npr. letna provizija), pri čemer trgovci plačujejo višje provizije kot imetniki kartic).

S takšnim namenom oziroma ciljem obstoj medbančnih provizij zagovarjata tudi mednarodni kartični shemi MasterCard in Visa, saj bi po njunih navedbah v nasprotnem primeru, tj. ob odsotnosti medbančnih provizij, banke izdajateljice z izdajanjem kartic MasterCard in Visa ne bi bile deležne ustreznega prihodka. Posledično, če se bank izdajateljic ne bi subvencioniralo s prenosom prihodka od bank pridobiteljic, bi ponudba kartičnih storitev lahko upadla (European Commission, 2006, str. 18).

Medbančne provizije so določene s ciljem spodbuditi potrošnike k uporabi plačilnih kartic, pri čemer se upošteva, da je cenovna elastičnost uporabe plačilnih kartic potrošnikov drugačna od cenovne elastičnosti uporabe plačilnih kartic trgovcev. Nižja cenovna elastičnost trgovcev je predvsem posledica dejstva, da je v večini poslovnih sektorjev (hoteli, bencinske črpalke, restavracije, supermarketi, ...) plačevanje s karticami postalo pravilo in s tem tudi nuja za trgovce, da kartice sprejemajo.

Pri določitvi višine medbančnih provizij se zahteva optimalno ravnotežje razporejanja stroškov. Velja namreč, da v kolikor so medbančne provizije postavljene previsoko, se sprejemanje plačilnih kartic trgovcev, kljub manjši elastičnosti, lahko zmanjša. V nasprotnem primeru, ko so medbančne provizije določene prenizko, pa se lahko zmanjša pobuda bank izdajateljic za razvoj novih inovativnih kartičnih produktov oziroma lahko upade samo izdajanje kartic, posledično pa se zmanjša povpraševanje potrošnikov po karticah in njihova uporaba.

2.1 Transfer medbančnih provizij

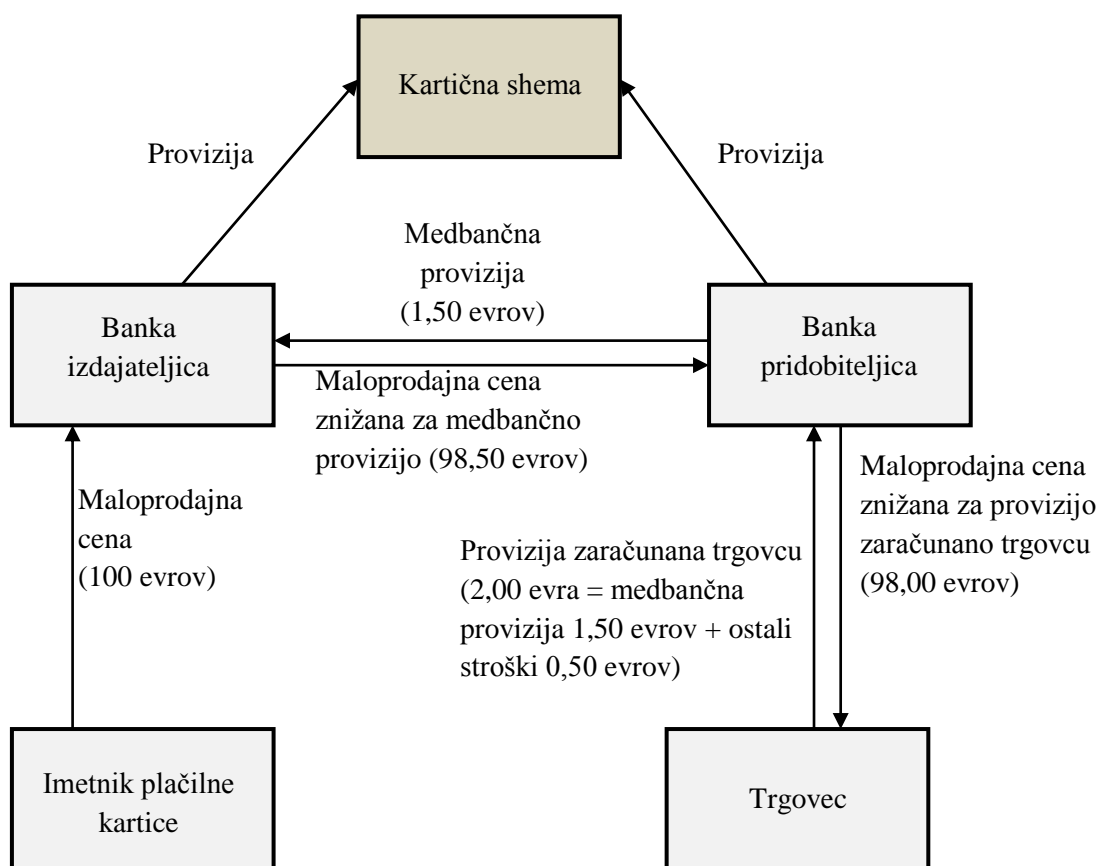
Če se potrošnik odloči, da bo za plačilo nakupa uporabil plačilno kartico na POS terminalu, banka pridobiteljica nakaže trgovcu znesek v višini prodajne cene, zmanjšan za provizijo, zaračunano trgovcu. To mora trgovec plačati svoji banki, ki mu omogoča sprejemanje kartic. V večini primerov je višina zaračunane provizije trgovcem predmet dvostranskih pogajanj med bankami pridobiteljicami in trgovci. Večji trgovci imajo večjo moč pri izpogajanju višine provizije, še posebej velja to za okolja, kjer je prisotna močna konkurenca med bankami pridobiteljicami. Banka potrošnika, tj. banka izdajateljica, plača banki pridobiteljici prodajno ceno, zmanjšano za medbančno provizijo. Medbančna

provizija je tako strošek, ki je zaračunan trgovcu, ta pa ga običajno prenese na potrošnika v obliki višjih cen dobrin in storitev.

Predpostavimo, da imamo potrošnika, ki opravi nakup v vrednosti 100 evrov, pri čemer znaša medbančna provizija 1,50 odstotkov. Banka izdajateljica nakaže po opravljeni transakciji banki pridobiteljici znesek v višini maloprodajne cene, ki znaša 100 evrov, zmanjšan za medbančno provizijo v višini 1,50 evrov. Banka pridobiteljica tako prejme 98,50 evrov. Banka pridobiteljica nadalje nakaže na račun trgovca maloprodajno ceno v višini 100 evrov, zmanjšano za provizijo, zaračunano trgovcu, v višini 2,00 evrov. Provizijo, zaračunano trgovcu, poleg medbančne provizije v višini 1,50 evrov, sestavljajo še ostali stroški, ki jih banka pridobiteljica zaračuna trgovcu v višini 0,50 evrov.

Grafični prikaz poteka transferja medbančne provizije v primeru kartične transakcije na POS terminalu je prikazan v Sliki 6.

Slika 6: Finančni tok in transfer provizij v primeru transakcije s plačilno kartico na POS terminalu

Vir: B. Pacheco & R. Sullivan, Interchange Fees in Credit and Debit Card Markets: What Role for Public Authorities?, 2005, str. 93.

Sestava ostalih stroškov pridobiteljstva je pri različnih bankah pridobiteljicah različna, saj imajo različne banke pridobiteljice različne prakse cenovljenja pridobiteljstva trgovcem. Nekatere banke pridobiteljice vključujejo v ostale stroške tudi npr. stroške najemnine za POS terminale, zaračunane trgovcem. Ostali stroški naj bi poleg stroškov pridobiteljstva v nekaterih primerih vključevali tudi dobiček bank pridobiteljic. Medtem ko nekatere banke pridobiteljice trdijo, da imajo majhne (če sploh kakšne) dobičke iz naslova pridobiteljstva, ki ga vidijo le kot dodatno dejavnost, ki jo ponujajo uporabnikom plačilnih storitev, pa druge banke pridobiteljice vidijo pridobiteljstvo kot profitabilno poslovno dejavnost, ki jim skupaj z izdajateljstvom zagotavlja sinergije in znatne dobičke.

2.2 Določitev medbančnih provizij in njihova struktura

V praksi obstaja več načinov določitve medbančnih provizij. V primeru mednarodnih kartičnih shem MasterCard in Visa so domače medbančne provizije v posameznih državah lahko določene s strani domačih bank (multilateralne medbančne provizije), s strani kartične sheme ali v dvostranskih dogovorih med domačimi bankami (bilateralne medbančne provizije). Domače medbančne provizije so provizije, zaračunane za transakcije, opravljene v državi, v kateri je bila izdana plačilna kartica. Nasprotje so regijske medbančne provizije, zaračunane za transakcije, opravljene izven države, toda znotraj določene regije, v kateri je bila izdana plačilna kartica (npr. medbančne provizije za Evropski gospodarski prostor).

Tako MasterCard kot Visa dovoljujeta, da so v državah, kjer so prisotne njune plačilne kartice, medbančne provizije določene za ti dve blagovni znamki kartic tudi multilateralno oziroma bilateralno s strani domačih bank. Multilateralne medbančne provizije se uporabljajo za vse domače transakcije v določeni državi, medtem ko se bilateralno določene medbančne provizije nanašajo zgolj na transakcije in udeležence, katerih obseg je bil sprejet v dogovoru. Prav tako so v primeru nacionalnih kartičnih shem medbančne provizije lahko določene s strani kartične sheme ali bilateralno oziroma multilateralno med bankami (European Commission, 2006, str. 18).

Višine medbančnih provizij se lahko med seboj razlikujejo glede na metodo procesiranja (npr. transakcije, kjer je plačilna kartica fizično prisotna, in transakcije, kjer plačilna kartica ni prisotna, tj. nakupi preko spleta ipd.), glede na tip plačilne kartice (npr. potrošniška ali poslovna kartica, kartica z magnetno stezo ali kartica, skladna s standardom EMV¹ ipd.), glede na prodajno mesto (npr. razlikovanje medbančnih provizij za splošno prodajo in na bencinskih črpalkah, pri čemer velja, da so medbančne provizije v primeru plačevanja na bencinskih črpalkah običajno nižje kot medbančne provizije pri plačevanju ostalih dobrin) ipd.

¹ Standard, ki opisuje nabor specifikacij razvitih s strani družbe EMVCo, ki promovira globalno standardizacijo elektronskih finančnih transakcij – predvsem globalno interoperabilnost kartic s čipom (Payments and market glossary, 2013). Kartica, skladna s standardom EMV, je opremljena s čipom, ki se uporablja v kombinaciji z osebnim geslom (PIN).

Glede na strukturo so medbančne provizije lahko določene kot odstotek od zneska transakcije, kot končni (fiksni) znesek ali kombinacija obojega. Struktura medbančne provizije, ob upoštevanju višine zneska transakcije, lahko vpliva na uporabo plačilnih kartic. Fiksna medbančna provizija kot ključna komponenta provizije, ki jo mora plačati trgovec, lahko deluje odklonilno na sprejemanje kartic pri transakcijah nižjih vrednosti. Enako velja za medbančne provizije, določene kot odstotek od zneska transakcije, pri transakcijah višjih vrednosti oziroma pri nakupih dobrin/storitev, ki imajo višjo stopnjo obdavčitve (npr. bencin), (Bőrestam & Schmiedel, 2011, str. 22).

Določitev medbančnih provizij in njihova višina sta pomembna dejavnika konkurence v industriji plačilnih kartic v Evropi, saj velja, da (European Commission, 2006, str. 17):

- so prisotne velike razlike v višini medbančnih provizij med državami članicami Evropske unije;
- medbančne provizije določajo raven nekaterih drugih provizij, prisotnih pri poslovanju s plačilnimi karticami;
- omogočajo prenos prihodkov od bank pridobiteljic k bankam izdajateljicam;
- ključni deležniki v kartični industriji in tudi nekatere študije dokazujejo, da so medbančne provizije učinkovite in potrebne za razporeditev stroškov in prihodkov, ki izhajajo iz kartičnega poslovanja na POS terminalih.

Višina medbančnih provizij je v večini primerov določena na podlagi stroškov, ki jih imajo banke izdajateljice z izdajanjem kartic. V splošnem se pri določitvi medbančnih provizij pri karticah upoštevajo štiri temeljni elementi (Bőrestam & Schmiedel, 2011, str. 23):

- stroški izvedbe transakcije, tj. stroški procesiranja, kliringa in poravnave;
- stroški zagotovitve plačila trgovcu - gre za plačilno garancijo trgovcu oziroma obljubo banke izdajateljice, da spoštuje vsa plačila, izvedena od imetnika kartice, tudi tista, ki se izkažejo za goljufiva, in tista, za katera imetniki kartic ne izpolnjujejo obveznosti, v pogojih, da trgovec predhodno zagotovi, da so izpolnjeni vsi varnostni standardi. S tem banke izdajateljice zagotovijo zavarovanje plačila trgovcem;
- stroški zagotavljanja varnosti, tj. stroški preprečevanja zlorab;
- stroški kreditiranja - gre za časovno obdobje, preden imetnik kartice dejansko plača nakupe, opravljene s plačilno kartico (velja za kreditne kartice, pri katerih je medbančna provizija običajno višja od medbančnih provizij za debetne kartice).

Omenjene stroške pri določanju ravni medbančnih provizij upošteva tudi Visa. Po podatkih s spletne strani MasterCarda pa ta pri določanju medbančnih provizij za nacionalne transakcije med drugim upošteva še lokalne tržne razmere, konkurenčni pritisk drugih plačilnih metod, dolgoročna gibanja stroškov, zakonodajni okvir, potrebne naložbe v novo tehnologijo in potrebne spodbude za povečanje učinkovitosti sistema (MasterCard, b.l.).

Čeprav so običajno navedeni stroški glavne komponente pri določanju medbančnih provizij tudi pri nacionalnih shemah, pa so v veljavi različne prakse izračunov medbančnih provizij. V zadnjem času se je kot primer določanja optimalne ravni medbančnih provizij uveljavila predvsem metodologija Test turista (angl. *Tourist test*).

3 EKONOMSKO OZADJE MEDBANČNIH PROVIZIJ

Pionir na področju teoretske analize medbančnih provizij je William Baxter, ki je v svoji študiji leta 1983 zapisal, da so medbančne provizije potrebne zaradi obstoja eksternalij, ki povzročajo neučinkovitost na kartičnem trgu. V skladu z modelom Williama Baxterja medbančne provizije zagotavljajo uravnoteženost med stroški in koristmi v kartičnem plačilnem sistemu. Prihodki bank izdajateljic plačilnih kartic iz nadomestil, ki jih zaračunavajo imetnikom kartic za njihovo uporabo, namreč v povprečju ne krijejo stroškov, ki jih banke izdajateljice imajo z izdajanjem kartic, medtem ko prihodki, ki jih banke pridobiteljice prejmejo od trgovcev, stroške, ki jih banke pridobiteljice imajo, v povprečju presegajo (Baxter, 1983, str. 575). Medbančne provizije tako pokrivajo deficit, nastal na strani bank izdajateljic.

Model Williama Baxterja temelji na določenih preprostih predpostavkah, ki v primeru, da niso izpolnjene, vodi do različnih rezultatov. Ena izmed glavnih predpostavk je, da je povpraševanje trgovcev in imetnikov kartic dano in ni odvisno od obnašanja ene in druge strani. Prav tako Baxter predpostavlja popolno konkurenco med bankami in homogenost trgovcev in imetnikov kartic. V realnem življenju velja, da se imetniki kartic v vlogi potrošnikov in trgovci razlikujejo glede uporabe kartic in sprejemanja teh (Börestam & Schmiedel, 2011, str. 17). Zaradi številnih preprostih predpostavk, na katerih model temelji in ki odstopajo od dejanskega stanja na trgu, se Baxterjev model ne ocenjuje kot model, na podlagi katerega bi bilo mogoče določiti optimalne medbančne provizije.

Model je v letu 2004 dopolnil Wright s tem, ko je predpostavil heterogenost na obeh straneh trga, pri čemer je medbančna provizija v skladu z modelom določena v višini, ki izenačuje povpraševanje trgovcev in potrošnikov (Börestam & Schmiedel, 2011, str. 17). Model, ki ga je Wright oblikoval tako upošteva asimetričnost dveh strani trga in predvideva cenovno elastičnost imetnikov kartic in trgovcev. Velja, da odločitev imetnika kartice, da uporabi plačilno kartico prinaša koristi trgovcu, ki kartice sprejema, in obratno, odločitev trgovca, da kartic ne bo več sprejemal vpliva na koristi imetnika kartice, saj kartic ne more več uporabljati pri trgovcu.

Določitev optimalne ravni medbančne provizije so nekateri avtorji povezovali s kvaliteto plačilnih storitev. Verdier (2007, str. 24) v svoji študiji navaja, da naj bi se pri določitvi optimalne ravni medbančne provizije upoštevala tudi kvaliteta plačilnega sistema, ki zagotavlja storitve imetnikom kartic in trgovcem.

Bančna združenja in kartične sheme težijo k zviševanju medbančnih provizij. To je sicer lahko koristno iz vidika družbene blaginje, vendar le, če banke uporabijo prihodke iz naslova medbančnih provizij za kritje stroškov, ki izhajajo iz zagotavljanja večje varnosti in novih inovacij pri izvajanju plačilnih storitev (Börestam & Schmiedel, 2011, str. 17-18).

Bolt in Schmiedel (2010, str. 22) navajata, da na višino medbančnih provizij vpliva tudi konkurenca med kartičnimi shemami. Večja konkurenca znižuje provizije, ki jih trgovci plačujejo bankam pridobiteljicam, in zvišuje stopnjo sprejemanja plačilnih kartic.

Raven medbančnih provizij naj bi zviševalo tudi dejstvo, da si trgovci ne morejo privoščiti, da bi zavrnili plačilno kartico kot način plačila, saj bi to pomenilo izgubo stranke, ki je s kartico želela poravnati dolg. Med trgovci je namreč prisotna konkurenca in odločitev trgovca o tem, ali bo kartico sprejel ali ne, ima vpliv na konkurenco, zaradi česar so trgovci pripravljene sprejeti višje medbančne provizije. V tem primeru gre za ti. pojav angl. *must-take card* (Börestam & Schmiedel, 2011, str. 19).

Pričakovati je mogoče, da bo določene koristi prineslo potrošnikom in trgovcem tudi enotno območje plačil v evrih (angl. *Single Euro Payments Area*; v nadaljevanju SEPA²), katerega namen je zagotoviti možnost plačevanja z enega samega bančnega računa kjerkoli znotraj SEPA in z uporabo enega samega niza plačilnih instrumentov, pod enakimi osnovnimi pogoji, z enakimi pravicami in obveznostmi, za negotovinska plačila v evrih znotraj SEPA, pri čemer bo izginilo ločevanje med plačili v državi in med čezmejnimi plačili, zato bodo vsa plačila obravnavana kot domača. Na področju kartičnega poslovanja si je Evrosistem v projektu SEPA prizadeval za oblikovanje tretje vseevropske kartične sheme, ki bi predstavljala konkurenco kartičnima shemama MasterCard in Visa, ki imata na evropskem trgu duopol.

Ekonomska teorija s področja medbančnih provizij je relativno mlada. Če so si avtorji v teoriji enotni v tem, zakaj so medbančne provizije pri kartičnem poslovanju potrebne, pa je vprašanje o določitvi optimalne višine medbančne provizije še vedno odprto. V nadaljevanju sta predstavljeni dve teoriji, pomembnejši na področju medbančnih provizij.

² Območje SEPA geografsko zajema države Evropske unije, Švico, Monako, Islandijo, Norveško in Liechtenstein.

3.1 Teorija dvostranskega trga

Čeprav se je prva analiza dvostranskega trga (angl. *Two-sided market*) pojavila že v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, sta formalno definicijo dvostranskega trga podala šele leta 2004 Rochet in Tirole (2004, str. 40), ko sta v svoji študiji zapisala, da je trg dvostranski, ko lahko platforma vpliva na volumen transakcij tako, da zaračunava več eni strani trga in zniža ceno drugi strani za enak znesek.

Dvostranski trg se običajno nanaša na eno ali več platform, preko katerih vstopajo v medsebojno interakcijo končni uporabniki, ki zastopajo dve različni strani trga. S ciljem doseči dodano vrednost je potrebno koordinirati ponudbo obeh strani, saj je pomembno, da je uravnovešena udeležba dveh strani. Da pa bi dvostranski trg pritegnil obe strani trga in ju spodbudil k aktivnemu sodelovanju, je potrebno, da se obema stranema zaračunava optimalne stroške, zaradi česar je zelo pomembna cenovna struktura.

Teorija dvostranskega trga je konceptualno povezana s teorijo mrežnih eksternalij, ki se odraža v odvisnosti povpraševanja ene skupine od povpraševanja druge. Pri dvostranskem trgu je namreč ponudba in povpraševanje eni strani trga določena s ponudbo in povpraševanjem druge strani. Tako povpraševanje na obeh straneh trga pozitivno vpliva na medsebojno povpraševanje, saj sta obe strani zainteresirani za čim večje povpraševanje na vsaki strani. Vpliv mrežnih eksternalij se poveča, če vrednost produkta za potrošnika naraste s povečanjem števila potrošnikov, ki produkt uporabljajo (Keszy-Harmath, Kóczán, Kováts, Martinovic, & Takács, 2012, str. 11).

V praksi so primeri dvostranskih trgov pogosti in se z njimi redno srečujemo v vsakdanjem življenju. Oglaševanje, video-igrice, spletne strani za zmenkarje itd. – to je le nekaj primerov dvostranskih trgov. V primeru oglaševanja velja, da televizijske mreže, časopisi in spletni ponudniki medijskih vsebin tekmujejo tako za oglaševalce kot tudi za gledalce oziroma bralce. V večini primerov ti deležniki ne zaračunavajo bralcem oziroma gledalcem za prebiranje oziroma gledanje vsebin, temveč služijo svoje prihodke z zaračunavanjem podjetjem, ki zaradi obiska bralcev oziroma gledalcev oglašujejo v časopisju, na televiziji oziroma na njihovih spletnih straneh. V primeru video-igrice morajo platforme (Nintendo, Sony Play Station ipd.) na eni strani pridobiti potrošnike v vlogi igralcev igrice, ki jih kupujejo, če želijo prepričati razvijalce iger, da jih oblikujejo za njihovo platformo. Na drugi strani pa platforme potrebujejo igre oziroma razvijalce teh, da prepričajo igralce, da kupijo in uporabljajo njihovo igralno konzolo.

Kot dvostranski trg je karakteriziran tudi trg plačilnih kartic. Platforma v primeru trga kartic je kartična shema, ki mora s ciljem zagotoviti funkcionalnost sistema, pridobiti dve strani trga, in sicer trgovce na strani pridobiteljstva in povpraševanje imetnikov kartic (potrošnikov) na strani izdajateljstva.

Trg plačilnih kartic je dvostranski trg, ker izpolnjuje naslednje pogoje (European Commission, 2006, str. 6):

- kartična shema kot platforma ne le, da služi dvema različnima skupinama uporabnikov plačilnih storitev, tj. imetnikom kartic in trgovcem, ampak tudi pogojuje, da se storitev izvede zgolj, če se imetnik kartice in trgovec vzajemno dogovorita, da bo pri izvedbi plačila kot plačilni instrument uporabljena plačilna kartica. Zahteva po uporabi plačilne kartice samo na eni strani trga bi bila nična, če se zahteva po njeni uporabi ne pojavi tudi na drugi strani trga;
- prisotne so mrežne eksternalije, saj velja, da več kot je imetnikov kartic v kartičnem sistemu, bolj je sistem privlačen za trgovce in več kot je trgovcev v sistemu, bolj je ta privlačen za imetnike kartic, saj jim je na voljo več prodajnih mest, kjer lahko uporabijo svojo plačilno kartico. Tako je na trgu plačilnih kartic voljnost trgovcev glede sprejemanja plačilnih kartic določene kartične sheme odvisna od števila plačilnih kartic te kartične sheme in obratno, povpraševanje potrošnikov po plačilnih karticah določene sheme je odvisno od števila trgovcev, ki plačilne kartice te sheme sprejemajo. Rochet in Tirole (2003, str. 77) v svoji študiji navajata, da so poleg omenjenih neposrednih eksternalij v kartičnem sistemu prisotne tudi eksternalije uporabe, ki vplivajo na stroške in koristi obeh strani, čeprav nimajo vpliva na nadomestila. Ko potrošnik uporabi plačilno kartico ima trgovec koristi, saj nima stroškov z rokovanjem z gotovino. Nasprotno velja, da v primeru, ko trgovec sprejema plačilne kartice kot način plačevanja, koristi imetniku plačilne kartice, saj imetnik kartice tako ne nosi stroškov, povezanih z dvigom gotovine na bankomatu;
- pomembna je cenovna struktura, saj velja, da kartični sistem zaradi obstoja mrežnih eksternalij med končnimi uporabniki lahko vpliva na volumen transakcij tako, da zaračunava eni strani trga višjo ceno in za enak znesek zniža ceno drugi strani trga. Parameter, s katerim lahko platforma v primeru plačilnih kartic vpliva na volumen transakcij, je medbančna provizija. V teoriji in praksi oblikuje dvostranski trg na eni strani ceno, ki ne pokriva neposrednih stroškov (imetnikom plačilnih kartic), torej negativno ceno, na drugi strani pa ceno, ki presega mejne stroške (trgovcem), in s tem pokriva sorazmeren del stroškov prve strani. Imetniki plačilnih kartic, ki niso pripravljene nositi dodatnih stroškov za uporabo plačilnih kartic, so subvencionirani od trgovcev, ki imajo večji interes, da potrošniki uporabljajo plačilne kartice, zaradi česar so pripravljene nositi del njihovih stroškov. Povišanje medbančne provizije bi povečalo provizijo, ki jo plačujejo trgovci, in verjetno znižalo nadomestilo, ki ga imetniki plačilnih kartic plačujejo svoji banki za uporabo teh. Velja namreč, da je cenovna elastičnost uporabe plačilnih kartic trgovcev nižja od cenovne elastičnosti imetnikov kartic oziroma potrošnikov. Nižja cenovna elastičnost pomeni, da je povpraševanje po kartici določene kartične sheme relativno malo povezana s spremembami v ceni te kartične sheme. Nizka cenovna elastičnost trgovcev je predvsem posledica dejstva, da je v večini poslovnih sektorjev (hoteli, bencinske črpalke, restavracije, supermarketi,

...) plačevanje s karticami postalo pravilo in s tem tudi nuja za trgovce, da te sprejemajo (Börestam & Schmiedel, 2011, str. 11).

Kartična shema, ki je kot prva delovala po principu dvostranskega trga, je bila shema Diners Club, ki je bila ustanovljena leta 1950 in je potrošnikom začela nuditi plačilno kartico, ki so jo lahko uporabili pri različnih trgovcih. Pred tem je namreč veljalo, da so posamezni trgovci izdajali kartice samo za uporabo v njihovih trgovinah. Diners Club je imetnikom njihovih plačilnih kartic zaračunaval nižjo provizijo, medtem ko so trgovci morali plačevati sedem odstotkov od vsake transakcije, zaradi česar so provizije trgovcev predstavljale večinski delež (70 odstotkov) prihodkov sheme. Leta 1958 je na trg vstopila kartična shema American Express, ki je temeljila na podobnem poslovnem modelu kot shema Diners Club, le da je trgovcem zaračunavala nekoliko nižje provizije, imetnikom kartic pa nekoliko višje (Evans, 2011, str. 12).

3.2 Test turista

Rochet in Tirole (2006) sta avtorja, ki sta kot prva oblikovala model določitve višine medbančne provizije na podlagi tako imenovanega principa Test turista. Osredotočila sta se predvsem na stroške, ki se jim trgovec izogne, ko sprejme plačilno kartico kot način plačila namesto gotovine. V skladu z njuno študijo ustreza medbančna provizija Testu turista, če sprejetje kartice ne poveča trgovčevih obratovalnih stroškov. Medbančna provizija, skladna s Testom turista, deluje kot uravnoteženi mehanizem, ki zagotovi, da stroški, ki jih ima trgovec pri plačilu s kartico, ne presegajo koristi, ki jih ima trgovec pri takem plačilu v primerjavi z gotovino. S postavitvijo takšne medbančne provizije je trgovcem vseeno, ali je plačilo opravljeno z gotovino ali s plačilno kartico.

Omenjeni test je najprimerneje oziroma najučinkoviteje razložiti s primerom. Predpostavimo, da turist na zadnji dan svojega dopustovanja pride v restavracijo na večerjo, pri čemer velja, da se turist v omenjeno restavracijo ne bo več vrnil. Kot plačilni instrument bi rad uporabil plačilno kartico, vendar mu natakar pove, da restavracija le-teh ne sprejema. Turistu tako ne preostane drugega, kot da najde bankomat, na katerem bo dvignil potreben denar. Bistvo omenjenega testa je, da obstaja verjetnost, da ima restavracija POS terminal, kljub temu pa se je lastnik odločil, da bo obiskovalca ob dejstvu, da je ta enkratni obiskovalec, zaprosil za gotovino, saj je ta zanj cenovno ugodnejša (poslovanje z gotovino predstavlja za imetnika restavracije nižje stroške kot poslovanje s plačilnimi karticami)³. Če bi bila glavna komponenta provizije, ki jo mora lastnik restavracije plačati banki pridobiteljci, tj. medbančna provizija, nižja, bi lastnik restavracije po vsej verjetnosti plačilno kartico sprejel.

³ Evropska centralna banka je v letu 2012 pripravila študijo, v kateri ocenjuje družbene in privatne stroške različnih plačilnih instrumentov. V študiji navajajo avtorji, da imajo v povprečju gotovinska plačila najnižje družbene stroške na transakcijo, tem pa sledijo plačila z debetno plačilno kartico. V tretjini držav, zajetih v študiji, pa imajo najnižje stroške na transakcijo debetne plačilne kartice in ne gotovina (Schmiedel, Kostova & Ruttenberg, 2012, str. 6)

Test turista predstavlja merilo ravni medbančne provizije, pri kateri je trgovec indiferenten glede načina plačila, tj. ali sprejme plačilno kartico ali gotovino, pri čemer velja, da raven medbančnih provizij ni tako visoka, da bi lahko povzročila negativne učinke. Če so medbančne provizije previsoke, trgovec lahko še vedno sprejema plačilne kartice predvsem z namenom ne izgubiti oziroma privabiti kupce, kar lahko še dodatno potiska navzgor raven medbančnih provizij. Trgovci se namreč zavedajo dejstva, da odločitev o sprejemanju ali nesprejemanju kartic lahko vpliva na njihovo poslovanje glede na konkurenčne trgovce, zaradi česar so pripravljene sprejeti višje medbančne provizije in si s tem zagotoviti prednost pred konkurenti – gre za t. i. problem potrebnega sprejemanja kartic (angl. *must-take card concern*). Ko pa ima trgovec oziroma lastnik restavracije opravka z enkratnim oziroma neponovljivim obiskovalcem, želi tega spodbuditi oziroma usmeriti k uporabi zase (trgovca oziroma lastnika restavracije) cenejšega plačilnega instrumenta (Börestam & Schmiedel, 2011, str. 23).

Rochet in Tirole sta kasneje dopolnila osnovni model še z določenimi predpostavkami in izvedla primerjavo maksimalnih provizij, ki so še skladne s testom (Rochet & Tirole, 2008, str. 29).

Model Test turista je v primerjavi z drugimi modeli mogoče še najprimernejši za njegovo uporabo v praksi, ne glede na to, da tudi sam temelji na določenih predpostavkah, ki, če niso zagotovljene, zmanjšajo njegovo aplikativnost. Kljub nekaterim kritikam omenjenega testa (številni teoretiki namreč izpostavljajo prav pomanjkljivost, da test ni učinkovit v vseh okoliščinah) oziroma določanja višine medbančnih provizij na njegovi osnovi, se v zadnjem času prav Test turista, v primerjavi z ostalimi metodami, šteje kot pristop, ki omogoča določanje medbančnih provizij, ki spodbujajo uporabo učinkovitih plačilnih instrumentov.

V zadnjih letih so bile na temo medbančnih provizij pripravljene številne študije, predvsem z namenom odgovoriti na vprašanja, ali in kako medbančne provizije prispevajo k učinkovitosti, ali in kako medbančne provizije pospešujejo konkurenco. V različnih regijah sveta poudarjajo sodstva, bančni regulatorji in organi, pristojni za konkurenco, da so trenutne medbančne provizije postavljene previsoko. Zato se teoretiki v zadnjem času pogosto ukvarjajo s pristopi določanja optimalne višine medbančnih provizij, predvsem s tako imenovanim Testom turista oziroma njegovo učinkovitostjo.

4 UREDITEV MEDBANČNIH PROVIZIJ

4.1 Medbančne provizije znotraj Evropske unije

Evropska centralna banka je v oktobru 2011 pripravila študijo na temo medbančnih provizij, predvsem z namenom izboljšati razumevanje nacionalnih praks in ureditev ter razvoj na področju medbančnih provizij v Evropski uniji. Poleg splošne teorije na temo medbančnih provizij vsebuje študija tudi primerjavo ureditev in ravni medbančnih provizij

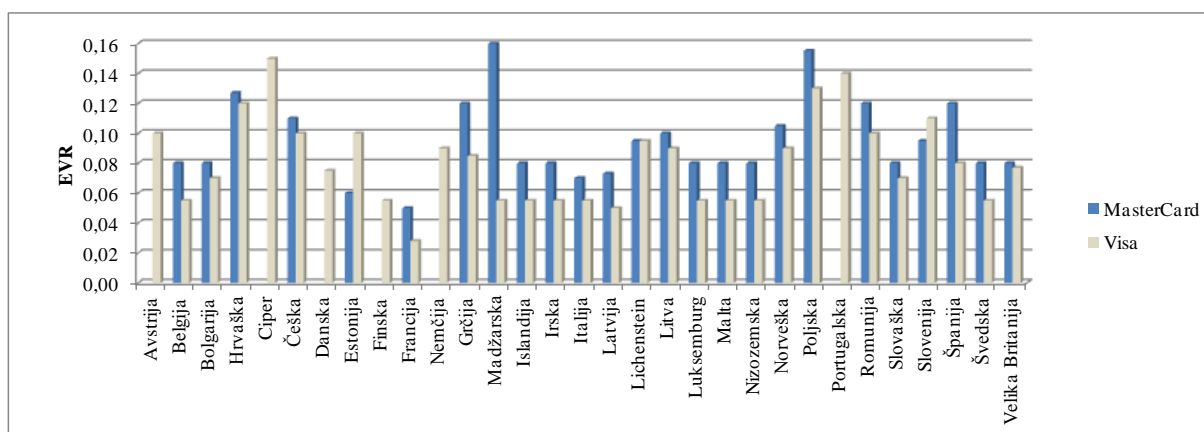
med evropskimi državami s fokusom na medbančnih provizijah za kreditne in debetne plačilne kartice štiri-stranskih shem.

Izsledki študije so pokazali, da način določitve medbančnih provizij znotraj Evropske unije ni enoten, saj se struktura in višina medbančnih provizij med posameznimi državami precej razlikujeta. Nekaterne nacionalne kartične sheme razlikujejo medbančne provizije glede na gospodarske sektorje, plačilne kartice (npr. kreditne kartice nasproti debetnim) in glede na tip transakcij (npr. papirne transakcije nasproti elektronskim oziroma transakcijam preko spleta).

Na nacionalni ravni so domače medbančne provizije v številnih državah določene bilateralno ali multilateralno oziroma s strani domačih shem, v kolikor so nacionalne sheme prisotne, v nasprotnem primeru so domače medbančne provizije določene bodisi s strani MasterCarda ali Vise oziroma v dogovoru domačih bank, ki izdajajo kartice omenjenih dveh mednarodnih shem. Poleg domačih medbančnih provizij določata MasterCard in Visa tudi čezmejne medbančne provizije, ki so v splošnem enake domačim, če te niso določene bilateralno ali multilateralno na nacionalni ravni (Börestam & Schmiedel, 2011, str. 20).

Kot je razvidno iz Slik 7 in 8, so precejšnje razlike v medbančnih provizijah med evropskimi državami.

Slika 7: Vrednost domačih medbančnih provizij v primeru plačevanja s kreditno kartico MasterCard (ko medbančno provizijo določi MasterCard) in Visa za transakcije v vrednosti 10 evrov po posameznih državah Evropske unije v novembru 2013*

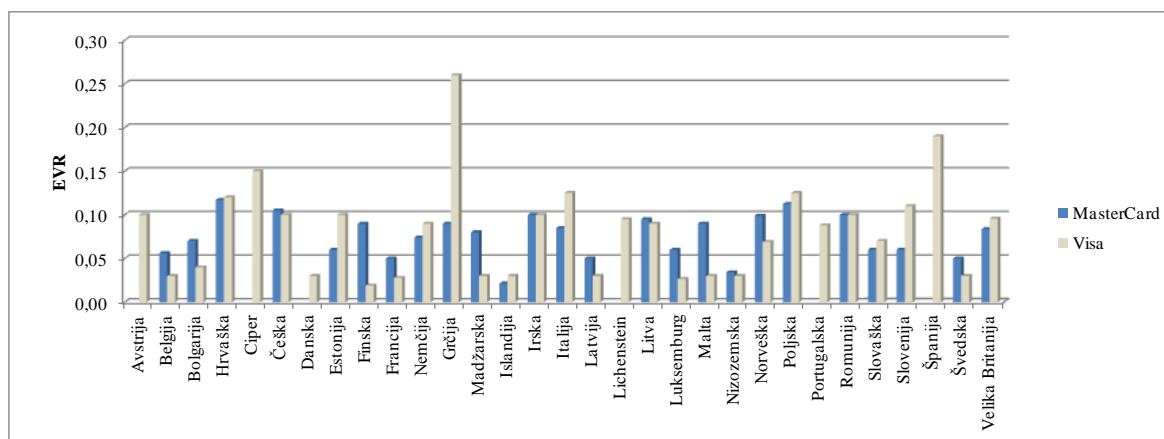
Legenda: * MasterCard na svoji spletni strani ne objavlja medbančnih provizij za države, v katerih višino medbančnih provizij določajo domače banke.

Vir: MasterCard Intra-Country Interchange Fees, 2013; Visa-Our Fees, 2013.

Medbančne provizije za potrošniške kreditne kartice MasterCard se gibljejo med 0,05 evrov in 0,16 evrov za transakcijo v vrednosti 10 evrov, v primeru Visinih kreditnih kartic pa med 0,028 evrov in 0,15 evrov. V primeru debetnih potrošniških kartic MasterCard pa

se medbančne provizije gibljejo med 0,022 evrov in 0,117 evrov, v primeru Visinih debetnih kartic pa med 0,027 evrov in 0,26 evrov.

Slika 8: Vrednost domačih medbančnih provizij v primeru plačevanja z debetno kartico MasterCard (ko medbančno provizijo določi MasterCard) in Visa za transakcije v vrednosti 10 evrov po posameznih državah Evropske unije v novembru 2013*

Legenda: * MasterCard na svoji spletni strani ne objavlja medbančnih provizij za države, katerih višino določajo domače banke.

Vir: MasterCard Intra-Country Interchange Fees, 2013; Visa-Our Fees, 2013.

Tabela 2 prikazuje na podlagi poročanj nacionalnih centralnih bank pregled najvišjih, najnižjih in povprečnih vrednosti medbančnih provizij za debetne kartice v primeru transakcij v vrednosti 10 evrov in 100 evrov v letu 2010. Zaradi nerazpoložljivosti in nepopolnosti podatkov, ki so jih centralne banke poročale Evropski centralni banki, izračun maksimalne, minimalne in povprečne vrednosti medbančnih provizij za kreditne kartice ni bil mogoč.

Tabela 2: Višine medbančnih provizij za debetne plačilne kartice v primeru transakcij v vrednosti 10 evrov in 100 evrov v letu 2010 v državah Evropske unije

MEDBANČNA PROVIZIJA	Znesek transakcije, opravljene z debetno kartico	
	10 evrov	100 evrov
Maksimalna (evrov)	0,30	1,55
Minimalna (evrov)	0,01	0,01
Povprečje (evrov)	0,10	0,47

Vir: A. Bőrestam & H. Schmiedel, *Interchange fees in card payments, 2011, str. 24, tabela 1.*

Čeprav so maksimalne vrednosti medbančnih provizij izjemno visoke, pa je v nekaterih evropskih državah (Belgija, Estonija, Francija, Italija, Portugalska in Španija) opazen trend zniževanja medbančnih provizij, kar je predvsem posledica tehnološkega napredka (npr.

nižje medbančne provizije za elektronske transakcije v primerjavi s papirnimi, nižje medbančne provizije za transakcije, ki temeljijo na višjih varnostnih standardih, kot so npr. transakcije EMV – transakcije, kjer sta plačilna kartica in POS terminal, skladna s standardom EMV ipd.) in različnih dogovorov, v nekaterih državah pa tudi posledica posredovanja javnih oblasti (Börestam & Schmiedel, 2011, str. 20 in 22). V primerih, ko so bile javne oblasti vpletene v zniževanje medbančnih provizij, so kartične sheme takemu početju običajno nasprotovale, saj naj bi to vodilo v izgube za banke članice shem in posledično celo k ukinitvi teh.

4.2 Omejevanje medbančnih provizij od regulatornih organov

V zadnjih nekaj letih so medbančne provizije predmet številnih diskusij v Evropski uniji in tudi drugod po svetu na nacionalnih ravneh. Predvsem je področje medbančnih provizij aktualno za regulatorne organe, ki želijo preprečiti, da bi njihova višina kakorkoli omejila konkurenco in škodovala potrošnikom oziroma povečala stroške kartičnega poslovanja na strani trgovcev in posledično cene za potrošnike, ne da bi pri tem povečala učinkovitost.

Poseg na trg je običajno opravičljiv, če vodi v odpravo neustrezne porazdelitve sredstev iz vidika bogastva. Če gre na trgu za regulativo cen, običajno vodi to v omejitev cen, s čimer se udeležence na trgu postavi znotraj določenih omejitev (Keszy-Harmath et al., 2012, str. 40).

V zadnjih letih so ekonomisti oblikovali trisopenjski pristop pri postopkih regulative, ki naj bi bili v interesu javnosti (Evans, 2011, str. 35):

- potrebno je identificirati, ali na trgu obstajajo napake, ki jih je potrebno odpraviti oziroma popraviti. Če na trgu ne obstajajo pomembne napake, potem se na trg ne posega, saj bi bila lahko regulativa v takšnih primerih bolj škodljiva kot pa koristna;
- potrebno je identificirati najboljšo metodo oziroma pristop, ki bo pomagal pri odpravi napake, prisotne na trgu;
- zagotoviti je potrebno, da bo ob upoštevanju stroškov in tveganju nezaželenih posledic javnost na boljšem, če se regulativa izvede kot v primeru, če se trg, ki je nepopoln, prepusti samemu sebi. Če regulativa ne vodi k izboljššanemu stanju na trgu, mora biti zamenjana z regulativo, ki bo dala prave rezultate, oziroma se trg prepusti samemu sebi.

Na ravni Evropske unije je Evropska komisija kot evropska institucija za varstvo konkurence, določene regulativne postopke, podrobneje opisani v nadaljevanju dela, na področju medbančnih provizij pričela zoper štiri-stranski kartični shemi MasterCard in Visa že pred nekaj leti.

4.2.1 Postopki Evropske komisije proti kartični shemi MasterCard

Decembra 2007 je Evropska komisija sprejela odločbo, da MasterCard omejuje s svojimi medbančnimi provizijami za čezmejne transakcije z debetnimi in kreditnimi karticami (kartice Maestro in MasterCard) znotraj Evropskega gospodarskega prostora cenovno konkurenco med bankami pridobiteljicami, in sicer z umetnim povečevanjem osnove, na podlagi katere zaračunavajo banke pridobiteljice provizijo trgovcem, in s tem krši pravila glede omejevalnih poslovnih ravnanj iz Pogodbe o ustanovitvi Evropske skupnosti, določena v členu 81(1).

Omenjeni člen določa, da so kot nezdružljivi z notranjim trgom prepovedani vsi sporazumi med podjetji, sklepi podjetniških združenj in usklajena ravnanja, ki bi lahko prizadeli trgovino med državami članicami, katerih cilj oziroma posledica je preprečevanje, omejevanje ali izkrivljanje konkurence na notranjem trgu, zlasti tisti, ki: (a) neposredno ali posredno določajo nakupne ali prodajne cene ali druge pogoje poslovanja; (b) omejujejo ali nadzorujejo proizvodnjo, trge, tehnični razvoj ali naložbe; (c) določajo razdelitev trgov in virov nabave; (d) uvajajo neenake pogoje za primerljive posle z drugimi trgovinskimi partnerji in jih tako postavljajo v podrejen konkurenčni položaj; (e) pogojujejo sklepanje pogodb s tem, da sopogodbениki sprejmejo dodatne obveznosti, ki po svoji naravi ali glede na trgovinske običaje nimajo nikakršne zveze s predmetom takšnih pogodb (Prečiščeni različici Pogodbe o Evropski uniji in Pogodbe o ustanovitvi Evropske skupnosti, Ur.l. Evropske unije, št. C 321 E/1).

Medbančne provizije MasterCarda niso izpolnjevale pogojev, določenih v členu 81(3) Pogodbe o ustanovitvi Evropske skupnosti, ki dovoljujejo izjemo od prepovedi iz člena 81(1) in določajo, da so sporazumi med podjetji, sklepi podjetniških združenj in usklajena ravnanja dovoljena, v kolikor prispevajo k izboljšanju proizvodnje ali distribucije blaga oziroma k pospeševanju tehničnega ali gospodarskega napredka, pri čemer zagotavljajo potrošnikom pravičen delež dosežnih koristi (Prečiščeni različici Pogodbe o Evropski uniji in Pogodbe o ustanovitvi Evropske skupnosti, Ur.l. Evropske unije, št. C 321 E/1).

MasterCardu tako ni uspelo empirično dokazati pozitivne povezave med njegovimi medbančnimi provizijami in povečanjem splošne učinkovitosti, prelivanjem koristi, ki izhajajo iz učinkovitosti medbančnih provizij, na potrošnike in dejstva, da je medbančna provizija MasterCarda nepogrešljiva za povečanje učinkovitosti samega kartičnega sistema.

Po mnenju Evropske komisije so medbančne provizije v višini, kot jih je imel postavljene MasterCard, zviševale stroške plačevanja s karticami na prodajnih mestih. Pri tem pa omenjene stroške poravnajo potrošniki, pri čemer tvegajo, da bodo zaradi uporabe plačilnih kartic te plačali dvakrat, in sicer enkrat v obliki letnih nadomestil svoji banki, drugič v obliki napihnjenih maloprodajnih cen, ki jih ne plačujejo le uporabniki kartic,

ampak tudi potrošniki, ki plačujejo z gotovino. Evropska komisija medbančne provizije dopušča le v primeru, ko te jasno spodbujajo inovacije v prid vseh uporabnikov.

MasterCardu tudi ni uspelo dokazati pozitivne povezave med medbančnimi provizijami in inovacijami oziroma koristmi za potrošnike, prav tako pa ni prepričal Evropske komisije s trditvijo, da medbančne provizije niso nadomestila oziroma cena za določeno storitev, ampak zgolj uravnlalni mehanizem. Evropska komisija je MasterCardove medbančne provizije spodbijala tudi z dejstvom, da v Evropskem gospodarskem prostoru uspešno delujejo kartične sheme, ki ne poznajo medbančnih provizij. V letu 2006 so v štirih evropskih državah (Danska, Finska, Luksemburg in Nizozemska) delovale kartične sheme brez medbančnih provizij (European central bank, 2011, str. 11).

V skladu z odločbo Evropske komisije je imel MasterCard na voljo šest mesecev časa, da je svoje poslovanje uskladil s protimonopolnimi pravili, z možnostjo denarne kazni za kakršnekoli zamude pri izvajanju odločbe (kazen bi znašala 3,5 odstotkov povprečnega dnevnega prihodka prejšnjega leta za vsak dan neusklajenosti). MasterCard je junija 2008 začasno odpravil medbančne provizije za čezmejne transakcije ter se udeleževal razprav glede določitve metodologije za izračun medbančnih provizij.

Oktobra 2008 je MasterCard ponovno uvedel medbančne provizije, 1. aprila 2009 pa sprejel odločitev, da bodo z julijem 2009 pričele veljati nižje medbančne provizije, in sicer maksimalna tehtana medbančna provizija za kreditno kartico je bila znižana na 30 bazičnih točk (0,30 odstotkov), za debetno pa na 20 bazičnih točk (0,20 odstotkov). Šlo je začasne medbančne provizije za potrošniške kartice MasterCard in Maestro, ki so stopile v veljavo 1. julija 2009, istočasno pa je MasterCard na Prvostopenjskem sodišču Evropske unije skušal uveljaviti svoj zahtevek v skladu z 230. členom Pogodbe o ustanovitvi Evropske skupnosti za razveljavitev odločbe Evropske komisije z decembra 2007 (MasterCard, 2009). Omenjeni višini medbančnih provizij sta bili izračunani v skladu s Testom turista. Višino zgornje meje bi lahko Evropska komisija spremenila v dogovoru z MasterCardom, če bi pridobila dodatne informacije, ki bi omogočile natančnejši izračun višine medbančne provizije v skladu z isto metodologijo (npr. natančnejši podatki glede stroškov, ki jih imajo trgovci pri sprejemanju plačilnih kartic in gotovine).

Za primerjavo: leta 2007 so se čezmejne medbančne provizije MasterCarda glede na vrsto kartice gibale od 0,80 odstotkov do 1,90 odstotkov. Čezmejne medbančne provizije v primeru transakcij s kartico Maestro pa so znašale od 0,40 odstotkov do 0,75 odstotkov. Dodatno je MasterCard z julijem 2009 spremenil tudi pravila poslovanja kartične sheme, z namenom povečati transparentnost in konkurenco na kartičnem trgu (med drugim je oblikoval neenotne medbančne provizije oziroma medbančne provizije, ki se razlikujejo glede na vrsto uporabljene plačilne kartice). Odločitve so bile sprejete sporazumno z Evropsko komisijo.

Pri izračunu nove višine medbančnih provizij je MasterCard tako svojo metodologijo izračuna uskladi s Testom turista in tako omejil zgornjo višino medbančne provizije na raven, ki zagotovi, da trgovci ne nosijo višjih stroškov, kot znašajo njihove koristi od tega, da sprejemajo plačilne kartice kot način plačila. Trgovci so deležni takšnih transakcijskih koristi v primeru, da kartična plačila zmanjšujejo stroške v primerjavi s plačili z gotovino. Višina medbančne provizije je bila tako izračunana s primerjavo stroškov trgovca v primeru, ko sprejme plačilno kartico oziroma gotovino. MasterCard se je pri izračunu oprl na do tedaj izdelane študije s strani centralnih bank Nizozemske, Belgije in Švedske, ki so primerjale stroške kartic in gotovine.

Evropska komisija je sprejela odločitev MasterCarda, saj učinkovita postavitev medbančnih provizij lahko pripomore k optimizaciji koristi kartičnih shem, trgovcev in ne nazadnje potrošnikov. Medbančna provizija je v skladu z 81. členom Pogodbe o ustanovitvi Evropske skupnosti, v kolikor metodologija, na podlagi katere je medbančna provizija določena, zagotavlja zadostno zaščito za uravnavo negativnih vplivov medbančnih provizij. Metodologija Testa turista po mnenju Evropske komisije to zagotavlja, saj omejuje raven medbančne provizije na raven, ki je za trgovca sprejemljiva in jo je še pripravljen plačati, če bi primerjal stroške kartice in stroške gotovine. Po mnenju Evropske komisije zagotavlja Test turista ustrezno merilo za oceno ravni medbančne provizije, ki zagotavlja koristi za trgovce in potrošnike ter spodbuja uporabo učinkovitih plačilnih instrumentov.

Kljub temu Evropska komisija navaja, da je splošna uporaba metodologije Testa turista z namenom zadovoljiti zahtevam 81. člena Pogodbe o ustanovitvi Evropske skupnosti odvisna od specifik posameznega trga, v splošnem pa medbančne provizije, določene s Testom turista, izpolnjujejo izjeme, določene v členu 81(3) (European Commission, 2010).

4.2.2 Postopki Evropske komisije proti kartični shemi Visa

Julija 2002 je Evropska komisija sprejela odločbo, da predlagane spremembe medbančnih provizij za čezmejne transakcije znotraj Evropskega gospodarskega prostora, ki jih je pripravila Visa, izpolnjujejo pogoje za izjemo iz člena 81(3) Pogodbe o ustanovitvi Evropske skupnosti, saj kot take niso omejevale konkurence med bankami pridobiteljicami, prav tako pa niso omejevale konkurence med Viso in njenimi konkurenti.

Visine reforme (izvor Visinih reform je bila pritožba s strani EuroCommerca, evropskega združenja trgovcev, ki so medbančne provizije označili kot mehanizem za prenos stroškov brezplačne uporabe kartic od imetnikov kartic na trgovce), ki so izpolnjevale zahteve, izhajajoče iz izjeme, so vključevale znižanje ravni tehtane povprečne medbančne provizije s povprečnih 1,1 odstotkov na 0,7 odstotkov za kreditne kartice, in sicer do konca leta 2007, in takojšnjo uveljavitev medbančne provizije za debetne kartice v višini 0,28 evrov, zavezo o pripravi študije glede stroškov, ki določajo raven medbančnih provizij, in omejitev medbančnih provizij na raven stroškov ter dovolitev bankam članicam sheme

razkriti višino medbančnih provizij (European Commission, 2002). Izjema je bila v veljavi do 31. decembra 2007, ko je Evropska komisija ponovno vzela pod drobnogled Visine medbančne provizije oziroma je Visa morala dokazati, da izpolnjuje evropska pravila glede varstva konkurence.

3. aprila 2009 je Evropska komisija naslovila na Viso ugovor, v katerem je povzela svoje stališče, da so ob takratnem pregledu od Vise določene medbančne provizije omejevale cenovno konkurenco med bankami pridobiteljicami s tem, ko so umetno povečevale osnovo, na kateri so te določale višino provizije, ki se je zaračunavala trgovcem, in so povečevale stroške sprejemanja kartic, ki jih imajo trgovci, in posledično končne cene za potrošnike.

Medbančne provizije same po sebi niso v nasprotju z zakonom. So pa te skladne z evropskimi protimonopolnimi pravili, če imajo pozitivne učinke na inovacije in kakovost storitev, pri čemer se mora potrošnikom zagotoviti pravičen delež doseženih koristi.

Visa je septembra 2010 predložila Evropski komisiji zaveze zaradi upoštevanja ugovora glede omejevanja konkurence na področju debetnih kartic. Visa se je zavezala k znižanju oziroma k omejitvi tehtanih povprečnih medbančnih provizij za debetne kartice na 20 bazičnih točk (0,20 odstotkov). Omejitev je veljala za čezmejne transakcije znotraj Evropskega gospodarskega prostora in za domače transakcije znotraj držav, v katerih Visa neposredno določa domače medbančne provizije (takrat še v Grčiji, na Madžarskem, na Islandiji, na Irskem, v Italiji, v Luksemburgu, na Malti, na Nizozemskem in na Švedskem).

Po sklepu Evropske komisije iz decembra 2010 so Visine zaveze postale zavezujoče za obdobje štirih let (Povzetek Sklepa Komisije z dne 8. decembra 2010 v zvezi s postopkom na podlagi člena 101 Pogodbe o delovanju Evropske unije in člena 53 Sporazuma EGP, Ur.l. Evropske unije, št. C 79/8). Komisija je Visine medbančne provizije označila kot skladne s Testom turista, zaradi česar naj bi tako določene medbančne provizije ustvarile koristi za trgovce in za potrošnike. Pri slednjih pa bodo koristi na strani uporabnikov plačilnih kartic in tistih, ki plačujejo z gotovino. S tem je Evropska komisija označila zaveze Vise kot primerne za izboljšanje konkurence.

Ker zaveze iz leta 2010 niso zajele tudi kreditnih kartic, je Evropska komisija julija 2012 na Viso naslovila še odločbo, povezano s potrošniškimi kreditnima karticama, Visa pa je v letu 2013 v povezavi s kreditnimi karticama podala zavezo glede znižanja povprečne tehtane medbančne provizije za kreditne kartice na 30 bazičnih točk (0,30 odstotkov) za transakcije znotraj Evropskega gospodarskega prostora in za domače transakcije v državah, v katerih družba Visa Europe neposredno določa medbančne provizije (trenutno v Belgiji, na Irskem, na Islandiji, v Italiji, v Luksemburgu, na Madžarskem, na Malti, na Nizozemskem in na Švedskem) (Sporočilo Komisije, objavljeno v skladu s členom 27(4) Uredbe Sveta (ES) št. 1/2003 v zadevi AT. 39398 – VISA MIF, Ur.l. Evropske unije, št. C 168/22).

4.3 Predlog Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije

Na evropski ravni ni skupne veljavne zakonodaje, ki bi urejala področje medbančnih provizij. Potekajo pa postopki v posameznih državah, preko katerih želijo nacionalni organi, pristojni za konkurenco, omenjeno področje urediti oziroma regulirati, kot npr. v Italiji, na Madžarskem, na Poljskem in v Veliki Britaniji (Evropska komisija, 2013b, str. 2-3).

Že uvedba evra leta 2002 je na področju plačil majhnih vrednosti pospešila regulativo na tem področju. Kljub temu pa z uvedbo evra še niso bila poenotena elektronska plačila, saj s tem niso bili doseženi rezultati v smislu zniževanja nadomestil za negotovinska plačila, kar je zaviralo čezmejno poslovanje. Zato je Evropska komisija v letu 2001 objavila Uredbo št. 2560/2001 o čezmejnih plačilih v evrih, ki je predpisala izenačenje nadomestil pri posameznih bankah za čezmejna plačila in istovrstna plačila v državi. Omenjena uredba je uporabnikom olajšala in pocenila izvajanje številnih vrst plačil znotraj notranjega trga in plačilno industrijo spodbudila k SEPA. SEPA je dokončno dejstvo postala s sprejetjem Uredbe (EU) št. 260/2012 Evropskega parlamenta in Sveta o uvajanju tehničnih in poslovnih zahtev za kreditne prenose in direktne bremenitve v evrih in o spremembi Uredbe (ES) št. 924/2009, ki je predpisovala najkasnejši datum zaključka migracije kreditnih plačil in direktnih obremenitev na SEPA, tj. 1. februar 2014. Ker je pa bilo več kot očitno, da nekatere države evrskega območja ne bodo uspele pravočasno zaključiti migracije plačil na SEPA, ki je v Sloveniji praktično že zaključena, je Evropska komisija januarja 2014 objavila Predlog Uredbe, ki spreminja Uredbo (EU) št. 260/2012 Evropskega parlamenta in Sveta o uvajanju tehničnih in poslovnih zahtev za kreditne prenose in direktne bremenitve v evrih in o spremembi Uredbe (ES) št. 924/2009, v skladu s katero se bo rok za migracijo na plačila SEPA od prvotnega datuma, tj. 1. 2. 2014, podaljšal za šest mesecev.

Kljub omenjenim harmonizacijam pa so trenutno na področju plačilnih kartic še vedno prisotne različne poslovne prakse, ki veljajo v posameznih državah članicah, kar ovira doseganje učinkovitega notranjega trga. Ključna ovira, ki naj bi preprečevala razvoj notranjega trga, je tudi uporaba raznovrstnih ravni medbančnih provizij po posameznih državah članicah.

11. januarja 2012 je Evropska komisija objavila dokument Zelena knjiga na poti k integriranemu evropskemu trgu za kartična, spletna in mobilna plačila (v nadaljevanju Zelena knjiga), vsebino katerega je konzultirala tudi z javnostjo, na podlagi česar je pridobila potrebne informacije javnosti glede stanja na kartičnem trgu tudi glede medbančnih provizij. Prav glede zadnjih so se vsi deležniki strinjali, da obstaja potreba po zagotovitvi dodatne pravne jasnosti. Bankam se je to zdelo zlasti pomembno zaradi razjasnitve številnih postopkov na področju konkurence, ki so takrat potekali na evropski

in nacionalnih ravneh. Banke so menile, da dejstvo, da se medbančne provizije znatno razlikujejo med posameznimi državami in med plačili znotraj posamezne države ter čezmejnimi plačili v okviru iste kartične sheme, ni sporno, zato ne ovira integracije trga. Trgovci in ostali deležniki pa so menili, da razlike med medbančnimi provizijami niso upravičene in da bi se morale za domače in čezmejne transakcije ter med različnimi državami članicami uporabljati enake medbančne provizije. Izpostavili so potrebo po izenačitvi provizij in s tem odpravo ovir za čezmejno kartično poslovanje (čezmejno pridobiteljstvo), da bi se lahko vzpostavil enoten trg plačilnih storitev (Evropska komisija, 2013b, str. 7).

Evropski parlament je 20. novembra 2012 sprejel resolucijo, poročilo o Zeleni knjigi. Potrdil je cilje in ovire za integracijo, opredeljene v Zeleni knjigi, ter pozval k zakonodajnim ukrepom na številnih področjih, povezanih s kartičnimi plačili. Istočasno se je Evropski parlament zavzel tudi za zagotovitev jasnosti glede medbančnih provizij.

24. julija 2013 je Evropska komisija objavila Predlog Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije⁴, ki je razdeljen na dva dela. V prvem so predstavljena pravila glede medbančnih provizij, ki določajo, da bodo imele v obdobju dveh mesecev, ko uredba stopi v veljavo, transakcije s potrošniškimi debetnimi karticami in na teh transakcijah temelječe kartične plačilne transakcije za čezmejne transakcije (gre za transakcije, ko imetnik plačilno kartico uporabi v drugi državi članici, kot je bila kartica izdana) ali čezmejno pridobljene transakcije (gre za transakcije, ko ima trgovec sklenjeno pogodbo z banko pridobiteljico v drugi državi članici, kot se nahaja trgovec) najvišjo dovoljeno medbančno provizijo, in sicer v višini 0,20 odstotkov, in transakcije s potrošniškimi kreditnimi karticami in na njih temelječe kartične transakcije za čezmejne transakcije ali čezmejno pridobljene transakcije najvišjo dovoljeno medbančno provizijo, to je v višini 0,30 odstotkov. Predlog Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije nadalje določa, da bodo dve leti po sprejetju uredbe omenjene višine medbančnih provizij pričele veljati tudi za domače transakcije (Evropska komisija, 2013b, str. 15). Omenjena določila se nanašajo le na potrošniške transakcije s plačilnimi karticami štiri-stranskih kartičnih shem.

Evropska komisija je v procesu ocene učinka določil Predloga Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije, skupaj s posvetovanjem z Evropsko centralno banko, obravnavala šest potencialnih in različnih scenarijev, in sicer: (i) brez ukrepov; (ii) regulacija čezmejnega pridobiteljstva in stopnje medbančnih provizij za čezmejne transakcije; (iii) pooblastitev držav članic, da same določijo domače medbančne provizije na podlagi skupne metodologije; (iv) določitev najvišje medbančne provizije na ravni Evropske unije (pri tej opciji so bili upoštevani različni scenariji, in sicer, v kolikor najvišja medbančna provizija, ali naj bo provizija

⁴ Predlog Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije trenutno obravnavajo delovna telesa Evropskega parlamenta in Sveta.

različna za transakcije s kreditno kartico in debetno kartico ali naj regulirana provizija zajame samo debetne kartice ali debetne in kreditne ter ali naj bodo pri debetnih karticah medbančne provizije popolnoma prepovedane ali samo določena najvišja dovoljena raven); (v) ali naj se iz regulative izvzame komercialne kartice in kartice tri-stranskih kartičnih shem in (vi) ali naj se regulira tudi provizijo, ki jo trgovec plača banki pridobiteljici.

Med navedenimi opcijami je bila opcija ukinitve medbančnih provizij pri debetnih karticah ocenjena kot del najugodnejše možnosti, vendar se Evropska komisija zanjo ni odločila. Pred popolno ukinitvijo medbančnih provizij za debetne kartice naj bi bilo namreč potrebno kartični trg v Evropskem gospodarskem prostoru dodatno analizirati predvsem z vidika, da medbančne provizije niso potrebne za spodbujanje uporabe debetnih kartic.

V drugem delu Predloga Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije so določbe, ki se nanašajo na poslovna pravila v povezavi z vsemi kategorijami transakcij s plačilnimi karticami. Med drugim je določeno, da so kakršna koli pravila, ki bi trgovcem preprečevala usmerjanje kupcev v uporabo za trgovce učinkovitejših plačilnih instrumentov, prepovedana, uporaba pravila spoštovanje vseh kartic bo omejena, banke bodo trgovcem vsaj mesečno morale zagotoviti izpiske, v katerih bodo navedena vsa nadomestila, ki jih trgovci mesečno plačujejo v zvezi z uporabo posamezne kategorije kartice in posamezne blagovne znamke. Pravila, ki bi trgovcem preprečevala, da bi svojim strankam razkrili nadomestila, ki jih plačujejo bankam pridobiteljicam za uporabo plačilnih kartic, bodo prepovedana ipd.

Cilji Predloga Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije so izboljšati delovanje notranjega trga tako za plačilne storitve kot na splošno, to je za blago in storitve, od česar naj bi imeli koristi potrošniki in pravne osebe. S Predlogom Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije želi Evropska komisija zagotoviti pravno jasnost glede možnosti, da trgovci izberejo svojo banko, ki bo nastopala v vlogi pridobiteljice izven svoje države (čezmejno pridobiteljstvo) in da se regulirajo medbančne provizije. Tako omejitev medbančnih provizij kot možnost čezmejnega pridobiteljstva, ki bo prinesla povečano konkurenčnost med bankami pridobiteljicami – domačim bankam pridobiteljicam bodo pričele konkurirati tuje banke pridobiteljice – bi lahko pomenilo, da bodo trgovci nosili nižje stroške, saj se lahko pričakuje, da se bodo posledično znižale tudi provizije, ki jih banke pridobiteljice zaračunavajo trgovcem. Kot že omenjeno, so medbančne provizije sestavni del provizij, ki jih banke pridobiteljice zaračunavajo trgovcem, zato naj bi se te provizije znižale kot posledica znižanja medbančnih provizij. Posledično naj bi od tega imeli koristi tudi potrošniki, in sicer v obliki nižjih stroškov blaga in storitev.

Čeprav Predlog Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije na prvi pogled prinaša koristi predvsem trgovcem in potrošnikom, v smislu povečanja njihove blaginje, pa Evropska komisija ne pričakuje, da

bi znižanje medbančnih provizij in uveljavitev poslovnih pravil negativno vplivalo na banke. Znižanje provizij naj bi potrošnike spodbudilo k večji uporabi kartic, trgovce pa k povečanemu sprejemanju kartic, saj jim te ne bodo predstavljale višjega stroška, kot ga imajo pri sprejemanju in rokovanju z gotovino. Prav povečan obseg uporabe kartic in nižji stroški rokovanja z gotovino naj bi bankam omogočili dodatne prihranke, ki bi krili morebitno izgubo, ki bi jo imele zaradi znižanja medbančnih provizij. Večji obseg uporabe kartic bi pomenil, da bi potrošniki potrebovali manj gotovine, zaradi česar bi se zmanjšalo število dvigov na bankomatih. Tudi zato bi lahko imele banke dodatne prihranke.

Višina medbančnih provizij, ki jih Evropska komisija predlaga, je skladna z višino medbančnih provizij, ki sta jih, kot je že zapisano, v procesu zavez sprejeli že kartični shemi MasterCard in Visa in so skladne s tako imenovanim Testom turista. V skladu s testom so provizije določene na ravni, ki trgovcu pri poslovanju s karticami povzročajo stroške v višini stroškov, ki jih trgovec ima pri sprejemanju gotovine. Zato je trgovec indiferenten, ali potrošnik za plačilo uporabi gotovino ali plačilno kartico.

4.4 Primeri regulative medbančnih provizij na nacionalnih ravneh

Medbančne provizije niso predmet diskusij in poskusov regulative le na skupni ravni Evropske unije, ampak tudi na nacionalnih ravneh v Evropi in izven nje. Tako so pristojni organi v nekaterih državah že regulirali medbančne provizije, najbolj znani in največkrat omenjeni so primeri držav Združenih držav Amerike, Avstralije in Španije.

4.4.1 Regulativa medbančnih provizij v Združenih državah Amerike

V zadnjih desetletjih se je način plačevanja, tako kot drugod po svetu, tudi v Združenih državah Amerike zelo spremenil. V sredini devetdesetih let je drastično upadla uporaba čekov in delno tudi gotovine, pri čemer je porastla uporaba plačilnih kartic. V zadnjem desetletju se je v primerjavi z ostalimi načini plačevanja povečala predvsem uporaba debetnih kartic, s katerimi je bilo v letu 2009 opravljenih 37,6 milijard transakcij v vrednosti 1,4 bilijona ameriških dolarjev. Debetne kartice sprejema okrog 8 milijonov trgovcev po vsej državi (Federal Reserve System, 2011a, str. 6).

V Združenih državah Amerike si, in sicer po podatkih za leto 2006, štiri kartične sheme delijo trg kreditnih kartic, vreden 1,3 bilijona ameriških dolarjev, pri čemer znaša tržni delež kartične sheme Visa 39,8 odstotkov, MasterCard 30,2 odstotkov, American Express 23,0 odstotkov in Discover Card 7,0 odstotkov (Lyon, 2006).

Struktura medbančnih provizij, določenih v Združenih državah Amerike, je veljala za kompleksno, pri čemer je veljalo, da je bila njihova višina med najvišjimi na svetu. V letu 2009 so prihodki iz medbančnih provizij v Združenih državah Amerike znašali 16,2 milijarde dolarjev. Povprečna medbančna provizija za debetne kartice je znašala 44 centov oziroma 1,15 odstotkov od zneska transakcije, medtem ko so stroški procesiranja (stroški,

ki se nanašajo na avtorizacijo, kliring in poravnavo) v istem obdobju znašali v povprečju 8 centov (Federal Reserve System, 2011b, str. 7-11).

Zaradi dejstva, da so medbančne provizije v Združenih državah Amerike veljale za najvišje na svetu, in dejstva, da je bilo področje medbančnih provizij v Združenih državah Amerike neregulirano (kljub dejstvu, da je bil na tem področju letno izveden transfer sredstev v vrednosti nekaj več kot 16 milijard dolarjev od bank pridobiteljic k bankam izdajateljicam kartic), so postale predmet številnih diskusij in študij.

Senator iz ameriške zvezne države Illinois Dick Durbin je medbančne provizije označil za transfer denarja od majhnih podjetij, trgovcev in potrošnikov, ki plačujejo višje cene za blago in storitve, k največjim bankam. Durbin je zagovarjal stališče, da so majhna podjetja tista, ki so ključ uspeha ameriškega gospodarstva, zaradi česar bi se jim moralo omogočiti uspešno poslovanje in rast, ne pa jim poslovanja oteževati. S tem namenom je bil oblikovan Durbinov amandma glede medbančnih provizij pri transakcijah z debetnimi karticami k zakonu Dodd-Frank. Ključne zahteve amandmaja so bile:

- za transakcije z debetnimi karticami, izdane od bank z dobičkom, višjim od 10 milijard dolarjev (s tem je predlog amandma izvzemal 99,0 odstotkov vseh ameriških bank), bi morala biti vsaka zaračunana medbančna provizija upravičena in sorazmerna s stroški, nastalimi pri procesiranju transakcije. Takrat sta Visa in MasterCard določala medbančne provizije za transakcije z debetnimi karticami, to je v višini 1-2 odstotka od zneska transakcije. Višina teh provizij je bila precej višja od dejanskih stroškov, ki nastanejo pri procesiranju debetnih transakcij. To pomeni, da so bila manjša podjetja oziroma trgovci vedno, ko so sprejeli debetno plačilno kartico, opeharjeni;
- predlog amandmaja je dopuščal, da banke izdajateljice še vedno dobivajo nadomestek za medbančne provizije z namenom poravnave dejanskih stroškov iz kartičnih zlorab. Nasprotno takrat veljavnemu sistemu, kjer so banke prejemale zagotovljeno raven medbančnih provizij ne glede na to, kako učinkovito oziroma uspešno so preprečevale zlorabe, je amandma zahteval, da morajo banke dokazati, da so implementirale vse potrebne standarde, ki preprečujejo zlorabe, oziroma, da so izpolnile vse potrebne zahteve, da bi zmanjšale zlorabe oziroma stroške teh. Le v tem primeru bi bile upravičene do specifičnega nadomestila, ki bi krilo nastale stroške;
- predlog amandmaja je iz regulative izvzemal debetne kartice za vladne programe in predplačniške kartice;
- predlog amandmaja je dovoljeval trgovcem, da postavijo minimalni znesek, in sicer v višini 10 dolarjev, pri katerem bodo sprejeli kreditno kartico, ne da bi bili pri tem deležni kakršnihkoli kazni. Ta ukrep naj bi omogočil malim podjetjem, da spravijo stroške iz provizij pod kontrolo in prenos znižanja svojih stroškov na potrošnike preko popustov.

Zagovorniki amandmaja so kot ključne razloge za njegovo sprejetje navajali predvsem netransparentnost, nekonkurenčnost (vse banke so plačevale fiksne medbančne provizije, ne glede na to, ali je banka pri izvedbi transakcije bila učinkovita ali ne) in škodljivost za potrošnike (po raziskavah naj bi ameriško gospodinjstvo takrat letno plačalo v povprečju 230 dolarjev za medbančne provizije - za debetne in kreditne kartice skupaj) takratnega sistema medbančnih provizij. V raziskavi je ameriška centralna banka ugotovila, da je, kot je že napisano, dejanska medbančna provizija, zaračunana v primeru transakcije z debetno kartico, znatno presegala stroške procesiranja posamezne transakcije. Zagovorniki amandmaja so izpostavljali tudi dejstvo, da Američani plačujejo najvišje medbančne provizije. Kartični shemi Visa in MasterCard takrat nista zaračunavali medbančnih provizij v Kanadi ter precej nižje v Evropi (Durbin Interchange Amendment Opinions and Analysis, 2013).

Nasprotniki amandmaja pa so zagovarjali predvsem stališče, da bi sprejetje takšnega amandmaja škodilo predvsem majhnim bankam in posledično tudi potrošnikom. Izvzetost majhnih bank iz regulative bi pomenila, da bi te še naprej zaračunavale takrat veljavne provizije, kar pomeni, da bi potrošniki lahko diskriminirali kartice majhnih bank v primerjavi s karticami večjih bank oziroma bi trgovci lahko sprejeli odločitev, da ne sprejemajo več kartic bank, ki so iz amandmaja izvzete. Posledično bi lahko to pomenilo, da povpraševanja potrošnikov pri majhnih bankah po karticah, ki bi bile neuporabne, ne bi bilo več, da bi se potrošniki preselili k velikim bankam, ki bi povečale svoje prihodke, čeprav bi zaračunavale nižje medbančne provizije, in da bi se povečala nadomestila, ki jih banke zaračunajo direktno potrošnikom.

21. julija 2010 je bil sprejet Zakon Dodd-Frank o reformi Wall Streeta in zaščiti potrošnika (angl. *Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act*), ki je ameriški centralni banki omogočil regulativo medbančnih provizij za transakcije z debetnimi karticami z namenom zagotoviti, da bodo medbančne provizije racionalne in proporcionalne stroškom, ki jih imajo banke izdajateljice. Centralna banka je osnutek pravil za implementacijo amandmaja izdala v decembru 2010, končna pravila oziroma regulativa (angl. *Regulation II - Debit Card Interchange Fees and Routing*) pa je bila izdana poleti 2011.

Pravila določajo, da je zgornja dovoljena meja medbančne provizije, ki jo banka izdajateljica lahko dobi iz transakcije z debetno kartico, vsota 21 centov na transakcijo in 5 bazičnih točk, pomnoženih z vrednostjo opravljene transakcije. 21 centov naj bi bankam izdajateljicam krilo stroške procesiranja, 5 bazičnih točk pa naj bi krilo potencialne izgube zaradi zlorab. Bankam izdajateljicam, ki bodo dokazale, da izpolnjujejo varnostne zahteve za preprečevanje kartičnih zlorab v skladu s standardi, določenimi z zakonom, je dovoljena prilagoditev oziroma povišanje medbančne provizije za največ 1 cent. Omenjena pravila in višina medbančne provizije so stopili v veljavo s 1. oktobrom 2011.

Po podatkih študije 2009 Interchange Revenue, Covered Issuer Cost and Covered Issuer and Merchant Fraud Loss Related to Debit Card Transactions je bila v letu 2009 povprečna medbančna provizija za transakcijo z debetno kartico 44 centov, povprečna vrednost transakcije z debetno kartico pa je v istem obdobju znašala \$38.58. To pomeni, da je v povprečju medbančna provizija znašala 1,15 odstotkov vrednosti transakcije. Regulativa je pomenila znižanje provizij za približno polovico, to je na 22 centov ($21 \text{ centov} + (0,05 \text{ odstotkov} * \$38.58) + 1 \text{ cent}$). Zato so izdajatelji kartic, ki v skladu z regulativo niso izjema, pričakovali milijardne izgube v prihodkih iz provizij, na drugi strani pa so trgovci in potrošniki pričakovali koristi (Federal Reserve System, 2011b, str. 6-8).

Wang (2012, str. 166) je v svoji študiji, v kateri je preučevala vpliv regulative medbančnih provizij v Združenih državah Amerike v prvem letu od uveljavitve nižjih provizij na različne deležnike na kartičnem trgu, navedla naslednje ugotovitve. Banke izdajateljice, ki so zapadle pod regulativo, naj bi bile deležne velikih izgub, medtem ko so bili izdajatelji, izvzeti iz regulative, do sedaj zaščiteni pred morebitnimi izgubami. Primerjava tretjega kvartala 2011 (kvartal, preden je regulativa stopila v veljavo) in četrtega kvartala 2011 (kvartal po sprejetju regulative) kaže, da so se prihodki bank, zapadlih pod regulativo, iz medbančnih provizij zmanjšali za 29 odstotkov, prihodki bank, izvzetih iz regulative, pa so se v omenjenem obdobju povečali za dva odstotka. Študija povzema podobne rezultate tudi pri primerjavi prihodkov iz medbančnih provizij leto pred začetkom veljavnosti regulative in leto po začetku njene veljavnosti. Pri tej primerjavi so banke, ki so zapadle pod regulativo, imele 21-odstotni upad prihodkov iz medbančnih provizij, druge banke pa 9-odstotno povišanje prihodkov.

Gledano v celoti so imeli trgovci iz znižanja medbančnih provizij velike prihranke, medtem ko so trgovci (angl. *small-ticket sale merchant* - Visa opredeljuje kot takšne trgovce: npr. restavracije s hitro prehrano, voznike taksijev, kavarne, parkirne hiše in parkirišča, kioske ipd.), pri katerih potrošniki opravljajo nakupe manjših vrednosti (gre za nakupe manjše od \$5), bili po sprejetju regulative na slabšem kot pred njenim sprejetjem. Velja namreč, da so pred regulativo kartične sheme običajno za takšne trgovce zaračunavale nižje medbančne provizije, s ciljem spodbuditi sprejemanje plačilnih kartic tudi od manjših trgovcev in v primeru nižjih zneskov. Na podlagi provizij, določenih od MasterCarda in Vise za transakcije majhnih vrednosti, je tako pri transakciji z debetno kartico v vrednosti \$2 znašala provizija 7 centov oziroma 11 centov za transakcijo v vrednosti \$5. Z veljavnostjo regulative so kartične sheme provizije za transakcije nižjih vrednosti odpravile in za vse transakcije je pričela veljati enotna stopnja 21 centov plus 5 bazičnih točk od vrednosti transakcije. Za trgovce, ki prodajajo blago manjših vrednosti, je to pomenilo, da so se stroški za sprejemanje debetnih kartic podvojili oziroma celo potrojili (Wang, 2012, str. 169).

Omenjeno povečanje stroškov bi lahko imelo vpliv na relativno veliko število transakcij. Velja namreč, da je bilo v letu 2009 število transakcij, katerih vrednost je bila manjša od

\$5, opravljenih z debetno kartico 4,9 milijard, kar pomeni 8,3 odstotkov od vseh opravljenih transakcij (vključno s kreditnimi karticami in predplačniškimi) (Federal Reserve System, 2011a, str 71).

Če je vpliv regulative na banke izdajateljice in trgovce v veliki meri znan, pa vpliv na potrošnike ni. Če so zagovorniki regulative pred njenim sprejetjem zagovarjali dejstvo, da se bodo na podlagi znižanja medbančnih provizij lahko v določeni meri znižale cene končnih izdelkov in storitev, pa so banke izdajateljice kartic zagovarjale stališče, da bo znižanje medbančnih provizij vodilo v povišanje nadomestil, ki jih komitentom zaračunavajo za uporabo oziroma za imetje kartic. Do sedaj je bilo malo empiričnih raziskav, ki bi dokazale, da so trgovci dejansko znižali cene kot posledico znižanja medbančnih provizij. Čeprav bi do znižanja res prišlo, naj bi bilo to majhno in težko merljivo. Po drugi strani pa so bile opravljene študije, ki dokazujejo, da so banke povišale nadomestila za komitente za uporabo bančnih storitev in za uporabo plačilnih kartic (Wang, 2012, str. 170).

4.4.2 Regulativa medbančnih provizij v Španiji

Postopek zniževanja medbančnih provizij v Španiji se je pričel leta 1999, ko so se na podlagi sprejetega dogovora o postopnem zniževanju medbančnih provizij, medbančne provizije pričele postopno zniževati za 0,25 odstotnih točk vsako leto, in sicer iz najvišje višine 3,5 odstotkov, veljavne julija 1999, na 2,75 odstotkov, veljavne julija 2002. V letu 2003, ko se je zgoraj omenjeni dogovor iztekel, je nacionalni organ za konkurenco zahteval od kartičnih shem, da zagotovijo informacije glede metodologije, na podlagi katere so takrat določale medbančne provizije, in zavrnil številne predloge predlaganih višin provizij od kartičnih shem, saj naj višina predlaganih provizij ne bi bila upravičena z vidika stroškov, prav tako so bile predlagane provizije enake za kreditne in debetne kartice ter v korist določenih trgovcev (Iranzo, Fernandez, Matías & Delgado, 2012, str. 13).

Decembra 2005 je španska vlada (Ministrstvo za industrijo, turizem in trgovino) pripravila dogovor glede znižanja medbančnih provizij za obdobje petih let (od leta 2006 do leta 2010), ki je bil podpisan s strani glavnih španskih trgovskih združenj in kartičnih shem in je stopil v veljavo novembra 2006. V omenjenem času (2006–2010) so se provizije postopno zniževale, in sicer za kreditne kartice z 1,4 odstotkov v letu 2006 na 0,35 odstotkov v letu 2009; za debetne kartice z 0,53 evrov v letu 2006 na 0,35 evrov v letu 2009. Istočasno je bil ustanovljen tudi forum za spremljanje, analizo in razkritje informacij glede kartičnih plačilnih sistemov v Španiji. 31. decembra 2010 je dogovor potekel in deležniki na kartičnem trgu so lahko prosto postavili provizije, pri čemer so morali spoštovati pravila konkurence (European Commission, 2013, str. 174).

Iranzo et al. (2012, str. 39) v svoji analizi vpliva regulatornega posega v višino medbančnih provizij v Španiji v obdobju 2006 do 2010 ocenjujejo, da je imelo znižanje provizij negativen vpliv na večino deležnikov, prisotnih na kartičnem trgu, in s tem na

družbo kot celoto. Banke, ki nastopajo v vlogi izdajateljic kartic, so imele skupno izgubo iz naslova znižanja medbančnih provizij, to je v višini 3.329 milijard evrov, ki so jo kompenzirale s povišanjem nadomestil, ki jih zaračunavajo komitentom za letno uporabo plačilnih kartic. Omenjena nadomestila naj bi se za komitente povišala kar za 50 odstotkov, istočasno pa naj bi se zmanjšala ponudba različnih bonitet, povezanih s karticami za komitente, oziroma povišala nadomestila za njihovo koriščenje ter zamrznile razne izboljšave in inovacije v kartične storitve, ki jih je znižanje provizij prizadelo. Avtorji analize nadalje navajajo, da je znižanje medbančnih provizij v obdobju petih let vodilo v povprečju do 51,3-odstotnega znižanja provizij, ki jih banke pridobiteljice zaračunavajo trgovcem, kljub temu pa ni dokazov, da je zaradi tega prišlo tudi do znižanja cen blaga in storitev. Največ koristi od znižanja provizij naj bi tako imeli trgovci.

Regulativa medbančnih provizij v smeri njihovega znižanja naj bi negativno vplivala tudi na položaj štiri-stranskih kartičnih shem v primerjavi s tri-stranskimi shemami, saj naj bi poslabšala njihovo konkurenčnost. Omenjeno naj bi skupaj z znižanjem provizij znižalo tudi investicije, predvsem tiste, ki so pomembne oziroma nujne za zagotavljanje varnosti izvajanja plačilnih storitev in preprečevanje morebitnih zlorab.

Poleg Španije so znotraj Evropske unije nacionalni organi za konkurenco pričeli s postopki reguliranja medbančnih provizij tudi še v nekaterih drugih državah. Velja namreč, da regulirane medbančne provizije s strani Evropske komisije v primeru MasterCarda in Vise veljajo zgolj za čezmejne transakcije in domače transakcije v nekaj državah. V ostalih državah so domače provizije določene s strani domačih deležnikov in predmet domače regulative. Postopki so oziroma še potekajo na Poljskem, Madžarskem, v Italiji, v Latviji, Veliki Britaniji in Franciji.

4.4.3 Regulativa medbančnih provizij v Avstraliji

Reforma plačilnega sistema v Avstraliji se je odvijala postopno, in sicer od leta 2000 dalje. Od takrat je bilo predstavljenih nekaj ključnih pobud za spremembo plačilnega sistema, pri čemer sta bili ključni dve v letu 2003 za kreditne kartice in leta 2006 za debetne kartice. Avstralska centralna banka je iniciirala kartično reformo za kreditne kartice MasterCard in Visa julija 2003, ko je od kartičnih shem zahtevala objavo in uveljavitev novih višin medbančnih provizij do konca oktobra istega leta. Na začetku novembra se je tehtano povprečje medbančne provizije za kreditne kartice omenjenih shem znižalo, in sicer iz povprečnih 0,95 odstotkov od vrednosti transakcije na 0,55 odstotkov. Dodatno je bilo novembra 2006 tehtano povprečje za kreditne kartice znižano na 0,50 odstotkov (TransAction Resources, 2011, str. 6).

Reformo za debetne kartice je centralna banka najavila leta 2005, uvedena pa je bila novembra 2006, ko je bila s 1. novembrom medbančna provizija znižana s povprečnih 0,95 odstotkov (kar znaša približno 40 centov) na maksimalno tehtano povprečje v višini 12

centov. Omenjene provizije za obe vrsti kartic ne predstavljajo maksimalnih provizij za posamezno transakcijo, temveč tehtano povprečje, ki ga kartična shema ne sme preseči.

Kartični shemi Visa in MasterCard sta se na znižanje provizij ostro odzvali in napovedali, da bo nacionalni kartični plačilni sistem posledično utrpel veliko škodo, saj naj bi prenizko postavljene medbančne provizije pripeljale do tega, da bodo banke izdajateljice izgubo kompenzirale preko povišanja nadomestil, ki jih zaračunavajo komitentom za uporabo plačilnih kartic, kar naj bi krčilo kartični sistem in posledično vodilo do tega, da bi se zmanjševalo število trgovcev, ki bi kartice sprejemali, in tako posledično do potrebe po ponovnem nižanju medbančnih provizij.

Stillman, Bishop, Malcolm in Hildebrandt (2008, str. 20) v svoji študiji, ki ocenjuje vpliv znižanja medbančnih provizij v Avstraliji, navajajo, da je znižanje medbančnih provizij škodovalo predvsem potrošnikom zaradi povišanja bančnih nadomestil za uporabo plačilnih storitev, preko katerega so banke kompenzirale svoje izgube v prihodkih. Bančna nadomestila za imetnike kartic so se na letni ravni (na posamezen transakcijski račun) povišala za nekaj manj kot 26 evrov. Banke izdajateljice so tako preko povišanja bančnih nadomestil pokrile približno 74 odstotkov izgub iz nižjih medbančnih nadomestil.

Potrošniki naj bi bili po znižanju medbančnih provizij na slabšem, ker so banke izdajateljice zaradi izgub manj investirale v nove vrste plačilnih kartic in v nove plačilne instrumente nasploh. Prav tako avtorji navajajo v študiji, da ni dokazov, da so trgovci prenesli prihranke iz naslova nižjih medbančnih provizij v nižje cene.

Zato naj bi od nižjih medbančnih provizij imeli trgovci največje koristi, ker so bili deležni znatnih prihrankov. Provizija, ki jo trgovci plačujejo bankam pridobiteljicam, naj bi se za kreditne kartice štiri-stranskih shem znižala za 44 bazičnih točk, in sicer z 1,40 odstotkov na 0,97 odstotkov (Stillman et al., 2008, str. 23).

Nekoliko drugačne rezultate pa daje študija *Review of the impact of Australian Payments Reforms*, ki je bila opravljena kasneje in ki navaja, da se je po reformi medbančnih provizij za debetne kartice povečalo število plačil z debetnimi karticami v primerjavi s številom plačil s kreditnimi karticami, prav tako pa naj bi se po reformi drastično povečalo število novih računov z debetno kartico, nadomestila za uporabo plačilnih kartic pa naj bi se v zadnjih letih celo znižala, kar pomeni, da banke izdajateljice kartic, kljub izpadu prihodka iz naslova znižanja medbančnih provizij, niso kompenzirale s povišanjem nadomestil za uporabo debetnih kartic (TransAction Resources, 2011, str. 4).

Po reformi na področju kreditnih kartic se njihova uporaba ni zmanjšala, ampak je njihova uporaba še naprej naraščala. Reforma profitabilnosti bank izdajateljic naj ne bi škodovala, te so znižale stroške in povečale učinkovitost. To se kaže tudi v dejstvu, da banke izdajateljice niso povišale nadomestil komitentom za uporabo kreditnih kartic, ampak celo

velja, da se je višina omenjenih nadomestil povečevala hitreje pred reformo kot po njej (TransAction Resources, 2011, str. 4).

Po navedbah avstralske centralne banke naj bi nižje medbančne provizije vodile v nižje stroške trgovcev, kar naj bi se odražalo tudi v nižjih končnih cenah blaga in storitev za potrošnike tudi zaradi velike konkurenčnosti med samimi trgovci. Nenazadnje velja, da obstajajo številni plačilni sistemi v svetu brez medbančnih provizij, ki uspešno poslujejo in imajo konstantno rast.

5 OMEJUJOČA POSLOVNA PRAVILA NA PODROČJU POSLOVANJA S PLAČILNIMI KARTICAMI

Poleg neoptimalnih medbančnih provizij, ki naj bi negativno vplivale na delovanje kartičnega trga, so v praksi veljavna tudi določena omejujoča poslovna pravila in prakse, ki povečujejo neučinkovito konkurenco med deležniki na kartičnem trgu. Ključni problem, ki ga takšne poslovne prakse povzročajo, je poviševanje končnih cen blaga in storitev za potrošnike, vpliv na izkrivljeno uporabo plačilnih instrumentov in oviranje vstopa novih deležnikov na kartični trg.

Eno izmed takšnih pravil, ki naj bi vodilo v neučinkovito konkurenco, je t. i. pravilo spoštovanje vseh kartic (angl. *honour-all-cards rule*). Pravilo je mogoče obravnavati iz dveh vidikov, in sicer, ko pravilo zahteva od trgovcev, da sprejemajo vse plačilne kartice ne glede na to, kdo je izdajatelj (pravilo spoštovanja vseh izdajateljev, ki preprečuje, da bi trgovec zavrnil sprejemanje npr. plačilne kartice MasterCard, izdane od določenega izdajatelja) in ko pravilo zahteva od trgovcev, da sprejemajo vse kartice, izdane pod enotno blagovno znamko (pravilo spoštovanja vseh produktov, ki preprečuje, da bi trgovci zavrnilo npr. kreditne plačilne kartice MasterCard, ki so povezane z višjimi medbančnimi provizijami in s tem tudi z višjimi stroški za trgovce), čeprav medbančne provizije pri karticah, ki jih trgovec mora sprejemati, med seboj niso enotne. Na podlagi omenjenega pravila velja, da mora trgovec, v kolikor sprejema debetne kartice določene sheme, sprejemati tudi npr. kreditne kartice in t. i. premium kartice. Slednji dve vrsti kartic, še posebej premium kartice, ki uporabnikom prinašajo dodatne koristi pri njihovi uporabi, nosijo višje stroške preko višjih medbančnih provizij in s tem posledično predstavljajo za trgovce višji strošek v primerjavi z debetnimi karticami, vendar jih morajo trgovci, upoštevajoč pravilo, kljub temu sprejemati.

Razlike med medbančnimi provizijami pri različnih vrstah plačilnih kartic so lahko precejšnje. Po podatkih, veljavnih za Belgijo, velja, da je znotraj določene kartične sheme najnižja medbančna provizija za plačilo s kreditno kartico 0,55 odstotkov, najvišja provizija pa 1,90 odstotkov. Gre torej za skoraj 3,5-kratno razliko v proviziji med provizijo za osnovno kreditno kartico in premium kartico. V nekaterih drugih državah so razlike še bolj očitne, ko primerjamo razlike v provizijah med debetno in kreditno kartico iste kartične sheme oziroma znotraj iste blagovne znamke. Tako je v Veliki Britaniji najnižja

provizija za debetno kartico znotraj določene kartične sheme 0,08 GBP, najvišja provizija za kreditno kartico znotraj iste sheme pa znaša 1,90 odstotkov. Pri plačilni transakciji v višini 100 GBP je tako razlika v medbančni proviziji skoraj 24-kratna (European Commission, 2013, str. 120-121).

Kartične sheme zagovarjajo pravilo spoštovanja vseh kartic, saj naj bi se tako zagotovilo splošno sprejemanje plačilnih kartic. Puščanje odločitve trgovcu, ali bo kartico sprejel ali ne, zgolj na podlagi višine provizije, ki jo banka pridobiteljica zaračuna trgovcu, bi lahko ogrozila vsesplošno sprejemanje kartic posameznih shem. Onemogočeno zavračanje kartic s strani trgovcev, predvsem tistih z višjimi medbančnimi provizijami, preprečuje nadaljnjo zmedo med uporabniki kartic z vidika, katere kartice posamezen trgovec sprejema in katerih ne. Ne glede na to pa pravilo, po mnenju Evropske komisije, povzroča trgovcem dodatne stroške, ki jih nadalje prenesejo na potrošnike preko višjih končnih cen, ki jih občutijo vsi potrošniki, torej tudi tisti, ki uporabijo za plačevanje gotovino in ne plačilne kartice.

Pravilo, ki ga kartične sheme uveljavljajo, je tudi t. i. pravilo nediskriminiranja (angl. *non-discrimination rule*), v skladu s katerim trgovci ne smejo usmerjati potrošnikov z različnimi pristopi usmerjanja k uporabi za trgovce cenovno ugodnejših plačilnih instrumentov. Trgovci tako ne smejo potrošnikov usmerjati od uporabe stroškovno dražjih plačilnih kartic, kot so npr. premium kartice, kar posledično pomeni, da trgovci pri sprejemanju takšnih kartic nosijo višje stroške, ki jih prenesejo v končne cene blaga in storitev.

Četudi bi imel trgovec možnost zavrniti plačilo z določeno kartico, ker bi mu predstavljalo (pre)visoke stroške, bi v praksi to pomenilo, da bi moral trgovec takšno kartico vizualno prepoznati oziroma bi vrsto kartice moral prepoznati POS terminal. Da pa bi trgovec lahko povezal plačilno kartico s stroški, ki mu jih ta prinaša, bi moral v trenutku, ko sprejeme posamezno plačilno kartico, razpolagati tudi s podatki o tem, kakšna je provizija, ki jo bo moral za sprejetje določene kartice plačati banki pridobiteljici.

Pri poznavanju medbančnih provizij posameznih kartic pa lahko trgovec naleti na novo oviro, in sicer gre za t. i. zaračunavanje enotnih nadomestil (angl. *blending*). Zaračunavanje enotnih nadomestil se pojavi takrat, ko banka pridobiteljica trgovcu za vse kartice, ki jih sprejema, zaračuna eno samo provizijo, tako trgovec ne ve, koliko znaša provizija po posamezni plačilni kartici, s čimer doseže banka izravnano konkurenco med plačilnimi karticami.

Obstoj medbančnih provizij se pogosto omenja kot glavni dejavnik visokih stroškov trgovcev pri sprejemanju plačilnih kartic, predvsem kreditnih, in tistih, na katere so vezane višje medbančne provizije v primerjavi z ostalimi plačilnimi instrumenti.

Trgovci lahko z namenom pokriti provizijo, ki jo morajo plačati bankam pridobiteljicam, bodisi povišajo splošno raven cen izdelkov in storitev oziroma, v kolikor ni prepovedano z domačo zakonodajo oziroma pravili sheme, zaračunajo imetnikom kartic nadomestilo za uporabo plačilne kartice, ko je percepcija trgovcev, da je sprejemanje kartic zanje držaje od sprejemanja gotovine kot načina plačila.

Medtem ko je treba prejemniku plačila praviloma omogočiti, da poljubno zaračuna nadomestilo za uporabo določenega plačilnega instrumenta, so se lahko države članice Evropske unije pri prenosu Direktive o plačilnih storitvah na notranjem trgu v nacionalne zakonodaje odločile prepovedati ali omejiti takšno prakso, če je to po njihovem mnenju upravičeno zaradi neprimernega oblikovanja cen ali morebitnih negativnih posledic takšnega oblikovanja cen za uporabo nekega plačilnega instrumenta, pri čemer je potrebno upoštevati, da je treba spodbujati konkurenco in uporabo učinkovitih plačilnih instrumentov. 14 držav članic je pri prenosu Direktive o plačilnih storitvah na notranjem trgu v nacionalno zakonodajo izkoristilo možnost prepovedi zaračunavanja nadomestil (angl. *surcharging*) trgovcev imetnikom kartic, ki pri plačilu uporabijo plačilno kartico (Avstrija, Bolgarija, Ciper, Danska, Francija, Grčija, Italija, Litva, Luksemburg, Latvija, Portugalska, Romunija, Švedska in Slovaška), medtem ko preostale države, te so (Belgija, Nemčija, Estonija, Španija, Finska, Irska, Malta, Nizozemska, Slovenija in Velika Britanija) zaračunavanje nadomestil zakonsko dovoljujejo.

Zaračunavanje nadomestil trgovcev potrošnikom za uporabo plačilnih kartic je bil prvotno mišljeno kot mehanizem usmerjanja k uporabi stroškovno učinkovitejših plačilnih instrumentov. Kljub temu pa so bili nekateri trgovci zadržani pri uporabi tega pravila, predvsem zaradi strahu pred izgubo kupcev (v kolikor bi jim za uporabo npr. plačilne kartice zaračunali na ceno blaga oziroma storitve dodaten znesek), prav tako pa se vsi trgovci enako ne srečujejo z dražjimi karticami, kot so npr. kreditne ali premium kartice. Velikokrat pa so bili tisti trgovci, ki so se posluževali zaračunavanja dodatnih nadomestil imetnikom kartic, ki so za plačilo uporabili ta plačilni instrument, kritizirani, da si z njegovo uporabo ustvarjajo dodaten zaslužek na račun potrošnikov. Predvsem je prvotni namen zaračunavanja nadomestil trgovcev imetnikom kartic, tj. usmerjanje k uporabi stroškovno učinkovitejših plačilnih instrumentov, ogrožala praksa nekaterih trgovcev, ki so uporabljali enotno raven nadomestil za npr. vse vrste kreditnih kartic, čeprav je bila provizija, ki so jo trgovci plačevali bankam pridobiteljicam, različna za kreditne kartice oziroma so različne kreditne kartice povzročale različne stroške. Dodatno pa naj bi tudi zaračunavanje nadomestil imetnikom kartic pri uporabi plačilnih kartic spodbujalo večjo uporabo gotovine, ki naj bi bila stroškovno manj učinkovit instrument kot plačilne kartice (European Commission, 2013, str. 131-135).

Prav zaradi odmika od prvotnega namena, za katerega je bilo zaračunavanje nadomestil trgovcev imetnikom kartic uvedeno (usmerjanje kupcev k uporabi stroškovno učinkovitejših plačilnih instrumentov s strani trgovcev) oziroma v praksi nedoseganje tega in različnih praks po različnih državah, kar povzroča med potrošniki dodatno zmedo, to je,

kateri trgovci jim lahko zaračunajo dodatno nadomestilo za uporabo npr. plačilne kartice, Predlog Direktive Evropskega parlamenta in Sveta o plačilnih storitvah na notranjem trgu, o spremembah Direktiv 2002/65/ES, 2013/36/EU in 2009/110/ES ter o razveljavitvi Direktive 2007/64/ES predlaga popolno ukinitvev zaračunavanja nadomestil trgovcev imetnikom kartic za transakcije s plačilnimi karticami, za katere Predlog Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije predlaga znižanje medbančnih provizij.

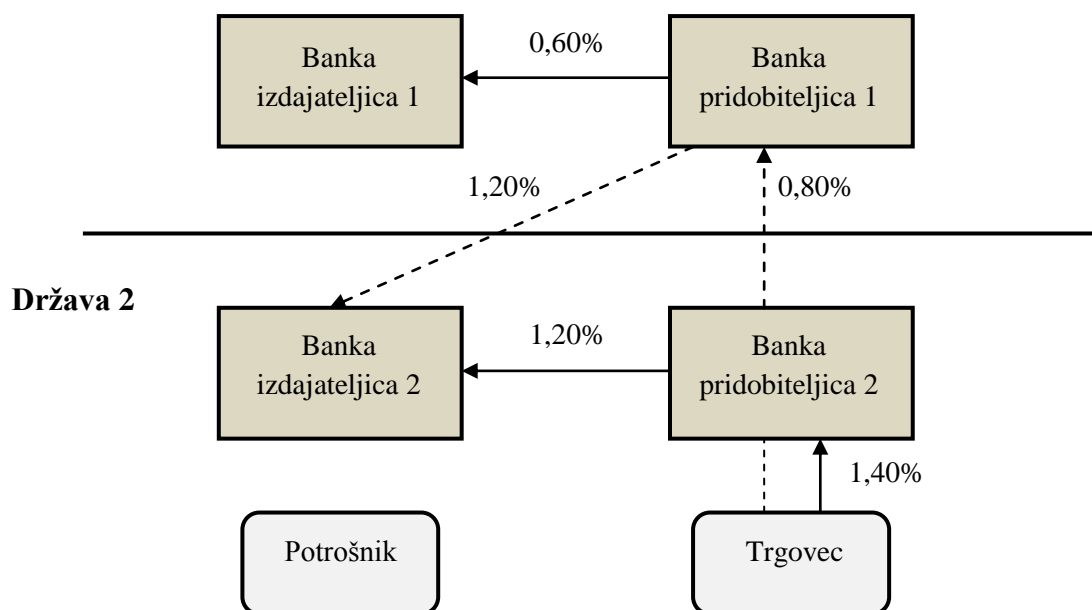
Omejujoče pravilo, ki preprečuje integracijo kartičnega trga, je tudi pravilo, ki ga kartične sheme predpisujejo bankam pridobiteljicam, in sicer, da morajo plačevati medbančne provizije tiste države, v kateri je lociran trgovec, čeprav izhaja banka pridobiteljica iz druge države, v kateri je lahko veljavna nižja raven medbančne provizije. V tem primeru gre za čezmejno pridobiteljstvo, saj si lahko trgovec izbere svojo banko, ki bo zanj opravljala funkcijo pridobiteljstva, ki prihaja iz druge države kot sam trgovec. Na podlagi čezmejnega pridobiteljstva si lahko trgovci, ki poslujejo v več državah, centralizirajo aktivnosti procesiranja.

Vendar pa prav omenjeno pravilo, ki ga predpisujejo kartične sheme, zavira razvoj čezmejnega pridobiteljstva, saj pomeni, da mora tuja banka pridobiteljica plačevati domače medbančne provizije oziroma provizije, ki veljajo v državi trgovca, ki so lahko višje, kot pa so v njeni državi. To pomeni, da takšna banka pridobiteljica ne more ponuditi trgovcu nižje provizije, kot bi jo lahko, če bi veljala medbančna provizija, veljavna v državi banke pridobiteljice. Ker predstavlja medbančna provizija velik delež v proviziji, ki jo trgovcu zaračunava njegova banka pridobiteljica, ta ne bo imel koristi od morebitnih nižjih medbančnih provizij, veljavnih v drugih državah članicah Evropske unije. Pravilo, da se uporabijo medbančne provizije države trgovca oziroma države, kjer se je nakup opravil, preprečuje razvoj čezmejnega pridobiteljstva, saj ga dela nepriljubljeno za banke pridobiteljice in trgovce.

Omenjeni problem prikazuje Slika 9. Predpostavimo dve državi. V državi 1 znaša medbančna provizija 0,60 odstotkov, provizija, ki jo trgovec plača banki pridobiteljici pa 0,80 odstotkov. V državi 2 pa je medbančna provizija 1,20 odstotkov, provizija, ki jo trgovec plača banki pridobiteljici, pa je 1,40 odstotkov.

Slika 9: Primer trenutne ureditve čezmejnega pridobiteljstva

Država 1

Vir: European Commission, Commission Staff Working Document – Impact Assessment Accompanying the document Proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on payment services in the internal market and amending 21. Directive 2002/65/EC, 2013/36/UE and 2009/110/EC and repealing Directive 2007/64/EC and Proposal for Regulation of the European Parliament and of the Council on interchange fees for card-based payment transactions, 2013, str. 124, slika 9.

Trgovec v državi 2, ki svoji banki pridobiteljici plačuje provizijo v višini 1,40 odstotkov, bi rad, da bi postala njegova banka pridobiteljica banka iz države 1, saj je za trgovca cenovno ugodnejša. Provizija, ki jo trgovci plačujejo banki pridobiteljici v državi 1, znaša 0,80 odstotkov in je tako nižja kot v državi 2. Vendar pa velja, da je banka pridobiteljica zaradi pravil, ki jih določata kartični shemi MasterCard in Visa prisiljena k temu, da plačuje medbančno provizijo veljavno v državi, v kateri je trgovec lociran, oziroma v državi, kjer je bila plačilna transakcija opravljena. Istočasno pa mora banka spoštovati Uredbo (ES) št. 924/2009 Evropskega parlamenta in Sveta o čezmejnih plačilih v Skupnosti in razveljavitvi Uredbe (ES) št. 2560/2011 (2009), ki določa, da morajo biti nadomestila za domača plačila enaka nadomestilom za istovrstna čezmejna plačila in tako zaračunavati trgovcem enako provizijo za domače in čezmejne transakcije.

Na podlagi tega velja, da je banka iz države 1 prisiljena plačevati višjo medbančno provizijo, ki velja v državi 2, istočasno pa ne sme povišati provizije, ki jo zaračuna trgovcu, temveč mora trgovcu zaračunati takšno provizijo, kot jo zaračunava trgovcem v državi 1.

Torej, če bi banka iz države 1 pričela opravljati pridobiteljstvo za trgovca iz države 2, bi imela z vsako kartično transakcijo izgubo oziroma takšno poslovanje zanjo ne bi bilo profitabilno. Prav zato Evropska komisija s Predlogom Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije izenačuje medbančne provizije za domače in čezmejne transakcije, saj želi s tem spodbuditi razvoj čezmejnega pridobiteljstva.

Našteta pravila, skupaj z medbančnimi provizijami, na način in v višini, kot so trenutno postavljene, tvorijo ovire, ki povzročajo neučinkovitost na kartičnem trgu. Prav zato želi Evropska komisija s Predlogom Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije, poleg znižanja medbančnih provizij, omejiti oziroma odpraviti tudi poslovne ovire, ki zavirajo razvoj kartičnega trga. Ta tako določa, da bi morala biti kakršna koli pravila, ki bi trgovcem preprečevala usmerjanje svojih komitentov v uporabo učinkovitejših plačilnih instrumentov, prepovedana, da naj bo uporaba pravila spoštovanje vseh kartic omejena, da bodo morale banke trgovcem vsaj mesečno zagotoviti izpiske, v katerih bodo navedena vsa nadomestila, ki jih trgovci mesečno plačujejo v zvezi z uporabo posamezne kategorije kartice in posamezne blagovne znamke, da bodo pravila, ki bi trgovcem preprečevala, da bi svojim strankam razkrili nadomestila, ki jih plačujejo bankam pridobiteljicam za uporabo plačilnih kartic, prepovedana ipd.

Dodatno bo Predlog Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije zaradi poenotenja medbančnih provizij med državami članicami spodbudil razvoj čezmejnega pridobiteljstva, saj se bodo s tem bolj izenačile oziroma poenotile tudi provizije, ki jih banke zaračunavajo trgovcem.

6 OCENA VPLIVA PREDLOGA UREDBE EVROPSKEGA PARLAMENTA IN SVETA O MEDBANČNIH PROVIZIJAH ZA KARTIČNE PLAČILNE TRANSAKCIJE NA RAZLIČNE DELEŽNIKE NA KARTIČNEM TRGU V SLOVENIJI

Študije, ki analizirajo vpliv regulative medbančnih provizij v posameznih državah, kažejo različne rezultate, vsekakor pa je cilj vsakega posega na trg od pristojnih oblasti odpraviti morebitne napake na trgu in ponovno vzpostaviti učinkovit trg, ki naj bi vodil k povečanju koristi predvsem potrošnikov. Če vodi regulativa v povečanje potrošnikove blaginje, potem je bilo znižanje medbančnih provizij koristno, v nasprotnem primeru se pojavi dvom v učinkovitost in smiselnost posega na trg.

Kakšen je prenos znižanja medbančnih provizij na potrošnike, je mogoče analizirati z učinkom prenosa (angl. *pass-through*). Učinek prenosa pomaga pri oceni, v kolikšni meri podjetja znotraj določene industrije oziroma trgovci prenesejo povišanje svojih stroškov v končne cene blaga in storitev (Weyl, 2008, str. 2).

Pri tem za učinek prenosa velja (Evans, 2011, str. 100):

- če je na področju določene industrije prisotna popolna konkurenca, bodo podjetja, katerim se bodo povečali variabilni stroški, to povečanje v celoti prenesla na potrošnike v obliki povišanja cen. Tako velja, da v primeru, ko vlada poviša davek za eno enoto na izdelek oziroma storitev podjetja, se lahko pričakuje, da bo podjetje, ki deluje v visoko konkurenčni industriji, povišalo cene izdelkov oziroma storitev za eno enoto. Na trgu, kjer je prisotna visoka konkurenca, morajo podjetja znižanje stroškov prenesti na potrošnike, saj bodo njihovi konkurenti oziroma podjetja, ki bodo na novo vstopila na trg, znižali cene s ciljem povečati prodajo, prav tako pa morajo podjetja na takšnem trgu prenesti na potrošnike povišanje stroškov, sicer ne bodo mogla služiti konkurenčnih dobičkov;
- za primere industrije, kjer konkurenčnost na trgu ni intenzivna, je obseg literature, ki opisuje, v kolikšni meri se povišanje stroškov prenese na potrošnike v obliki višjih cen, manj obsežen. Evans navaja, da študije, ki preučujejo učinek prenosa na takšnih trgih, ugotavljajo, da podjetja prenesejo na dolgi rok med 40 in 70 odstotkov povišanih stroškov v višje cene. Pri tem je odstotek odvisen od karakteristik posamezne industrije kot npr. strukture trga, konkurenčnosti med podjetji, obsega diferenciacije produktov ipd.;
- da se spremembe stroškov odrazijo v spremenjenih cenah, je običajno potrebno vsaj nekaj časa, in sicer gre v povprečju za obdobje enega leta. Velja namreč, da podjetja pogosto ne spreminjajo cen, saj gre za zamuden postopek, povezan s stroški. Verjetnost, da podjetja ne bodo posegala v spremembe cen, je večja, ko so spremembe cen majhne, saj so lahko v tem primeru stroški spreminjanja cen za trgovce višji, kot so spremembe znižanja cen.

V kolikšni meri se bodo cene spremenile zaradi spremembe stroškov, pa ni odvisno zgolj od stopnje konkurenčnosti, prisotne na trgu, ampak tudi od stopnje lepljivosti cen, ki kaže, kako hitro oziroma v kolikšnem času podjetja spremenijo cene glede na spremembe v njihovih stroških poslovanja. Evans (2011, str. 142) navaja, da študije, ki preučujejo koncept lepljivosti cen, kažejo, da podjetja potrebujejo v povprečju eno leto ali še več, da spremenijo cene. To pomeni, da so cene precej lepljive, še posebej to velja za evropski trg.

Večjo lepljivost cen na evropskem trgu, če ga primerjamo z ameriškim trgom, potrjuje tudi študija *Wage and Price Dynamics in the United States and the Euro Area*, ki preučuje dinamiko cen in plač v Evropi in v Združenih državah Amerike. V študiji je navedeno, da se v Evropi v roku dveh let spremembam prilagodi 40 do 64 odstotkov cen, medtem ko se v enakem času prilagodi v Združenih državah Amerike 58 do 80 odstotkov cen (Duarte & Marques, 2009, str. 180).

Da se cene precej manj pogosto spreminjajo v Evropi kot v Združenih državah Amerike, dokazuje tudi študija Price Setting in the Euro Area – Some Stylized Facts from Individual Consumer Price Data, v kateri avtorji navajajo, da se cene v Evropi v povprečju spremenijo v roku 13 mesecev, medtem ko se v Združenih državah Amerike v pol krajšem času, in sicer v roku 6, 7 mesecev (Dhyne et al., 2005, str. 13).

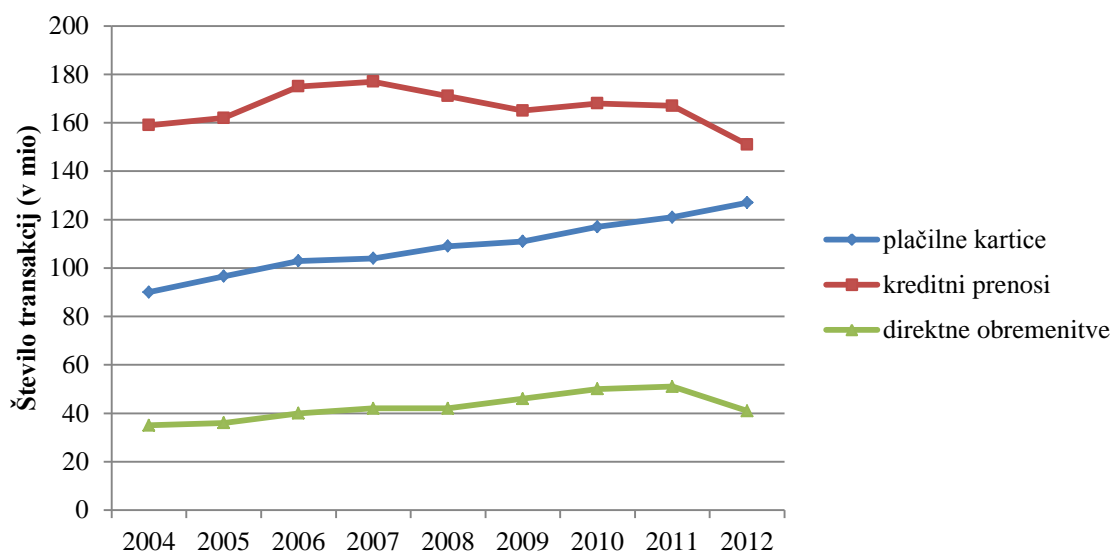
Na podlagi zapsanega lahko torej ključne značilnosti učinka prenosa in lepljivih cen povzamemo z naslednjimi stavki:

- kakšen bo prenos spremembe stroškov v cene, je odvisno od konkurenčnosti, ki je prisotna na trgu. Za trg, kjer je prisotna popolna konkurenca, velja, da bodo podjetja spremembe v stroških popolnoma, tj. 100-odstotno, prenesla v končne cene;
- kakšen bo delež prenosa stroškov v cene na trgih, kjer ni prisotna popolna konkurenca, je odvisno od več dejavnikov, ki posamezni trg opredeljujejo;
- kako se bodo cene spremenile zaradi sprememb v stroških, je odvisno tudi od lepljivosti cen oziroma od tega, v kolikšnem času podjetje spremeni cene kot posledico spremembe stroškov na njegovi strani na posameznem trgu. Bolj kot so cene lepljive, dlje časa bodo podjetja ohranjala za kupce nespremenjene cene;
- posebej v primeru, ko gre za majhne spremembe v stroških, velja, da podjetja v kratkem roku, tj. v roku enega leta, po vsej verjetnosti teh sprememb ne bodo prenesla v cene, saj so s spremembami teh povezani stroški, ki so lahko celo večji, kot je sama sprememba cen.

6.1 Kartični trg v Sloveniji

Kartični trg v Sloveniji, tako kot v večini drugih držav, sestavljajo različni deležniki, in sicer banke v vlogi pridobiteljic in izdajateljic, kartične sheme, procesni centri, trgovci in imetniki plačilnih kartic. Prav tako kot v večini drugih držav se tudi v Sloveniji uporaba plačilnih kartic, kot način plačevanja v primerjavi z drugimi plačilnimi instrumenti, kot prikazuje Slika 10, v zadnjem času povečuje.

Slika 10: Število transakcij s plačilnimi karticami, kreditnimi prenosi in direktnimi obremenitvami v obdobju 2004-2012 v Sloveniji

Vir: Statistical DataWarehouse - Payments Statistics, 2013.

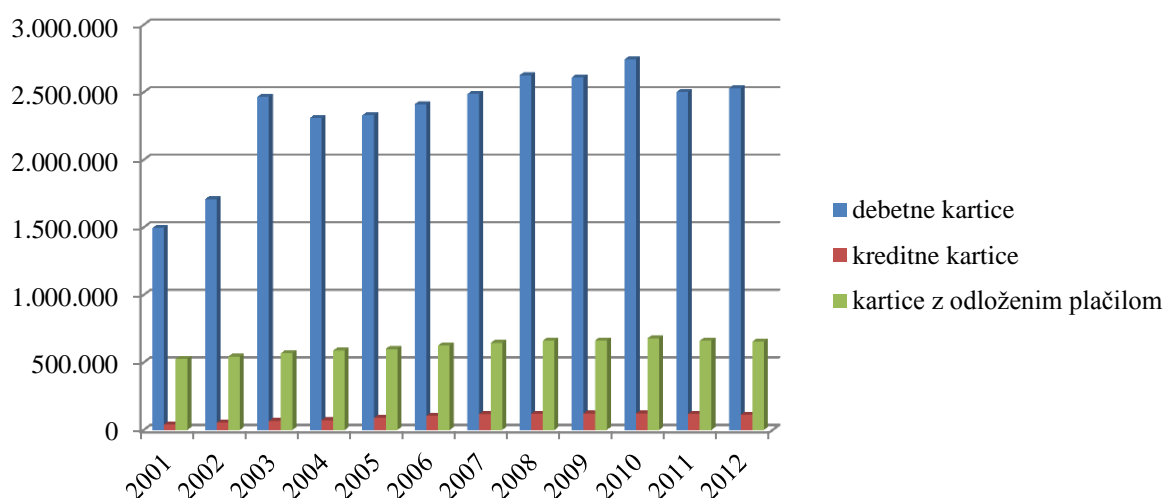
V Sloveniji sta prisotni dve domači kartični shemi, ki sta štiri-stranski kreditni kartični shemi. To sta Karanta in Activa. Banke, vključene v kartično shemo Karanta, ki jo upravlja Nova Ljubljanska banka d.d., lahko izdajajo kartico z odloženim plačilom Karanta ali pa posojilno kartico Karanta. Kartice Karanta se lahko uporabljajo zgolj v Sloveniji in samo na POS terminalih (dvigi preko bankomata in nakupi preko spleta s plačilno kartico Karanta niso možni).

Plačilna kartica Activa, kartične sheme Activa, ki jo upravlja Banka Koper d.d., je prav tako kreditna kartica, ki jo je prav tako mogoče uporabljati samo v Sloveniji za plačila preko POS terminala in spleta (dvigi na bankomatu s plačilno kartico Activa niso možni). Z razliko od kartice Karanta so kartice Activa lahko povezane z mednarodnima kartičnima shemama MasterCard in Visa.

Poleg domačih kartičnih shem so na slovenskem trgu prisotne tudi mednarodne kartične sheme, in sicer štiri-stranski kartični shemi MasterCard in Visa in tri-stranski kartični shemi American Express in Diners.

Kot prikazuje Slika 11, je v Sloveniji najbolj uporabljena plačilna kartica debetna kartica, kar je popolnoma logično, saj gre za kartico, ki je običajno vezana na imetnikov transakcijski račun oziroma jo imetnik prejme ob njegovem odprtju. Tako je bilo v Sloveniji ob koncu leta 2012 2.528.668 debetnih plačilnih kartic, 653.386 kartic z odloženim plačilom in 112.052 kreditnih kartic.

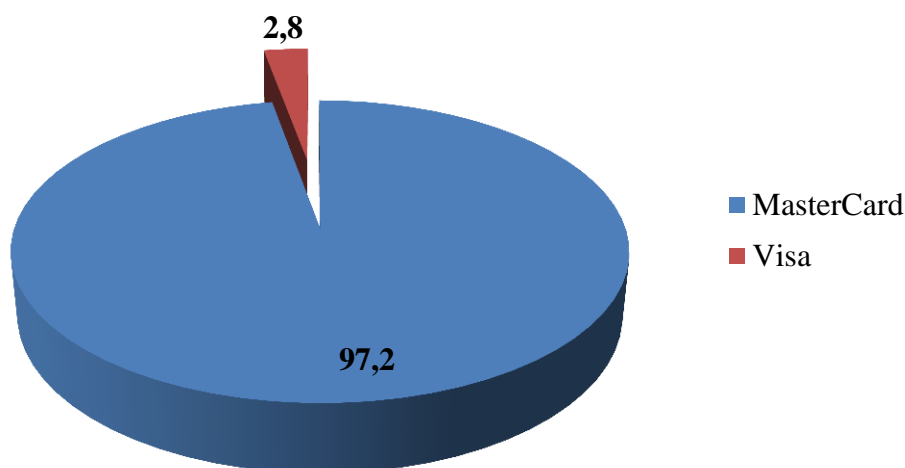
Slika 11: Vrste plačilnih kartic v Sloveniji v obdobju 2001-2012

Vir: Statistical DataWarehouse - Payments Statistics, 2013.

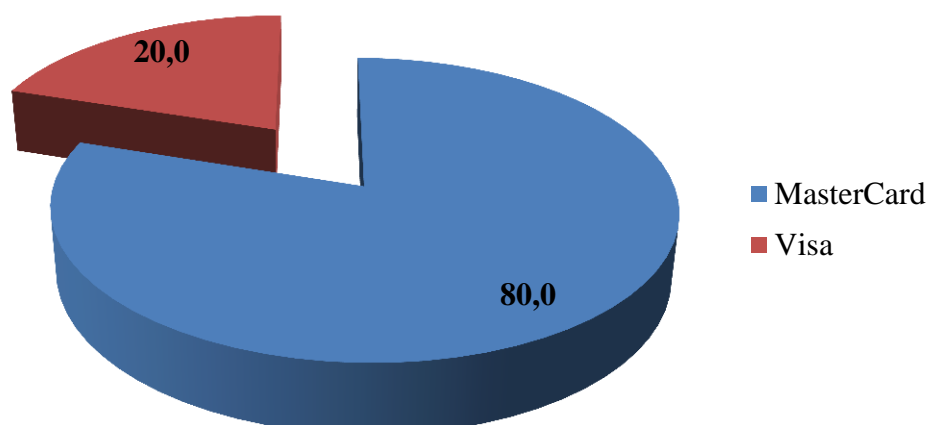
Na Sliki 12 je podan prikaz deleža debetnih kartic, izdanih fizičnim osebam glede na vrsto blagovne znamke. Iz slike je razvidno, da je večina debetnih plačilnih kartic blagovne znamke MasterCard (gre za debetne kartice Maestro), delež takšnih kartic je 97,2 odstotkov, medtem ko je debetnih kartic Visa zgolj 2,8 odstotkov.

Slika 12: Debetne plačilne kartice, izdane fizičnim osebam v Sloveniji glede na blagovno znamko, in sicer na dan 31. 12. 2012 v %

Slika 13 prikazuje, da prav tako kot pri debetnih karticah tudi pri kreditnih karticah, (vključene tudi kartice z odloženim plačilom) izdanih fizičnim osebam v Sloveniji, prevladujejo kartice blagovne znamke MasterCard.

Slika 13: Kreditne plačilne kartice, izdane fizičnim osebam v Sloveniji glede na blagovno znamko, in sicer na dan 31. 12. 2012 v %

6.2 Medbančne provizije v Sloveniji

Medbančne provizije so v Sloveniji določene s strani domačih kartičnih shem, mednarodnih kartičnih shem in multilateralno med domačimi bankami.

V primeru domače kartične sheme Activa so medbančne provizije določene od upravljavca sheme, tj. Banke Koper d.d., v primeru domače kartične sheme Karanta, katere lastnik in upravljavec je Nova Ljubljanska banka d.d., pa so medbančne provizije določene od Odbora izdajateljev kartic Karanta.

Domače medbančne provizije so določene tudi v primeru transakcij s plačilnimi karticami BA/Maestro, vendar le v primeru, ko gre za t. i. angl. *within the system* transakcije. BA/Maestro kartice so debetne kartice, ki omogočajo nakup blaga in storitev na prodajnih mestih v Sloveniji in tudi na vseh prodajnih mestih v tujini, ki imajo sklenjeno pogodbo za sprejem plačilne kartice Maestro. Prav tako omogoča imetnikom dvig gotovine na bankomatih z oznako Maestro v Sloveniji in tujini, in sicer ob uporabi osebne številke PIN, in v bankah z oznako Maestro, to je v Sloveniji ter v tujini.

Banke, ki so pristopile k pogodbi o ureditvi medsebojnih razmerij iz kartičnega poslovanja in ki so vključene v Bankart d.o.o., so z namenom razvoja poslovanja na področju plačilnih kartic in posledično znižanja svojih stroškov leta 1998 ustanovile Odbor za BA in Maestro kartico. Ena izmed nalog Odbor za BA in Maestro kartico je tudi določitev domačih medbančnih provizij v primeru transakcij z debetnimi karticami BA/Maestro. Domače medbančne provizije, določene od bank, vključenih v Odbor za BA in Maestro kartico, tako veljajo le v primeru, ko so transakcije opravljene s kartico BA/Maestro med banko izdajateljico in banko pridobiteljico, ki sta vključeni v Bankart d.o.o., pri čemer so te

transakcije procesirane v Bankartu d.o.o. (gre za *within the system* transakcije). V vseh ostalih primerih so transakcije s kartico BA/Maestro procesirane s strani MasterCarda, prav tako določi medbančno provizijo MasterCard. Podatki o višini medbančnih provizij v primeru *within the system* transakcij niso javno objavljeni.

V primeru plačilnih kartic Visa so medbančne provizije, ki se uporabljajo za transakcije znotraj Slovenije, določene od domačih bank. V letih 1996/1997 so se domače banke principalni Vise in MasterCarda dogovorile za domačo poravnavo v primeru transakcij s karticami omenjenih blagovnih znamk in posledično tudi za domače medbančne provizije. Glavni razlog za sprejetje takšne odločitve je bilo dejstvo, da bi v nasprotnem primeru bila poravnava izvedena izven države, kar bi ob takratni ureditvi pomenilo konverzijo valute iz slovenskih tolarjev v ameriške dolarje in po izvršenem kliringu v tolarje. V primeru MasterCarda je takšna ureditev, domača poravnava in domače medbančne provizije, veljala do leta 2007, ko je bila domača poravnava ukinjena, prav tako so bile ukinjene medbančne provizije za domače transakcije MasterCard, določene s strani domačih bank. Od leta 2007 medbančne provizije za MasterCard transakcije v Sloveniji (z izjemo *within the system* transakcij s karticami BA/Maestro) določa MasterCard (Zemljak, osebna komunikacija, 28. november, 2013).

Še vedno pa veljajo medbančne provizije za domače transakcije s karticami Visa, ki so jih določile slovenske banke principalni Vise. Višina v letu 1996 določenih medbančnih provizij v primeru transakcij s karticami Visa velja še danes, in sicer 1,20 odstotkov od vrednosti transakcije za prodajo na POS terminalih v primeru elektronske avtorizacije, 1,60 odstotkov od vrednosti transakcije v primeru ročne neelektronske obdelave in 0,80 odstotkov od vrednosti transakcije v primeru prodaje bencina na bencinskih servisih. Medbančna provizija za transakcije EMV (provizija je bila določena kasneje) znaša 1,10 odstotkov.

Višine medbančnih provizij, ki veljajo v Sloveniji in ki so javno objavljene, prikazuje Tabela 3.

Tabela 3: V Sloveniji veljavne medbančne provizije glede na vrsto plačilne kartice v primeru transakcij, skladnih s standardom EMV

PLAČILNA KARTICA	VRSTA PLAČILNE KARTICE	DOLOČITELJ MEDBANČNE PROVIZIJE	VIŠINA MEDBANČNE PROVIZIJE
Activa	Kreditna	Banka Koper	NP
Karanta	Kreditna	Odbor izdajateljev kartice Karanta	NP
Visa	Kreditna in debetna	Domače banke principalni	1,10%
BA/Maestro	Debetna	Odbor izdajateljev kartice BA/Maestro	NP
MasterCard	Kreditna	MasterCard	0,95%
Maestro	Debetna	MasterCard	0,60%

Legenda: NP – ni podatka.

Vir: MasterCard Intra-Country Interchange Fees, 2013; Visa-Our Fees, 2013.

6.3 Konkurenčnost bančnega sektorja v Sloveniji

Da bi lahko ocenili, kakšen vpliv bodo imele spremembe medbančnih provizij, ki jih predlaga Evropska komisija, na morebitne spremembe bančnih nadomestil za uporabnike plačilnih storitev in spremembo končnih cen za kupce na podlagi spremenjenih stroškov bank in trgovcev, je mogoče delno predvideti na podlagi stopnje konkurenčnosti trga, ki ga preučujemo. Kot je v delu že predhodno zapisano, velja, da čim bolj je trg konkurenčen, v večji meri bodo podjetja oziroma trgovci spremembe v stroških prenesli v končne cene. Popoln prenos bi se zgodil, če bi bila na trgu prisotna popolna konkurenca.

Kakšna je stopnja konkurenčnosti oziroma kakšni so deleži koncentracije evropskega bančnega sektorja, je preučevala Evropska komisija, ki je v svojem poročilu iz leta 2007 analizirala kazalnike koncentracije za največje tri in največjih pet bank po posameznih evropskih državah. V povprečju je na evropski ravni kazalnik koncentracije za največje tri banke okrog 50 odstotkov (rezultat je tehtan s prebivalstvom držav članic), za največjih pet bank pa 60 odstotkov. Države z najvišjo stopnjo koncentracije so Belgija, Nizozemska, Finska, Litva in Švedska. Države z najnižjo stopnjo pa Italija, Španija, Latvija in Nemčija. Iz poročila je razvidno, da kazalnik za največje tri banke za Slovenijo znaša približno 60 odstotkov, za pet največjih bank pa malo več kot 70 odstotkov (European Commission, 2007, str. 18).

Evropska komisija v svojem poročilu, in sicer na podlagi pridobljenih kazalnikov, zaključuje in potrjuje, da je evropski bančni sektor v povprečju zmerno skoncentriran na nacionalnih ravneh (European Commission, 2007, str. 19).

Kazalnike koncentriranosti za pet največjih kreditnih institucij na vseevropski ravni objavlja redno tudi Evropska centralna banka (delež petih največjih kreditnih institucij glede na sredstva v vsoti sredstev vseh kreditnih institucij v državi članici). Dodatno Evropska centralna banka za prikaz stopnje koncentracije objavlja tudi najpogosteje uporabljeno mero tržne koncentracije, in sicer Herfindahl-Hirschmanov indeks (v nadaljevanju HHI), ki je v ekonomski teoriji splošno priznan način merjenja koncentracije na trgu, saj prikazuje enakomernost tržnih deležev oziroma ocenjuje učinkovitost konkurence na posameznem trgu.

Izračuna se ga kot vsoto kvadratov tržnih deležev posameznih podjetij, ki nastopajo na določenem trgu. Pri izračunu se tako upošteva velikost in število podjetji, pri čemer velja, da več kot je podjetij na trgu in bolj, kot so izenačena po svoji velikosti, nižji je indeks (Banka Slovenije, 2007, str. 17).

Velja, da višji, kot je HHI, bolj je trg koncentriran oziroma so tržni deleži med podjetji na trgu bolj neenakomerni. Po drugi strani, nižji HHI kaže na zdravo konkurenco in posledično učinkovit trg. HHI, manjši od 1.000, kaže, da je trg konkurenčen oziroma je tržna koncentracija nizka, HHI med 1.000 in 1.800 kaže, da je trg zmerno koncentriran, medtem ko je trg, za katerega je HHI večji od 1.800, visoko koncentriran.

HHI za posamezno evropsko državo v letih med 2008 in 2012 so predstavljeni v Tabeli 4. Iz nje je razvidno, da je znašal povprečni HHI za vseh 27 držav članic Evropske unije v letu 2012 1.066, kar potrjuje rezultate Evropske komisije o tem, da je trg evropskega bančnega sektorja trg, kjer je prisotna zmerna koncentracija.

Tabela 4: Stopnje tržne koncentracije na bančnem trgu po posameznih evropskih državah

	HHI za kreditne institucije					Delež v skupnih sredstvih petih največjih kreditnih institucij				
	2008	2009	2010	2011	2012	2008	2009	2010	2011	2012
Belgija	1.881	1.622	1.439	1.294	1.061	80,8	77,1	74,9	70,8	66,3
Bolgarija	834	846	789	766	738	57,3	58,3	55,2	52,6	50,4
Češka	1.014	1.032	1.045	1.014	999	62,1	62,4	62,5	61,8	61,5
Danska	1.229	1.042	1.077	1.192	1.130	66,0	64,0	64,4	66,3	65,6
Nemčija	191	206	298	317	307	22,7	25,0	32,6	33,5	33,0
Estonija	3.120	3.090	2.929	2.613	2.493	94,8	93,4	92,3	90,6	89,6
Irska	800	900	900	800	1.000	55,3	58,8	56,8	53,2	56,9
Grčija	1.172	1.184	1.214	1.278	1.487	69,5	69,2	70,6	72,0	79,5
Španija	497	507	528	596	654	42,4	43,3	44,3	48,1	51,4
Francija	681	605	610	600	545	51,2	47,2	47,4	48,3	44,6
Italija	307	298	410	407	410	31,2	31,0	39,8	39,5	39,7
Ciper	1.019	1.089	1.124	1.027	996	63,8	64,9	64,2	60,8	62,5
Latvija	1.205	1.181	1.005	929	1.027	70,2	69,3	60,4	59,6	64,1
Litva	1.714	1.693	1.545	1.871	1.749	81,3	80,5	78,8	84,7	83,6
Luksemburg	309	310	343	346	345	29,7	29,3	31,1	31,2	33,1
Madžarska	819	864	828	848	872	54,4	55,2	54,6	54,6	54,0
Malta	1.236	1.250	1.181	1.203	1.314	72,8	72,8	71,3	72,0	74,5
Nizozemska	2.168	2.032	2.052	2.061	2.026	86,7	85,1	84,2	83,6	82,1
Avstrija	454	414	383	423	395	39,0	37,2	35,9	38,4	36,5
Poljska	562	574	559	563	568	44,2	43,9	43,4	43,7	44,4
Portugalska	1.114	1.150	1.207	1.206	1.191	69,1	70,1	70,9	70,8	70,0
Romunija	922	857	871	878	852	54,0	52,4	52,7	54,6	54,7
Slovenija	1.268	1.256	1.160	1.142	1.115	59,1	59,7	59,3	59,3	58,4
Slovaška	1.197	1.273	1.239	1.268	1.221	71,6	72,1	72,0	72,2	70,7
Finska	3.160	3.120	3.550	3.700	3.010	82,8	82,6	83,8	80,9	79,0
Švedska	953	899	860	863	853	61,9	60,7	57,8	57,8	57,4
Velika Britanija	370	360	424	523	436	35,3	34,1	39,8	44,1	40,6
Povprečje	1.118	1.098	1.095	1.101	1.066	59,60	59,24	59,30	59,44	59,41

Vir: European central bank, EU structural financial indicators, 2013, tabela 2.

Podatki, zbrani v Tabeli 4, kažejo, da je kar v nekaj državah trg bančnega sektorja visoko koncentriran, medtem ko naj bi bil bančni trg v Sloveniji zmerno koncentriran. Po podatkih je bila stopnja koncentracije na slovenskem bančnem trgu v letu 2012 najnižja v primerjavi s prejšnjimi leti. V letu 2012 je bil slovenski bančni sektor v skladu s HHI indeksom uvrščen kot deseti najbolj koncentriran bančni trg med 27 državami. Iz podatkov je dodatno razvidno, da se stopnje koncentracije postopno znižujejo. Spreminjanje razmerij med tržnimi deleži bank je posledica predvsem povečevanja tržnih deležev tujih bank na slovenskem trgu.

6.4 Ocena vpliva Predloga Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije na različne deležnike v Sloveniji

V poglavju 6.4 ocenjujem na podlagi Predloga Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije, kakšen bo potencialni vpliv znižanja medbančnih provizij na posamezne deležnike v Sloveniji, vključene v verigo plačevanja s plačilnimi karticami.

Pri bankah izdajateljicah primerjam ocene njihovih prihodkov iz trenutno veljavnih medbančnih provizij z ocenami prihodkov, ki jih bodo banke izdajateljice imele, ko bo Predlog Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije stopil v veljavo. Nadalje, na podlagi stopnje koncentracije nacionalnega bančnega sektorja, preteklih praks obnašanja slovenskih bank, ko je na njihovi strani prišlo do povišanja stroškov, in izkušenj iz drugih držav, ki so medbančne provizije že regulirale, ocenjujem, v kakšni meri bodo banke izdajateljice izgube iz zmanjšanja prihodkov zaradi znižanja medbančnih provizij kompenzirale s povišanjem nadomestil, ki jih zaračunavajo svojim komitentom za uporabo plačilnih kartic. Prav tako ocenjujem, v kolikšni meri bodo banke pridobiteljice znižanje medbančnih provizij prenesle v znižanje provizij, ki jih zaračunavajo trgovcem, ter v kolikšni meri bodo trgovci ta znižanja prenesli v znižanje cen blaga in storitev.

Pri izračunih ocen uporabljam podatke o številu transakcij s potrošniškimi debetnimi plačilnimi karticami Maestro, pri čemer predpostavljam, da so vse transakcije z debetnimi karticami Maestro ne *within the system* transakcije, saj medbančne provizije za *within the system* transakcije niso javno objavljene, potrošniškimi kreditnimi karticami Mastercard in potrošniškimi debetnimi ter kreditnimi karticami Visa opravljenih v Sloveniji (banka izdajateljica in banka pridobiteljica sta v Sloveniji). Uporabljam torej podatke o plačilnih karticah, za katere so informacije o medbančnih provizijah, ki veljajo na nacionalni ravni, javno objavljene. Podatki o medbančnih provizijah za kartice Karanta in čisto kartico Activa niso javno objavljeni, zato pri ocenah nista upoštevani ti dve vrsti kartic. Kljub temu pa izločitev teh na izračun ocen bistveno ne vpliva, saj število plačilnih kartic Karanta in Activa predstavlja v skupnem številu vseh plačilnih kartic v Sloveniji le 3,8

odstotkov. Prav tako niso upoštevani pri ocenah podatki o plačilnih karticah Diners in American Express in podatki o poslovnih karticah, saj Predlog Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije ne zajema teh vrst kartic.

Dodatno so pri oceni prihodkov iz medbančnih provizij upoštevane še naslednje predpostavke. Predpostavljam, da so transakcije, ki so opravljene na fizičnem prodajnem mestu, opravljene na prodajnem mestu, ki ni bencinski servis. Velja namreč, da se v primeru kartične sheme Visa medbančne provizije razlikujejo glede na prodajno mesto v odvisnosti, ali gre za bencinski servis ali ne. V primeru bencinskih servisov so medbančne provizije nižje, vendar pa, ker podatkov o tem, koliko transakcij s karticami Visa je bilo opravljenih na bencinskih servisih, ni na razpolago, takšno razločevanje glede na prodajno mesto v oceni ni upoštevano.

Pri oceni prihodkov iz medbančnih provizij upoštevam za vse transakcije medbančno provizijo za transakcije EMV, opravljene na prodajnem mestu, saj predpostavljam, da so vse transakcije EMV, tj. plačilna kartica in POS terminal, uporabljena pri transakciji, sta skladna s standardom EMV. Velja namreč, da je v Sloveniji skoraj vsa kartična infrastruktura skladna s standardom EMV.

Že konec leta 2011 je v Sloveniji delež plačilnih kartic (debetnih in kreditnih), skladnih s standardom EMV, znašal 94,89 %, pri tem je med debetnimi karticami delež kartic, skladnih s standardom EMV, znašal 100,00 %, med kreditnimi pa 76,44 %. Kreditne kartice niso v celoti skladne s standardom EMV zaradi kartic Karanta in čistih kartic Activa, ki niso povezane z mednarodnima kartičnima shemama; za ti dve vrsti kartic velja, da nista skladni s standardom EMV (na karticah je prisotna zgolj magnetna steza). Delež POS terminalov, skladnih s standardom EMV, je v istem obdobju znašal 99,69 % (Banka Slovenije, 2012, str. 19-21). Kot že zapisano, pri svojih ocenah kartic Karanta in čistih kartic Activa ne upoštevam, saj zanj medbančne provizije niso javno objavljene.

Ker s podatki o številu transakcij po posameznih kategorijah, za katere so določene različne medbančne provizije, ne razpolagam, in ker velja, da je večina transakcij s plačilno kartico opravljenih na prodajnem mestu na POS terminalu, kjer sta obe tehnologiji skladni s standardom EMV, je uporabljena medbančna provizija za to vrsto transakcij. Ocene prihodkov so izračunane za domače transakcije, torej, ko je plačilna transakcija opravljena s plačilno kartico slovenske banke na prodajnem mestu, kjer je banka pridobiteljica slovenska banka.

6.4.1 Ocena prihodkov slovenskega bančnega sektorja iz medbančnih provizij pri kartičnem poslovanju

Kot je razvidno iz enačbe (1) je skupna ocena prihodkov bank izdajateljic iz medbančnih provizij v letu 2012 izračunana kot vsota prihodkov iz medbančnih provizij, veljavnih za debetne kartice v letu 2012 in za kreditne kartice v letu 2012:

$$\begin{aligned} & \text{Ocena skupnih prihodkov iz medbančnih provizij} = \\ & \text{Ocena prihodkov iz medbančnih provizij Debetne kartice} + \\ & \text{Ocena prihodkov iz medbančnih provizij Kreditne kartice} \end{aligned} \quad (1)$$

Pri tem velja:

$$\begin{aligned} & \text{Ocena prihodkov iz medbančnih provizij Debetne kartice} = \\ & \quad \text{Medbančne provizije Maestro (\%)*} \\ & \text{Vrednost transakcij z debetnimi karticami Maestro} + \\ & \quad \text{Medbančne provizije Visa (\%)*} \\ & \text{Vrednost transakcij z debetnimi karticami Visa} \end{aligned} \quad (2)$$

$$\begin{aligned} & \text{Ocena prihodkov iz medbančnih provizij Kreditne kartice} = \\ & \quad \text{Medbančne provizije MasterCard (\%)*} \\ & \text{Vrednost transakcij s kreditnimi karticami MasterCard} + \\ & \quad \text{Medbančne provizije Visa (\%)*} \\ & \text{Vrednost transakcij s kreditnimi karticami Visa} \end{aligned} \quad (3)$$

Upoštevajoč dejstvo, da so tako pri karticah MasterCard kot pri karticah Visa (za debetne in kreditne kartice) medbančne provizije določene kot odstotek od zneska vrednosti transakcije, je ocena prihodkov v posameznem segmentu plačilnih kartic izračunana kot zmnožek medbančne provizije in vrednosti transakcij, opravljenih s posamezno vrsto plačilne kartice, to je v letu 2012. Ocenjeni prihodki so prikazani v Tabeli 5.

Tabela 5: Ocena prihodkov slovenskih bank izdajateljic iz medbančnih provizij, za kartice upoštevane v ocenah v letu 2012

VRSTA PLAČILNE KARTICE	Tržni del (v %)	Upoštevana medbančna provizija (v %)	Vrednost transakcij (v mio evrih)	Število transakcij (v mio)	Povprečna vrednost transakcije	Ocena prihodkov iz medbančnih provizij (v mio evrih)
DEBETNE PLAČILNE KARTICE						
Maestro	97,11	0,60	2.709,85	79,85	33,94	16,26
Visa	2,89	1,10	14,31	0,41	34,95	0,16
SKUPAJ						16,42
KREDITNE PLAČILNE KARTICE						
MasterCard	79,07	0,95	819,29	22,57	36,30	7,78
Visa	20,93	1,10	130,96	3,68	35,54	1,44
SKUPAJ						9,22
Ocena skupnih prihodkov iz medbančnih provizij						25,64

Ocene prihodkov kažejo, da so v letu 2012 banke izdajateljice 64,03 odstotkov prihodkov iz medbančnih provizij, za kartice upoštevane v ocenah, zaslužile na podlagi uporabe debetnih kartic, in sicer v višini 16,42 mio evrov, ostalih 35,97 odstotkov pa na podlagi uporabe kreditnih kartic, in sicer v višini 9,22 mio evrov.

V skladu s Predlogom Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije, ki predvideva znižanje medbančnih provizij na 0,20 odstotkov za debetne kartice in 0,30 odstotkov za kreditne kartice, je mogoče oceniti, kakšen upad v prihodkih iz naslova znižanja medbančnih provizij bodo imele slovenske banke izdajateljice. Izračune prikazuje Tabela 6.

Iz ocen, podanih v Tabeli 6, je razvidno, da naj bi se slovenskim bankam izdajateljicam v skladu s Predlogom Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije prihodki iz medbančnih provizij, za kartice upoštevane v ocenah, v kategoriji debetnih plačilnih kartic znižali za 10,97 mio evrov, v kategoriji kreditnih plačilnih kartic pa za 6,37 mio evrov. Prihodki iz naslova debetnih in kreditnih kartic skupaj bi se znižali za 17,34 mio evrov.

Tabela 6: Ocena prihodkov slovenskih bank izdajateljic iz medbančnih provizij, za kartice upoštevane v ocenah v letu 2012 in medbančnih provizij po njihovem znižanju v skladu s Predlogom Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije

VRSTA PLAČILNE KARTICE	Ocena prihodkov iz medbančnih provizij v letu 2012 (v mio evrih)	Ocena prihodkov iz medbančnih provizij po njihovem znižanju (v mio evrih)	Razlika (v mio evrih)
DEBETNE PLAČILNE KARTICE			
Maestro	16,26	5,42	10,84
Visa	0,16	0,03	0,13
SKUPAJ	16,42	5,45	10,97
KREDITNE PLAČILNE KARTICE			
MasterCard	7,78	2,46	5,33
Visa	1,44	0,39	1,05
SKUPAJ	9,22	2,85	6,37
Ocena skupnih prihodkov iz medbančnih provizij	25,64	8,30	17,34

Pričakovati je, da bodo največje izgube nosile večje banke izdajateljice, tj. banke z večjim številom komitentov in posledično večjim številom izdanih plačilnih kartic. Za banke, ki so močnejše v vlogi pridobiteljstva kot izdajateljstva, pa velja, da bo znižanje medbančnih provizij imelo manjši vpliv na znižanje njihovih prihodkov oziroma bodo te banke lahko celo zabeležile dobiček, v kolikor svojih prihrankov ne bodo v celoti prenesle na trgovce.

6.4.2 Vpliv znižanja medbančnih provizij na povišanje bančnih nadomestil za uporabo plačilnih storitev

Znižanje medbančnih provizij pomeni spremembo ravni prihodkov iz kartičnega poslovanja tako pri bankah izdajateljicah, ki se jim bodo prihodki znižali, kot pri bankah pridobiteljicah, ki bodo zabeležile znižanje stroškov. Zato se posledično pojavi vprašanje, v kolikšni meri bodo banke spremembe v svojih stroških prenesle naprej oziroma kakšen bo učinek prenosa na relaciji banka pridobiteljica – trgovec (in posledično, v kolikšni meri bodo vpliv nižjih stroškov trgovci prenesli naprej na kupce) in relaciji banka izdajateljica – imetniki plačilne kartice v vlogi uporabnikov plačilnih storitev.

Pri oceni, v kolikšni meri bi banke izdajateljice v Sloveniji povišale nadomestila za svoje komitente kot posledico sprejetja Predloga Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije, si lahko pomagamo z upoštevanjem konkurenčnosti slovenskega bančnega trga, preteklih praks obnašanja slovenskih bank pri spreminjanju bančnih nadomestil zaradi povišanja stroškov in praks držav, ki so medbančne provizije že znižale.

V primeru popolne konkurence lahko pričakujemo, da bi bil učinek prenosa popoln oziroma 100-odstoten. Za oceno, kakšen bi bil vpliv učinka na slovenskem trgu, si lahko pomagamo s stopnjo konkurenčnosti slovenskega bančnega sektorja. Upoštevajoč stopnjo tržne koncentracije slovenskega bančnega sektorja, ki je zmerna oziroma skoraj na meji z nizko, je mogoče pričakovati, da bodo slovenske banke izdajateljice nastale stroške v precejšnji meri prenesle na svoje komitente v obliki višjih nadomestil, ki jim jih zaračunavajo za uporabo plačilnih storitev, predvsem za uporabo plačilnih kartic, že na kratki rok, na dolgi rok pa bi bil ta prenos lahko popoln.

Da slovenske banke povišanja v svojih stroških v veliki meri prenesejo na uporabnike plačilnih storitev preko višjih nadomestil, kažejo tudi pretekle prakse njihovega obnašanja, ko so banke povišale bančna nadomestila, ker so se povišali stroški na njihovi strani. Zadnje takšno povišanje nadomestil, ki ga je opravila večina slovenskih bank, je bilo v prvi polovici leta 2013, in sicer kot posledica sprejetega Zakona o davku na finančne storitve, ki je pričel veljati 25. decembra 2012.

V skladu z Zakonom o davku na finančne storitve (Ur.l. RS, št. 94/2012, v nadaljevanju ZDFS) so morali davčni zavezanci prvič obračunati davek za marec 2013, pri čemer so predmet obdavčitve tudi transakcije, vključno s posredovanjem, v zvezi z depoziti in tekočimi oziroma transakcijskimi računi, plačili, nakazili, dolgovi, čeki in drugimi plačilnimi instrumenti, in transakcije, vključno s posredovanjem, v zvezi z valuto, bankovci in kovanci, ki so zakonito plačilno sredstvo. Nastanek davčne obveznosti je predviden v trenutku, ko je opravljena finančna storitev, ta pa se šteje za opravljeno takrat, ko je zanjo plačana provizija. Davčno osnovo za plačilo davka predstavlja nadomestilo, ki ga je davčni zavezanec prejel kot plačilo v zvezi z opravljenimi finančnimi storitvami. Stopnja davka je 6,5 odstotka od davčne osnove.

Študija Banke Slovenije, ki preučuje vpliv ZDFS na bančna nadomestila za plačilne storitve, kaže, da je v prvi polovici leta 2013, torej v relativno kratkem šestmesečnem roku, ko je zakon stopil v veljavo, 12 domačih bank v vseh segmentih plačilnih storitev, ki jih Banka Slovenije v svoji analizi preučuje, povišalo nadomestila, in sicer največ za 8,82 odstotkov, kar pomeni več, kot znaša stopnja davka po ZDSF (Banka Slovenije, Analiza nadomestil bank in hranilnic za plačilne storitve in izračun stroškov košaric plačilnih storitev, 2013, str. v - vi).

Prav tako nam o obnašanju bank z vidika prenosa stroškov na uporabnike plačilnih storitev veliko povedo tudi študije, ki ocenjujejo vpliv znižanja medbančnih provizij na bančna nadomestila v državah, v katerih so bile medbančne provizije preko regulative že znižane.

V Avstraliji, kjer je trg relativno koncentriran, je bil učinek prenosa na kratek rok v višini 40 odstotkov, kar pomeni, da so banke izgube zaradi znižanja medbančnih provizij v višini 40 odstotkov prenesle na uporabnike plačilnih storitev. Na dolgi rok pa naj bi banke nastale stroške oziroma izpad prihodkov iz znižanja medbančnih provizij skoraj v celoti

prenesle na komitente, saj so nadomestila za uporabo plačilnih kartic konstantno naraščala v naslednjih letih po sprejetju regulative. Sicer velja, da je avstralski bančni trg, v primerjavi z večino evropskih bančnih trgov, manj konkurenčen, saj imajo štiri največje banke izdajateljice debetnih kartic tržni delež v višini 85 odstotkov z vidika vseh izdanih debetnih kartic.

Podobne rezultate kažejo tudi študije, ki preučujejo vpliv znižanja medbančnih provizij v Španiji, kjer so banke izdajateljice plačilnih kartic izgube iz nižjih medbančnih provizij prav tako skoraj v celoti prenesle na svoje komitente preko višjih nadomestil za uporabo transakcijskega računa (Evans, 2011, str. 149).

Izkušnje iz Avstralije, Španije in tudi iz Združenih držav Amerike kažejo, da se banke na znižanje medbančnih provizij hitro odzovejo z znatnim povišanjem nadomestil za svoje komitente.

Študije, ki preučujejo učinek prenosa, tako navajajo, da je povišanje cen kot posledica povišanja stroškov podjetij v povprečju med 40 in 70 odstotki. Upoštevajoč dejstvo, da je tržna koncentracija slovenskega bančnega trga zmerna oziroma skoraj na meji z nizko pri svojih izračunih predvidevam 70-odstotni učinek prenosa.

V podpoglavju 6.4.1 ocenjujem, da naj bi imele slovenske banke na podlagi znižanja medbančnih provizij izgube v višini 17,34 mio evrov. Upoštevajoč učinek prenosa v višini 70 odstotkov to pomeni, da bi te banke nadomestila za bančne storitve svojim komitentom povišale v višini 12,14 mio evrov. Kakšen vpliv bi imelo to povišanje na nadomestilo za posameznega imetnika plačilne kartice prikazuje Tabela 7.

Tabela 7: Ocena povišanja bančnih nadomestil za uporabo plačilnih kartic na letni ravni, kot posledica znižanja medbančnih provizij v skladu s Predlogom Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije

	Debetne kartice	Kreditne kartice
Število kartic	2.475.524	474.381
Število transakcij (v mio)	80,26	26,25
Ocena znižanja prihodkov bank zaradi znižanja medbančnih provizij (v mio evrih)	10,97	6,37
Ocena povišanja bančnih nadomestil (v mio evrih)	7,68	4,46
Ocena povišanja bančnega nadomestila na plačilno kartico (v evrih)	3,10	9,40

Pod predpostavko, da bi bil prenos izgub v prihodkih zaradi znižanja medbančnih provizij bank izdajateljic v nadomestila za uporabnike plačilnih storitev 70-odstotni, bi se nadomestilo za uporabo debetne kartice na letni ravni povišalo za 3,10 evra, za uporabo kreditne kartice pa za 9,40 evra.

V Tabeli 8 je dodatno predpostavljen postopen prenos stroškov bank izdajateljic v povišanje nadomestil za uporabo plačilnih storitev. Predpostavljeno je, da bi v prvem letu bil učinek prenosa 50-odstotni, v drugem letu 65-odstotni in v tretjem letu 70-odstotni.

Tabela 8: Ocena povišanja bančnih nadomestil za uporabo plačilnih kartic po posameznih letih, kot posledica znižanja medbančnih provizij v skladu s Predlogom Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije

	Debetne kartice			Kreditne kartice		
Ocena znižanja prihodkov bank zaradi znižanja medbančnih provizij (v mio evrih)	10,97			6,37		
	Leto 1	Leto 2	Leto 3	Leto 1	Leto 2	Leto 3
Ocena povišanja bančnih nadomestil (v mio evrih)	5,48	7,13	7,68	3,19	4,14	4,46
Ocena povišanja bančnega nadomestila na plačilno kartico (v evrih)	2,22	2,88	3,10	6,72	8,73	9,40

Pri predpostavljenemu postopnemu poviševanju nadomestil bank je ocenjeno, da bi te na področju debetnih kartic v prvem letu povišale bančno nadomestilo na plačilno kartico za 2,22 evra, v drugem letu za 0,66 evra in v tretjem letu za 0,88 evra. Pri kreditnih karticah pa bi banke v prvem letu povišale bančno nadomestilo za 6,72 evra, v drugem letu za nadaljnjih 2,01 evra in v tretjem letu še za dodatnih 2,68 evra.

V najslabšem primeru, ko bi banke v celoti (100-odstotno) prenesle znižanje v prihodkih v povišanje bančnih nadomestil, bi se nadomestilo za uporabo debetne kartice povišalo za 4,43 evra, za kreditno kartico pa za 13,43 evra.

6.4.3 Prenos povišanih prihodkov iz znižanja medbančnih provizij bank pridobiteljic na trgovce

Provizije, ki jih trgovci plačujejo bankam pridobiteljicam, so običajno stvar dvostranskih dogovorov med omenjenima deležnikoma. Običajno si veliki trgovci oziroma velika podjetja, ki imajo večjo pogajalsko moč in so v svoji panogi ključni igralci, spogajajo učinkovitejše provizije kot manjši trgovci oziroma manjša podjetja. Zato se pričakuje, da bi banke pridobiteljice, in sicer zaradi znižanja medbančnih provizij, provizije, ki jih zaračunavajo velikim trgovcem, hitro in v veliki meri znižale. Pri manjših trgovcih oziroma podjetjih, ki imajo manjšo pogajalsko moč, pa bi banke pridobiteljice verjetno prenesle naprej na trgovce le del povišanih prihodkov iz znižanih medbančnih provizij in po vsej verjetnosti tudi v daljšem časovnem roku.

Ker Predlog Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije izenačuje medbančne provizije na domači in čezmejni ravni v roku dveh let, ko bo stopil v veljavo, velja, da bo ta ukrep spodbudil čezmejno pridobiteljstvo. To do sedaj ni bilo razvito zaradi pravil kartičnih shem, ki so določale, da morajo banke pridobiteljice plačevati medbančne provizije, ki veljajo v državi trgovca. Z izenačitvijo medbančnih provizij na domači in čezmejni ravni bodo domače banke pridobiteljice dobile konkurenco v čezmejnih oziroma tujih bankah pridobiteljicah, zaradi česar se lahko pričakuje, da bodo domače banke pridobiteljice zaradi strahu pred izgubo svojih komitentov prenesle znižanje medbančnih provizij v večji meri na trgovce (predvsem tudi na manjše trgovce), kot bi sicer.

V kolikšni meri bodo trgovci deležni koristi od nižjih medbančnih provizij oziroma v kolikšni meri bodo banke zaradi znižanja medbančnih provizij znižale provizije, ki jim jih plačujejo trgovci, je torej odvisno tudi od velikosti trgovca in posledično njegove pogajalske moči, ki jo ima v odnosu do svoje banke. Veliki trgovci si običajno višino provizije, ki jo plačujejo svojim bankam, kot je že zapisano, spogajajo in je stvar dogovora med obema deležnikoma. To je posledica tudi tega, da so veliki trgovci običajno seznanjeni z višinami komponent, ki sestavljajo provizijo, ki jo plačujejo svojim bankam, tudi z višino medbančne provizije. Zato je mogoče predpostavljati, da bodo pri velikih trgovcih koristi znižanja medbančnih provizij hitre in v veliki meri občutne (100-odstotne), in sicer v obliki znižanja provizij, ki jih trgovci plačujejo svojim bankam.

Za male trgovce pa velja, da je provizija, ki jo plačujejo svojim bankam pridobiteljicam za sprejemanje plačilnih kartic, enotna in višine posameznih komponent, ki to provizijo sestavljajo, tudi višina medbančne provizije, mali trgovci običajno ne poznajo. Ob tem dejstvu in ob dejstvu, da imajo mali trgovci majhno pogajalsko moč, naj bi banke pridobiteljice ob znižanju medbančnih provizij na majhne in srednje trgovce prenesle manjši del svojih prihrankov zaradi znižanja medbančnih provizij kot v primeru velikih trgovcev.

Kakšen bo učinek prenosa znižanja medbančnih provizij od bank pridobiteljic na trgovce v posamezni državi, je tako odvisno od dejstva, kakšen je delež velikih trgovcev nasproti deležu srednjih in malih, kakšne pogodbe imajo banke pridobiteljice s trgovci in kakšna je stopnja konkurence med bankami pridobiteljicami (Evans, 2012, str. 154).

Upoštevač dejstvo, da zaradi znižanja medbančnih provizij prenos učinka na male trgovce sicer ne bo 100-odstoten tako kot pri velikih trgovcih, in upoštevač dejstvo, da je delež velikih trgovcev v obsegu kartičnega poslovanja večinski – Evans (2012, str. 114) v svoji študiji navaja, da je po ocenah v povprečju 25 odstotkov trgovcev, ki sprejemajo kartice, velikih trgovcev, pri čemer je njihov delež v celotnem obsegu kartičnega poslovanja 75-odstotni – bom pri oceni vpliva znižanja medbančnih provizij na znižanje provizij, ki jih banke pridobiteljice zaračunavajo trgovcem, v splošnem predpostavila, da bo ta vpliv na nacionalni ravni 90-odstoten. Torej v ocenah bom predpostavila, da bo

učinek prenosa, ki ga bodo banke pridobiteljice iz znižanja medbančnih provizij prenesle na trgovce, 90-odstoten.

Študija ocene vpliva znižanja medbančnih provizij v Španiji ocenjuje, da so se v Španiji, in sicer zaradi znižanja medbančnih provizij, provizije, ki jih banke pridobiteljice zaračunavajo trgovcem, prav tako znižale za 90 odstotkov. V Španiji velja, to je za obdobje petih let, za katero je veljala regulativa glede znižanja medbančnih provizij, da se je medbančna provizija na transakcijo znižala za skoraj 70 odstotkov, medtem ko se je provizija, ki jo banke pridobiteljice zaračunavajo trgovcem, na transakcijo znižala za 62 odstotkov (Europe Economics, 2013, str. 4). Omenjena znižanja kažejo na 90-odstotni prenos vpliva znižanja medbančnih provizij na provizije, ki se zaračunavajo trgovcem. Ocene znižanja provizij, ki jih plačujejo trgovci v skupnem znesku in na transakcijo, kot posledica znižanja medbančnih provizij za Slovenijo so podane v Tabeli 9.

Tabela 9: Ocena znižanja provizij, ki jih plačujejo trgovci, zaradi znižanja medbančnih provizij

	Debetne kartice	Kreditne kartice
Ocena znižanja prihodkov bank zaradi znižanja medbančnih provizij (v mio evrih)	10,97	6,37
Ocena znižanja provizij, ki jih plačujejo trgovci (v mio evrih)	9,87	5,74
Ocena znižanja provizij, ki jih plačujejo trgovci, na transakcijo (v evrih)	0,12	0,22

Ocene kažejo, da bi se v primeru znižanja medbančnih provizij v skladu s Predlogom Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije in upoštevajoč predpostavko, da bi bil učinek prenosa znižanja medbančnih provizij bank pridobiteljic na trgovce 90-odstotni provizije, ki se zaračunavajo trgovcem, v kategoriji debetnih kartic znižale za 0,12 evrov na transakcijo, v kategoriji kreditnih kartic pa za 0,22 evrov na transakcijo.

Ocena je splošna, saj velja, da na to, v kolikšni meri bo znižanje medbančnih provizij vplivalo na znižanje provizij, ki jih banke pridobiteljice zaračunavajo trgovcem, vpliva tudi trgovski sektor. Tovrstni učinek se lahko razlikuje med posameznimi trgovskimi sektorji, kar potrjujejo tudi izkušnje znižanja medbančnih provizij v Španiji.

Kakšen bo vpliv znižanja provizij, ki jih trgovci plačujejo bankam pridobiteljicam, po posameznih blagovnih znamkah plačilnih kartic prikazuje Tabela 10.

Tabela 10: Ocena znižanja provizij, ki jih plačujejo trgovci, zaradi znižanje medbančnih provizij po posameznih vrstah plačilnih kartic

	Debetne kartice		Kreditne kartice	
	Maestro	Visa	MasterCard	Visa
Ocena znižanja prihodkov bank zaradi znižanja medbančnih provizij (v mio evrih)	10,84	0,13	5,33	1,05
Ocena znižanja provizij, ki jih plačujejo trgovci (v mio evrih)	9,76	0,12	4,79	0,94
Ocena znižanja provizij, ki jih plačujejo trgovci, na transakcijo (v evrih)	0,12	0,28	0,21	0,26

6.4.4 Prenos povišanih prihodkov iz znižanja medbančnih provizij trgovcev v končne cene blaga in storitev

Upoštevajoč ocene, podane v Tabeli 9 in pod predpostavko, da bi trgovci prihranke iz znižanja medbančnih provizij in posledično znižanja provizij, ki jih plačujejo bankam pridobiteljicam, v celoti prenesli na potrošnike v obliki nižjih cen blaga in storitev, velja, da bi se cene znižale za 0,12 evrov na transakcijo z debetno kartico in za 0,21 evrov za transakcijo s kreditno kartico.

Na temo, v kakšnem obsegu vplivajo spremembe v stroških na spremembe v končnih cenah blaga in storitev, so bile že pripravljene določene študije. Predvsem so te študije preučevale, kakšen vpliv ima na končne cene povišanje davka s strani države, ki ga morajo proizvajalci plačati, in kakšen vpliv ima na uvozne cene in posledično cene domačih izdelkov sprememba deviznega tečaja.

Evans (2011, str. 141) navaja, da je po pregledu študij mogoče povzeti, da je učinek prenosa na realnih trgih različen in znaša med 22 in 74 odstotki na dolgi rok, pri čemer je mediana približno 50 odstotkov. Na podlagi študij, ki so se pri preučevanju vpliva spremembe stroškov na spremembe cen osredotočile zgolj na evropski trg, pa je mogoče povzeti, da na dolgi rok učinek prenosa varira med 19 in 66 odstotki, pri čemer je mediana približno 53 odstotkov.

Upoštevajoč povprečni 50-odstotni prenos v cene na dolgi rok, bi pomenilo, da bi se cene znižale za 0,06 evrov na povprečno transakcijo z debetno kartico in za 0,11 evrov za povprečno transakcijo s kreditno kartico. Vendar pa je pod vprašajem, ali bi bil tudi v primeru znižanja medbančnih provizij, kjer gre za relativno majhno znižanje stroškov, prenos spremembe stroškov v cene na taki ravni, kot je naveden v študijah, ki jih povzema Evans, v katerih so avtorji preučevali vpliv večjih spremembe stroškov na cene.

Velja namreč, da so spremembe v stroških na strani trgovcev zaradi znižanja medbančnih provizij precej majhne, zato ne gre pričakovati, da bi trgovci te prihranke prenesli v končne cene, saj velja, da bi bilo lahko spreminjane cen zanje dražje od dejanskih prihrankov.

Še posebej ne gre pričakovati, da bi prišlo do znižanja cen na kratek rok. Pri preučevanju, v kolikšni meri so cene lepljive oziroma v kolikšnem času trgovec spremeni končne cene kot posledico sprememb v stroških, je bilo ugotovljeno, da trgovci cen po spremembi stroškov ne spremenijo v kratkem roku. V povprečju ostanejo cene nespremenjene vsaj še eno leto ali več. Še posebej lepljive naj bi bile cene v Evropi (Evans, 2012, str. 141).

V kolikšni meri bodo trgovci prenesli prihranke v nižje cene, je seveda odvisno tudi od kategorij posameznih trgovcev. Na dolgi rok bi lahko trgovci v povprečju prenesli polovico svojih prihrankov v cene, na kratek rok pa zaradi lepljivosti cen in majhnih prihrankov na posamezno transakcijo, ne gre pričakovati, da bi trgovci cene nižali. Da sprememb v cenah trgovcev ne gre pričakovati, kažejo tudi izkušnje iz držav, kjer se je znižanje medbančnih provizij že zgodilo (Španija, Avstralija in Združene države Amerike). Študije namreč kažejo, da v teh primerih trgovci svojih prihrankov niso prenesli v nižje cene.

6.4.5 Drugi potencialni vplivi znižanja medbančnih provizij

Banke v štiri-stranskem kartičnem sistemu nastopajo tako v vlogi bank izdajateljic kot v vlogi bank pridobiteljic. Banke, ki imajo v nacionalnem okolju velik delež v izdajateljstvu, bodo zaradi znižanja medbančnih provizij deležne znatnih izgub. Ob trenutnem položaju slovenskih bank lahko vsako dodatno znižanje prihodkov vodi v še bolj zaostreno bančno politiko posojanja denarja. Manj profitabilne banke bodo zaradi izpada prihodka iz nižjih medbančnih provizij potrebovale dlje časa, da bodo okrepile svoj položaj, v tem času pa bodo manj posojale.

Znižanje medbančnih provizij preko povišanih nadomestil za uporabo plačilnih kartic lahko vodi tudi v upad uporabe plačilnih kartic in v večjo uporabo gotovine. Potencialno bi se lahko zmanjšala uporaba kreditnih plačilnih kartic tudi od samozaposlenih in manjših podjetij, ki svoje poslovanje financirajo tudi z uporabo tovrstnih kartic, kar bi lahko vplivalo na njihove finance.

Upad prihodkov bank izdajateljic iz naslova znižanja medbančnih provizij bi lahko vplival tudi na nadaljnje inovacije in investicije v raziskave in razvoj s strani bank. Običajno so to inovacije, ki so usmerjene bodisi v izboljšanje varnosti pri plačevanju bodisi v inovacije, povezane z novimi oblikami plačevanja. Zadnje takšne investicije, povezane z izboljšanjem varnosti pri plačevanju, so bile povezane prav s plačilnimi karticami, in sicer šlo je za zagotovitev skladnosti kartične infrastrukture s standardom EMV (čip in PIN). V skladu z omenjenim standardom je za potrditev plačila namreč potrebno vtipkati varnostno

kodo oziroma PIN. Prav zaradi tovrstne nadgradnje se je število zlorab s plačilnimi karticami na POS terminalih in bankomatih precej zmanjšalo.

Prav tako so s plačilnimi karticami povezane različne inovacije, kot je npr. brezkontaktno plačevanje, ki se vedno bolj uveljavlja tudi v Sloveniji. Gre za način plačevanja s plačilno kartico, ki je hitro, varno in preprosto, in sicer s približanjem plačilne kartice čitalcu, povezanim s POS terminalom, to je brez vnašanja PIN kode.

Nezadostno investiranje v varnost plačevanja s karticami lahko odvrne potrošnike od uporabe plačilnih kartic in preusmeri v povečano uporabo gotovine, ki velja za enega izmed dražjih načinov plačevanja. Povečana uporaba gotovine pa lahko nadalje vodi v povečan obseg sive ekonomije. Države, ki imajo večji obseg uporabe elektronskega načina plačevanja, imajo manjši obseg sive ekonomije kot pa države, kjer je obseg plačevanja z elektronskimi načini manjši. Povečevanje elektronskega načina plačevanja za 10 odstotkov na letni ravni v štirih zaporednih letih lahko zmanjša sivo ekonomijo za 5 odstotkov (ATKearney, Visa & Schneider, 2013, str. 14).

SKLEP

Kartična industrija je bila v zadnjih desetletjih ključni vir investicij na področju plačevanja. Pripomogla je k temu, da so trgovci in potrošniki v velikem obsegu prešli z uporabe gotovine in čekov na elektronsko plačevanje. S tem je ustvarila izredno dodano vrednost za vse deležnike, vpete v kartično poslovanje.

Medbančna provizija, kot ena izmed komponent kartičnega poslovanja, predstavlja uravnavni mehanizem prenosa prihodkov od bank pridobiteljic kartic k bankam izdajateljicam. V kolikor regulatorni organi zagovarjajo stališče, da so medbančne provizije v višini, kot so določene sedaj, postavljene previsoko in kot take škodujejo potrošnikom, ki plačujejo višje cene blaga in storitev, pa bi po mnenju kartičnih shem znatno znižanje medbančnih provizij ali celo njihova odprava, lahko vodilo v večje stroške bank izdajateljic. Te bi stroške ponovno prevalile na svoje komitente predvsem v obliki povišanja bančnih nadomestil za uporabo plačilnih kartic.

Pri izvajanju bančnih storitev je pomembno, da so cene storitev, ki jih banke ponujajo, sorazmerne stroškom nudenja teh storitev. Zato morajo biti tudi medbančne provizije (v kolikor medbančne provizije obstajajo) postavljene v višini, ki odraža dejanske stroške bank in spodbuja uporabo učinkovitih plačilnih instrumentov, konkretno uporabo plačilnih kartic. Medbančne provizije, kot so trenutno postavljene na vseevropski ravni, naj bi bile previsoke, zato bi jih bilo potrebno regulirati. Predlog Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije, ki ga je pripravila Evropska komisija, predlaga znižanje medbančnih provizij, s čimer naj bi se povečala

družbena blaginja. Potrošniki in trgovci bi se odločili za uporabo učinkovitih plačilnih instrumentov (v tem primeru plačilnih kartic).

Cilj Predloga Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije je preko znižanja medbančnih provizij prispevati k razvoju vseevropskega trga plačil in tako koristiti predvsem potrošnikom. Kljub temu pa bo neto učinek za potrošnike, zaradi znižanja medbančnih provizij, odvisen predvsem od tega, kako se bodo na znižanje medbančnih provizij odzvale banke in trgovci. Torej, ali bodo in v kolikšni meri bodo banke izdajateljice zaradi znižanja medbančnih provizij povišale bančna nadomestila za uporabo plačilnih storitev. Ali bodo in v kolikšni meri bodo banke pridobiteljice prihranke iz znižanja medbančnih provizij prenesle v znižanje provizij, ki jih zaračunavajo trgovcem. Ali bodo in v kolikšni meri bodo trgovci prihranke na svoji strani prenesli v znižanje cen blaga in storitev.

Študije, ki so analizirale vpliv znižanja medbančnih provizij v državah, kjer so regulatorni organi medbančne provizije v preteklosti že znižali, kažejo na to, da potrošniki iz naslova znižanja medbančnih provizij običajno nimajo koristi, saj banke izdajateljice izpad prihodkov kompenzirajo s povišanjem bančnih nadomestil za uporabo plačilnih kartic in/ali drugih bančnih storitev (npr. vodenje transakcijskega računa), prav tako pa prihrankov, ki so jih deležni trgovci, ti običajno ne prenesejo v znižanje cen blaga in storitev.

Slovenske banke, predvsem tiste, ki imajo velik delež v izdajateljstvu, bodo zaradi znižanja medbančnih provizij deležne izgub. Upoštevajoč stopnjo tržne koncentracije slovenskega bančnega sektorja, ki je zmerna oziroma na meji z nizko, in upoštevajoč preteklo obnašanje slovenskih bank v primeru povišanja stroškov na njihovi strani ter upoštevajoč prakse držav, kjer je bila že regulativa medbančnih provizij izvedena, lahko sklepamo, da bodo slovenske banke izpad prihodkov iz znižanja medbančnih provizij prenesle v povišanje nadomestil za uporabo plačilnih storitev. Zaradi lepljivosti cen in majhnih prihrankov trgovcev (0,12 evrov za transakcijo z debetno kartico in 0,22 evrov za transakcijo s kreditno kartico) pa tudi ni mogoče pričakovati, da bi prihranke trgovci na nacionalni ravni v celoti prenesli v nižje cene, vsaj ne na kratek rok.

Znižanje medbančnih provizij bi lahko, zaradi izgub na strani bank izdajateljic, ki izgub ne bi v celoti nadomestile s povišanjem nadomestil za uporabo plačilnih storitev, vodilo tudi v dolgoročno znižanje investicij in inovacij oziroma transfer investicij na področja, ki jih regulativa ne bi zajela. Skladno s teorijo velja, da je pobuda za investicije v inovacije sorazmerna s prihodki in dobički, ki jih panoga/dejavnost prinaša. Kartična industrija je bila ključni vir investicij na področju plačevanja v zadnjih nekaj desetletjih.

Po Predlogu Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije naj bi znižanje medbančnih provizij zajelo samo transakcije s plačilnimi karticami štiri-stranskih shem, zaradi česar bi se na trgu lahko poslabšal njihov

položaj v primerjavi s tri-stranskimi shemami. Položaj na trgu obeh vrst shem bi bil posledično neenakopraven, kar bi lahko zmanjšalo pobudo bank izdajateljic, da investirajo v kartično poslovanje štiri-stranskih shem. To naj bi bila posledica regulative medbančnih provizij v Avstraliji. Po izkušnjah na španskem trgu pa so banke izdajateljice po uvedbi regulative znižale nivo investicij v kartične storitve zaradi povečane nejasnosti glede morebitnih prihodnjih dodatnih regulativnih posegov v medbančne provizije. Nikakor ne gre spregledati dejstva, da je Evropska komisija pri pripravi Predloga Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije preučevala tudi opcijo, da bi se za debetne kartice medbančno provizijo popolnoma ukinilo. Vendar pa je menila, da je za takšen korak potrebna predhodna podrobna analiza evropskega kartičnega trga. Zato je opcija, da bo v prihodnje ukinjena medbančna provizija za debetne kartice, popolnoma realna.

Ali bo Predlog Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije dosegel svoj cilj, tj. prispevati k razvoju vseevropskega kartičnega trga, ki bo potrošnikom, trgovcem in drugim podjetjem omogočil, da v celoti izkoristijo prednosti notranjega trga Evropske unije in potrošnikom ter trgovcem zmanjšal stroške, bo mogoče oceniti šele vsaj eno leto po tem, ko bo uredba stopila v veljavo. Evropska komisija poudarja, da je Predlog Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije pisan s ciljem zagotoviti koristi predvsem potrošnikom, vendar pa izkušnje iz držav, kjer so že bile medbančne provizije znižane, kažejo ravno nasprotno. V Združenih državah Amerike, Španiji in Avstraliji so bili prav potrošniki tisti, ki so bili po znižanju medbančnih provizij na slabšem, saj so banke v vseh primerih povečale nadomestila za uporabo plačilnih storitev. Ob tem pa ni nobenih dokazov, da so trgovci prihranke na svoji strani iz nižjih medbančnih provizij prenesli v nižje cene blaga in storitev.

Kljub temu pa bo Predlog Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije prinesel uporabnikom plačilnih storitev tudi določene koristi predvsem iz vidika poenotenja medbančnih provizij med državami Evropske unije. Takšno poenotenje bo prispevalo k razvoju čezmejnega pridobiteljstva, saj banke pridobiteljice in trgovci iz različnih držav ne bodo imeli več razlogov, da ne bi medsebojno sodelovali. Izenačene medbančne provizije med državami bodo prispevale tudi k bolj izenačenim provizijam, ki jih trgovci plačujejo bankam pridobiteljicam. To pa bo za slovenske banke pridobiteljice seveda pomenilo, da se bodo znašle na vseevropskem trgu pridobiteljstva, kjer bodo za svoje komitente prisiljene konkurirati z vsemi evropskimi bankami.

Da bi podali oceno, kako se bo evropski trg oziroma kako se bodo različni deležniki na kartičnem trgu odzvali na znižanje medbančnih provizij, bo torej potrebno počakati vsaj eno leto po tem, ko bo Predlog Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije stopil v veljavo. Zato je pomembno, da Evropska komisija pred vsakršnim novim poskusom nadaljnje regulative medbančnih provizij, npr.

odprava medbančnih provizij za debetne kartice, počaka, kakšen bo odziv trga. Vsakršno zgodnje dodatno zniževanje medbančnih provizij ali celo njihova odprava lahko negativno vplivata predvsem na potrošnike, ki naj bi prvotno imeli največ koristi od nižjih provizij. Po mnenju številnih bi morali biti regulatorni organi zato previdni pri urejanju področja medbančnih provizij in pri morebitnem uničenju trenutnega poslovnega modela, ki je uspešno izvedel prehod s papirnega na elektronsko plačevanje.

LITERATURA IN VIRI

1. ATKearney, Visa & Schneider, F. (2013). The Shadow Economy in Europe, 2013. Najdeno 9. januarja 2014 na spletnem naslovu http://www.protisiviekonomiji.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2013/siva_ekonomija/The_Shadow_Economy_in_Europe_2013.pdf
2. Banka Slovenije. (2007, februar). Proces ocenjevanja tveganj. Najdeno 11. oktobra 2013 na spletnem naslovu https://www.google.si/search?q=Proces+ocenjevanja+tveganj&rlz=1C1LENN_enSI461SI461&oq=Proces+ocenjevanja+tveganj&aqs=chrome..69i57.532j0j4&sourceid=chrome&espv=210&es_sm=93&ie=UTF-8
3. Banka Slovenije. (2012, marec). Projekt SEPA v Sloveniji – Drugo poročilo o napredku. Najdeno 10. oktobra 2013 na spletnem naslovu <http://www.bsi.si/placilni-sistemi.asp?MapaId=1457>
4. Banka Slovenije. (2013, junij). Analiza nadomestil bank in hranilnic za plačilne storitve in izračun stroškov košaric plačilnih storitev. Najdeno 11. septembra 2013 na spletnem naslovu <https://www.bsi.si/orodja/tarife-ps.asp?MapaId=1439>
5. Baxter, W. (1983, oktober). Bank Interchange of Transactional Paper: Legal and Economic Perspectives. *Journal of Law and Economics*, 26(3), 541-588. Najdeno 22. septembra na spletnem naslovu http://www.stern.nyu.edu/networks/Baxter_Bank_interchange_of_transactional_paper.pdf
6. Bolt, W., & Schmiedel, H. (2010, november). Pricing of Payment Cards, Competition and Efficiency: A Possible guide for SEPA. Najdeno 16. avgusta 2013 na spletnem naslovu https://editorialexpress.com/cgi-bin/conference/download.cgi?db_name=IIOC2011&paper_id=121
7. Bőrestam, A., & Schmiedel, H. (2011). *Interchange Fees in Card Payments*. Frankfurt am Main: European central bank.
8. Dhyne, E., Álvarez, J. L., Le Bihan, H., Veronese, G., Dias, D., Hoffmann, P., Lünemann, P., Rumler, F., & Vilmunen, J. (2005). Price Setting in the Euro Area – Some Stylized Facts from Individual Consumer Price Data. Najdeno 16. avgusta 2013 na spletnem naslovu <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp524.pdf>
9. *Durbin Interchange Amendment Opinions and Analysis*. Najdeno 7. junija 2013 na spletnem naslovu <http://www.durbininterchangeamendment.org/>
10. Duarte, R., & Marques, R. C. (2009). Wage and Price Dynamics in the United States and the Euro Area. Najdeno 10. oktobra 2013 na spletnem naslovu https://www.bportugal.pt/en-US/BdP%20Publications%20Research/AB200910_e.pdf
11. European central bank. (2012, januar). Towards an integrated European card payments market. Najdeno 21. septembra 2013 na spletnem naslovu http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/art2_mb201201en_pp75-86en.pdf

12. European central bank. (2013). EU structural financial indicators. Najdeno 11. oktobra 2013 na spletnem naslovu http://www.ecb.europa.eu/stats/pdf/130708_ssi_table.pdf?6eb6a27bf4fc505cee66a57a5c20d02f
13. European Commission. (2002, 24. julij). Commission exempts multilateral interchange fees for cross-border Visa card payments. Najdeno 19. avgusta 2013 na spletnem naslovu https://www.google.si/search?q=Comission+exempsts+multilateral+interchange+fees+for+cross-border+Visa+cards+payments%2C+2002&rlz=1C1LENN_enSI461SI461&oq=Comission+exempsts+multilateral+interchange+fees+for+cross-order+Visa+cards+payments%2C+2002&aqs=chrome..69i57.776j0j4&sourceid=chrome&espv=210&es_sm=93&ie=UTF-8
14. European Commission. (2006, 12. april). Interim Report 1 Payment Cards. Najdeno 29. avgusta 2013 na spletnem naslovu http://ec.europa.eu/competition/sectors/financial_services/inquiries/interim_report_1.pdf
15. European Commission. (2007, 31. januar). Report on the retail banking inquiry. Najdeno 29. avgusta 2013 na spletnem naslovu http://ec.europa.eu/competition/sectors/financial_services/inquiries/sec_2007_106.pdf
16. European Commission. (2010, 28. maj). Antitrust: Commission market tests Visa Europe's commitments to cut Multilateral Interchange Fees (MIFs) for debit cards transactions – frequently asked questions. Najdeno 19. avgusta 2013 na spletnem naslovu <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/10/224&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>
17. European Commission. (2013, 24. julij). *Commission Staff Working Document – Impact Assessment Accompanying the document Proposal for a directive of the European Parliament and of the Council on payment services in the internal market and amending 21. Directive 2002/65/EC, 2013/36/UE and 2009//110/EC and repealing Directive 2007/64/EC and Proposal for Regulation of the European Parliament and of the Council on interchange fees for card-based payment transactions*. Brussels: European Commission.
18. Europe Economics. (2013, 28. junij). The Economic Impact of Interchange Fee Regulation in the UK. Najdeno 11. septembra 2013 na spletnem naslovu http://www.europe-economics.com/publications/28062013_final_report__for_distribution.pdf
19. Evans, D. S. (2011). Interchange Fees The Economics and Regulation of What Merchants Pay for Cards. Najdeno 16. avgusta 2013 na spletnem naslovu <https://www.competitionpolicyinternational.com/assets/Hot-Tubs/Interchange-Fees-web.pdf>
20. Evropska komisija. (2012, 11. januar). Zelena knjiga na poti k integriranemu evropskemu trgu za kartična, spletna in mobilna plačila. Najdeno 15. avgusta 2013 na spletnem naslovu <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0941:FIN:SL:PDF>
21. Evropska komisija. (2013a, 24. julij). Predlog Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta o plačilnih storitvah na notranjem trgu, o spremembah direktiv 2002/65/ES,

- 2013/36/EU in 2009/110/ES ter o razveljavitvi Direktive 2007/64/ES. Najdeno 7. oktobra 2013 na spletnem naslovu [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com\(2013\)0547_/com_com\(2013\)0547_sl.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com(2013)0547_/com_com(2013)0547_sl.pdf)
22. Evropska komisija. (2013b, 24. julij). *Predlog Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o medbančnih provizijah za kartične plačilne transakcije*. Bruselj: Evropska komisija.
23. Federal Reserve System. (2011a, 5. april). The 2010 Federal Reserve Payments Study – Noncash Payment Trends in the United States: 2006-2009. Najdeno 7. oktobra 2013 na spletnem naslovu http://www.frbservices.org/files/communications/pdf/press/2010_payments_study.pdf
24. Federal Reserve System. (2011b, junij). 2009 Interchange Revenue, Covered Issuer Cost, and Covered Issuer and Merchant Fraud Loss Related to Debit Card Transactions. Najdeno 17. avgusta 2013 na spletnem naslovu http://www.federalreserve.gov/paymentsystems/files/debitfees_costs.pdf
25. Iranzo, J., Fernandez, P., Matías, G., & Delgado, M. (2012, oktober). The effects of the mandatory decrease of interchange fees in Spain. *Munich Personal RePEc Archive Paper No. 43097*. Najdeno 7. oktobra 2013 na spletnem naslovu http://mpa.ub.uni-muenchen.de/43097/1/MPRA_paper_43097.pdf
26. Kalan, M. (2012, 15. september). S karticami pogosteje plačujemo v »živo«. *Žurnal*. Najdeno 20. Novembra 2013 na spletnem naslovu <http://www.zurnal24.si/s-karticami-pogosteje-placujemo-v-zivo-clanek-167568>
27. Keszy-Harmath, E., Kóczán, G., Kováts, S., Martinovic, B. & Takács, K. (2012, januar). The role of the interchange fee in card payment systems. *MNB Occasional Papers* 96. Najdeno 25. septembra 2013 na spletnem naslovu http://english.mnb.hu/Root/Dokumentumtar/ENMNB/Kiadvanyok/mnben_muhelytanu_lmanyok/OP96_EN.pdf
28. Lyon, J. (2006, 1. junij). The Interchange Fee Debate: Issues and Economics. Najdeno 22. avgusta 2013 na spletnem naslovu http://www.minneapolisfed.org/publications_papers/pub_display.cfm?id=3235&
29. *MasterCard Intra-Country Interchange Fees*. Najdeno 25. oktobra 2013 na spletnem naslovu <http://www.mastercard.com/us/company/en/whatwedo/interchange/Country.html>
30. MasterCard. (b.l.). Medbančne provizije MasterCarda za notranje transakcije. Najdeno 19. avgusta 2013 na spletnem naslovu http://www.mastercard.com/si/wce/PDF/SLOVENIA%20-%20Intra-Country_IC_Fees.pdf
31. MasterCard. (2009). Nadomestne prodajne medbančne provizije MasterCarda za EGP. Najdeno 19. avgusta 2013 na spletnem naslovu http://www.mastercard.com/si/wce/PDF/SLOVENIA%20-%20Intra-EEA_IC_Fees.pdf
32. Pacheco, B. & Sullivan, R. (2005, 4. maj). Interchange Fees in Credit and Debit Card Markets: What Role for Public Authorities? Najdeno 16. avgusta 2011 na spletnem naslovu <http://www.kansascityfed.org/publicat/econrev/PDF/1q06pach.pdf>

33. *Payments and markets glossary*. Najdeno 22. septembra 2013 na spletnem naslovu <http://www.ecb.europa.eu/home/glossary/html/act6a.en.html>
34. Povzetek sklepa Komisije z dne 8. decembra 2010 v zvezi s postopkom na podlagi člena 101 Pogodbe o delovanju Evropske unije in člena 53 Sporazuma EGP. *Uradni list Evropske unije* št. C 79/8. Najdeno 19. avgusta 2013 na spletnem naslovu <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:079:0008:0009:SL:PDF>
35. Prečiščeni različici Pogodbe o Evropski uniji in Pogodbe o ustanovitvi Evropske skupnosti. *Uradni list Evropske unije* št. C 321 E/1. Najdeno 19. avgusta 2013 na spletnem naslovu <http://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/ce32120061229sl00010331.pdf>
36. Rochet, J. C. & Tirole, J. (2003, junij). An Economic Analysis of the Determination of Interchange Fees in Payment Card Systems. *Review of Network Economics*, 2(2), 69-79. Najdeno 16. avgusta 2013 na spletnem naslovu <http://web.cenet.org.cn/upload/51248.pdf>
37. Rochet, J. C. & Tirole, J. (2004, 12. marec). Two-Sided Markets: An Overview. Najdeno 16. avgusta 2013 na spletnem naslovu https://www.frbatlanta.org/filelegacydocs/ep_rochetover.pdf
38. Rochet, J. C. & Tirole, J. (2006, 29. junij). Must-Take Cards and the Tourist Test. Najdeno 17. avgusta 2013 na spletnem naslovu http://idei.fr/doc/conf/tsm/papers_2006/rochet.pdf
39. Rochet, J. C. & Tirole, J. (2008, 7. november). Must-Take Cards: Merchant Discounts and Avoided Costs. Najdeno 16. avgusta 2013 na spletnem naslovu http://idei.fr/doc/wp/2008/must_take_cards.pdf
40. Schmiedel, H., Kostova, G., & Ruttenberg, W. (2012, september). The Social and Private Costs of Retail Payment Instruments – A European Perspective. *Occasional Paper Series No. 137*. Najdeno 17. avgusta 2013 na spletnem naslovu <http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpops/ecbocp137.pdf>
41. Sporočilo Komisije, objavljeno v skladu s členom 27(4) Uredbe Sveta (ES) št. 1/2003 v zadevi AT.39398 – VISA MIF. *Uradni list Evropske unije* št. C 168/22. Najdeno 19. septembra 2013 na spletnem naslovu <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2013:168:0022:0025:SL:PDF>
42. *Statistical DataWarehouse – Payments Statistics*. Najdeno 20. septembra 2013 na spletnem naslovu <http://sdw.ecb.europa.eu/reports.do?node=100000760>
43. Stillman, R., Bishop, W., Malcolm, K. & Hildebrandt, N. (2008, 28. april). Regulatory intervention in the payment card industry by the Reserve Bank of Australia. *CRA Project No. D 11723.00*. Najdeno 7. oktobra 2013 na spletnem naslovu <http://www.rba.gov.au/payments-system/reforms/review-card-reforms/pdf/review-0708-pre-conclusions/cra-28042008-2.pdf>

44. TransAction Resources. (2011, 22. februar). Review of the Impact of Australian Payments Reforms. *Federal Reserve System Docket NO. R-1404*. Najdeno 7. oktobra 2013 na spletnem naslovu http://www.federalreserve.gov/SECRS/2011/March/20110303/R-1404/R-1404_022211_67474_559255029499_1.pdf
45. Uredba (EU) št. 260/2012 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 14. marca 2012 o uvajanju tehničnih in poslovnih zahtev za kreditne prenose in direktne bremenitve v eurih in o spremembi Uredbe (ES) št. 924/2009. *Uradni list Evropske unije* št. L 94/22.
46. Uredba (ES) št. 924/2009 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 16. septembra 2009 o čezmejnih plačilih v Skupnosti in razveljavitvi Uredbe (ES) št. 2560/2001. *Uradni list Evropske unije* št. L 266/11.
47. Verdier, M. (2007, 22. oktober). Interchange fees and incentives to invest in the quality of a payment card system. Najdeno 22. septembra 2013 na spletnem naslovu http://ses.telecom-paristech.fr/econpayment/documents/SlidesConf/Verdier/WP_Quality_22_10_07.pdf
48. *Visa-Our Fees*. Najdeno 25. oktobra 2013 na spletnem naslovu http://www.visaeurope.com/en/about_us/our_business/fees_and_interchange.aspx
49. Wang, Z. (2012). Debit Card Interchange Fee Regulation: Some Assessments and Considerations. *Economic Quarterly*, 98(3), 159-183. Najdeno 7. junija 2013 na spletnem naslovu http://www.richmondfed.org/publications/research/economic_quarterly/2012/q3/pdf/wang.pdf
50. Weyl, G. E. (2008, julij). Pass – Through as an Economic Tool. Najdeno 10. oktobra 2013 na spletnem naslovu <http://www.wcas.northwestern.edu/csio/Conferences/DU-CSIO-T-2009/Fabinger.Weyl.pdf>
51. Zakon o davku na finančne storitve. *Uradni list RS* št. 94/2012.
52. Zakon o plačilnih storitvah in sistemih. *Uradni list RS* št. 58/2009, 34/2010, 9/2011, 32/2012.
53. Združenje bank Slovenije. (2009). *Plačilni promet*. Ljubljana: Izobraževalni center Združenja bank Slovenije.